

Արթուր Արմին
(Արթուր Բաբայան)

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

(ԻՆՉՊԻՍԻ՝ ՀԱՅՐԵՆԻՔ Է ՑԱՆԿԱՆՈՒՄ ՈՒՆԵՆԱԼ
ՀԱՎԱՔԱԿԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ)

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ

Երևան – 2021թ.

Եկտրոնային և Քարտեզին Եզդեհի 135 ամյակին

ՀՏԴ 321.01:351:338

ԳՄԴ 66.033.1+65.05

Ա 868

Հեղինակ՝ Արթուր Արմին (Արթուր Բարայան)

Տնտեսագիտական մասով խմբագիր՝ Թաթուլ Մանասերյան

Խմբագիրներ՝ Հրաչիկ Հակոբջանյան, Արամ Գաբրիելյան

Արթուր Արմին

Ա 868 ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ. ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐ

(ԻՆՉՊԻՍԻՒ ՀԱՅՐԵՆԻԹ Է ՑԱՆԿԱՆՈՒՄ ՈՒՆԵՆԱԼ ՀԱՎԱՔԱԿԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ)

/ Արթուր Արմին.- Եր.: Հեղ. հրատ., 12/2021.- 118 էջ:

Գրքում սահմանված են ինքնիշխան ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ կառուցելու այն հիմնադրույթներն ու դրանց բացատրությունները, որոնց հիմքով, իրականում, իշխանությունը կարող է պատկանել ժողովրդին:

Գիրքը նախատեսված է թե՛ քաղաքական մտավորականության, թե՛ լայն հասարակության համար:

ՀՏԴ 321.01:351:338

ԳՄԴ 66.033.1+65.05

ISBN 978-9939-0-3877-3

© Բարայան Արթուր, 2021

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

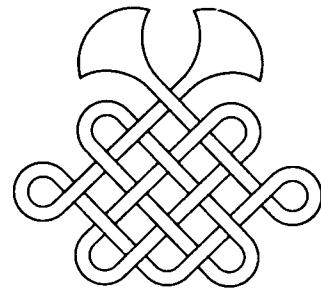
ՆԱԽԱԲԱՆ	5
Ազգային պետության չորս անբեկանելի սկզբունքները	9
ԳԼՈՒԽ Ա	
Ազգային գաղափարախոսություն, մշակույթ և դաստիարակություն	15
ԳԼՈՒԽ Բ	
Հայաստան-Սփյուռք	23
ԳԼՈՒԽ Գ	
Ազգային պետություն և տնտեսական կացութաձև	31
Ազգային կորպորատիվիզմ	42
Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամ	46
Հանրային-մասնավոր՝ խառն համադրված ձեռնարկություններ	51
Համապետական գյուղկոոպերացիա	55
Փոքր և միջին բիզնես	60
Ազգային պետություն և խոշոր կապիտալ	61
Ազգային զարգացման համահայկական բանկ	65
ԳԼՈՒԽ Դ	
ԱՇԽԱՐՀԱԶՈՐ՝ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ հայեցակարգ	71
ԳԼՈՒԽ Ե	
ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կառուցվածք. իշխանության հինգ թևերը	79
Օրենսդիր իշխանություն	91
Գործադիր իշխանություն և կառուցվածք	99
Դատական համակարգ և կառուցվածք	100
Կենտրոնական բանկ.....	101
Չորրորդ իշխանություն.....	102
ԳԼՈՒԽ Զ	
ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ և միջազգային իրավունք	105
ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ շարժման մասին	109

ՆԱԽԱԲԱՆ

- Ինչպիսի՞ հայրենիք կունենանք վաղը:
- Ինչպիսին, որ կառուցվում է այսօր
մեր մտքի և հոգու մեջ:

Գարեգին Նժդեհ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ կարգախոսը կամ *ազգային ուժեր* եզրույթը վերջին տարիներին շատերն են օգտագործում՝ այն շփոթելով հայրենասիրության հետ, որը գաղափարական ազգայնականի համար պետք է լինի լոկ անհրաժեշտ նախապայման: Թե այդ անվանումների տակ ի՞նչ են հասկանում կամ արդյո՞ք նման անվանումներն օգտագործողներն ազգային գաղափարակիրներ են, և կամ մեզ համար ինչպիսի՞ն պետք է լինի այդ նորը՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ. շատերի համար հստակ չէ, քանի որ մեր հայ տեսաբանների կողմից ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ անհրաժեշտ հիմնադրությունները սահմանված չեն եղել: Ցավոք, հայ մտավորականությունը ՀՀ անկախության 30 տարիների ընթացքում նաև չի ներկայացրել ամենակարևոր հիմնարար հարցադրումը՝ **ԻՆՉՊԻՍԻ՞ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ Է ՑԱՆԿԱՆՈՒՄ ՈՒՆԵՆԱԼ ՀԱՎԱՔԱԿԱՆ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒԴԸ**: Ինչպիսի՞ համակարգված պետական կառույց է անհրաժեշտ, որտեղ թե՛ անհատ քաղաքացին, թե՛ երկրի ողջ բնակչությունն իրեն զգա հարմարավետ՝ կարողանա ազատ ու լիարժեք ինքնարտահայտվել ու արարել, ինքն իրեն իր երկրի տե՛րը համարել:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ հայեցակարգն ունի գաղափարական, տնտեսական, իրավական ու համակարգային հստակ չափորոշիչներ և հնարավոր չէ անտեսելով այդ հիմնադրությային հրամայականները՝ այս կամ այն քաղաքական ուժի գաղափարախոսությունն ընդունել որպես ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ կառուցելու հայեցակարգ կամ ցանկություն: Ազգային գաղափարաբանությամբ ազգային պետությունը նախ պետք է ունենա համապատասխան տնտեսական կացութաձև և ազգային ժողովրդավարությանը համապատասխանող կառավարման ինստիտուցիոնալ համակարգ, որոնց դեպքում լիարժեքորեն արտահայտվում է ԱԶԳԻ հավաքական կամքը:

Թեև ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ լինի դա թեոկրատական, ավտորիտար, բռնապետական կամ ժողովրդավարական, համարվում է ազգի կամ ժողովրդի քաղաքակրթական կազմակերպվածության բարձրագույն ձևը, սակայն ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ճշգրիտ սահ-

մանման վերաբերյալ ակադեմիական կոնսենսուս (համաձայնություն) չկա¹: Ամենատարածված սահմանումը, որը պատկանում է Մաքս Վեբերին, հետևյալն է՝ «ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ որոշակի տարածքում պարտադիր կենտրոնացված կառավարությամբ քաղաքական կազմակերպություն է, որն այդ տարածքում հաստատում է լեգիտիմ ուժի օգտագործման մենաշնորհը»²: Ըստ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ մեկ այլ ընդունված սահմանման, որը տրվել է պետությունների իրավունքների և պարտականությունների Մոնտեվիդոյի 1933 թվականի կոնվենցիայում՝ «Պետությունը որպես միջազգային իրավունքի սուբյեկտ պետք է ունենա հետևյալ որակավորումները՝ ա) մշտական բնակչություն, բ) սահմանված տարածք, գ) կառավարություն, դ) այլ պետությունների հետ հարաբերություններ հաստատելու կարողություն»³: Մասնագիտական գրականության մեջ նաև առանձնացվում է պետության հետևյալ սահմանումը՝ «Պետությունը հասարակության քաղաքական իշխանության հատուկ կազմակերպություն է, որն իր տրամադրության տակ ունի հարկադրանքի հատուկ գործիք և արտահայտում է իշխող դասակարգի կամ ամբողջ ժողովրդի կամքն ու հետաքրքրությունները»⁴:

Իրականության մեջ, հաճախ, ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ կոչվող կառավարման գործիքն ի վերջո դառնում է վարչական և ֆինանսաքաղաքական ԷԼԻՏԱՅԻ ազդեցության լծակը կամ սեփականությունը, քանի որ երկրի հիմնական հարստությունների՝ բնական պաշարների և ռազմավարական բացառիկ նշանակության միավորների սեփականության հիմքով է որոշվում, թե ըստ էության պետության կառավարման գործիքն ում է պատկանում: Մեր համոզմամբ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ պետք է լինի ՀԱՆՐԱՅԻՆ պետություն, և ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ մեջ ԱԶԳԸ (ժողովուրդը)⁵

¹ Cudworth et al., 2007: p. 1. *The concept of statehood and the European Union - GUPEA.*
² Max Weber, *Economy and Society*. 2008: p. 54, Archived 15 May 2016 at the Wayback Machine.
³ Article 1 of the Montevideo Convention. Montevideo convention on the rights and duties of states, <http://www.taiwandocuments.org/montevideo01.html>, (23.06.2016).
⁴ Общая теория права и государства: Учебник. Под ред. Лазарева В. В. - М., 1994. — С.23.
⁵ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ - Որոշակի տարածքում գտնվող այն հասարակությունը կամ հավաքականությունը, որն ունի տնտեսական և հասարակական կյանքի ժամանակավոր ընդհանրություն, ինչպես նաև լեզվական իմացության ընդհանրություն, կոչվում է ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ (Ա. Արմին, «Արևի լեռան տիեզերական գաղափարաբանությունը», 2011թ., էջ 46):
ԱԶԳ. - Բնության մեջ կայացած այն հավաքականությունը, որն ունի ընդհանուր պատմություն, գենոտիպի ընդհանրություն, և որպես էթնոս պատմական որոշակի ժամանակահատվածում ու որոշակի տարածքում լիարժեք ձևավորել է իր լեզուն, մշակույթը, իր հոգեբանական առանձնահատկությունները որպես ընդհանրական տիպական նկարագիր ու օժտված է իր տեսակի ինքնության գիտակցությամբ, կոչվում է՝ ԱՂԳ (Ա. Արմին, նույն

պետք է հանդես գա ոչ թե որպես ՕԲՅԵԿՏ և ձևականորեն՝ արդեն ընդունված ընտրական համակարգով՝ 5 տարին մեկ իբր «մասնակցի» իշխանության ձևավորման գործընթացին ու դա համարվի ժողովրդավարություն, այլ լինի ՍՈՒԲՅԵԿՏ՝ երկրի հիմնական հարստությունների սեփականատերը, ինչպես նաև իշխանության թե՛ ձևավորողը, թե՛ մասնակիցն ու վերահսկողը: Ահա միայն նման տնտեսաքաղաքական համակարգի ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ է հնարավոր հաստատել *իրական ժողովրդավարություն*, որտեղ նաև մասնավոր սեկտորը պետք է լինի լիարժեք պաշտպանված և ունենա իր անհրաժեշտ և ուրույն դերակատարությունը:

Ազգային պետության գաղափարախոսությամբ՝ ազգային պետության մեջ ամենամեծ արժեքը պետք է լինի հայ մարդը և էթնոսի վերարտադրությունն ապահովող ընտանիքը, նրա անվտանգությունն ու բարեկեցությունը, էթնոսի ինքատիպ մշակույթի և լեզվի զարգացումն ու գոյապահպանությունը:

Ազգային պետության մեջ, որպես առանցքային սկզբունք, պետք է գործի ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԱՏԿԱՆՈՒՄ Է ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ հայեցակարգը, որը նախ և առաջ նշանակում է՝ ա) քաղաքացիական և հարթակը պետք է ստանձնի պետության ներքին ու արտաքին քաղաքականության պատվիրատուի դերը, իսկ պետությունը՝ կատարողի դերը, բ) հո՛ղը, օ՛ղը, ջո՛ւրը, բնական պաշարները և երկրի ռազմավարական բացառիկ նշանակության տնտեսական միավորները պետք է լինեն ազգային և սեփականություն:

Մարդը լինելով բնության՝ իր միջավայրի անքակտելի մասը, իր գոյատևման և կենսագործունեության համար ունի իր միջավայրի բնական ռեսուրսների օգտագործման անհրաժեշտությունն ու իրավունքը:

«Քաղաքացիական սեփականությունը որպես իդեալական բաժնեմաս, իր բնույթից ելնելով, չի կարող առանձնացվել ու դուրս բերվել բոլոր քաղաքացիների ընդհանուր համատեղ սեփականությունից ու որևէ գործարքի առարկա լինել: Այն կրում է անձնավորված, սակայն անօտարելի բնույթ և պատկանում է քաղաքացուն իր ծննդյան օրվանից մինչև մահ» (ԻԴ ԳԱ ակադեմիկոս Վլադիկ Ներեսյանց):

Հաշվի առնելով նշված այս հիմնարար սկզբունքները՝ մենք կարող ենք կյանքի կոչել ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ հետևյալ սահմանումը:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ որոշակի սահմանագծված տարածքի վրա էթնիկ ընդհանրությամբ ստեղծված հասարակական-քաղաքական կառույց է, որն ապահովում է տվյալ երկրի բնական ռեսուրսների և երկրի ռազմավարական բացառիկ

տեղում):

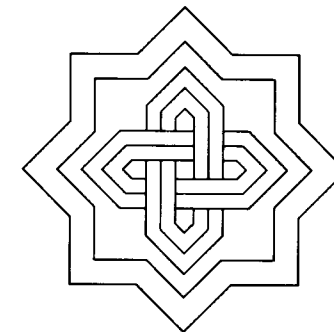
նշանակության տնտեսական միավորների նկատմամբ իր քաղաքացիների հավասարաչափ և անօտարելի սեփականության իրավունքն ու շահույթը, իրականացնում է հասարակության բոլոր անդամների իրավունքների ու պարտավորությունների հավասարությունը, և հասարակությունը կազմող սոցիալական բոլոր դասերի ու խավերի շահերի պաշտպանությունն իրականացնելով՝ երաշխավորում է նրանց ինստիտուցիոնալ ներկայացությունը պետության քաղաքականության մշակման ատյաններում՝ հաստատելով նրանց կողմից սահմանած իրավական կանոնակարգը և հարկադրանք կիրառելու օրինական իրավունքը:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ վերևում բերված սահմանումն իրենում ներառում է՝ թե՛ մարդու և հասարակության անօտարելի իրավունքն իր միջավայրի՝ բնական ռեսուրսների և պետության ռազմավարական բացառիկ նշանակության միավորների նկատմամբ՝ բացառելով դրանց նկատմամբ կլանային որևէ համակարգի հրնարավորություն, թե՛ գործիական՝ առանցքային է դարձնում ազգային պետության սուվերենության և իրական ժողովրդավարության սկզբունքները:

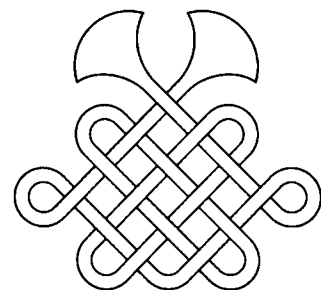
Սույն գրքում ներկայացված ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ հիմնադրույթները Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացու շահերի և իրավունքների մասին են, որոնք հնարավոր է իրականացնել միայն համակարգային փոփոխությունների հիմքով: Եվ գաղափարական, իրավական ու տնտեսաքաղաքական համակարգային փոփոխություններն այն անհրաժեշտ պայմաններն են, որոնց իրականացումով է հնարավոր կառուցել մեր ժողովրդի ապագայի հավաքական բաղձանքը: Ուստի համաշխարհային փորձից ու հազարամյակների մեր պատմական անցյալի ձեռքբերումներից լավագույնը վերցնելով՝ պետք էր նաև մտածել ստեղծել նորը՝ *տրնտեսական կացութաձևի և կառավարման կառուցվածքի ինքնատիպ ու առաջնային այն համակարգը*, որը Հայաստանի Հանրապետությունը կարող է վերակերտել որպես հզոր, ազգային-ժողովրդավարական և աշխարհաքաղաքական նոր մարտահրավերներին պատրաստ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ:

Ինչո՞ւ միայն ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐ. սույն գրքի նպատակը՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ կառուցելու *ուղեցույցային հիմնադրույթների* ներկայացումն է:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՉՈՐՍ ԱՆԲԵԿԱՆԵԼԻ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐԸ

Ազգային գաղափարախոսությունը մեկ ազգի գերապատվության քարոզը չէ մյուսների նկատմամբ, այլ բնության օրինաչափությամբ՝ ազգային տեսակների բազմազանության, նրանց գոյապահպանման ու զարգացման գաղափարաբանությունն է, քանի որ համամարդկային քաղաքակրթությունը ձևավորվում է ազգային տեսակների ինքնատիպ հոգևոր-մշակութային ներդրումներով:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ որոշակի սահմանագծված տարածքի վրա էթնիկ ընդհանրությամբ ստեղծված հասարակական-քաղաքական կառույց է, որն ապահովում է տվյալ երկրի բնական ռեսուրսների և երկրի ռազմավարական բացառիկ նշանակության տնտեսական միավորների նկատմամբ իր քաղաքացիների հավասարաչափ և անօտարելի սեփականության իրավունքն ու շահույթը, իրականացնում է հասարակության բոլոր անդամների իրավունքների ու պարտավորությունների հավասարությունը, և հասարակությունը կազմող սոցիալական բոլոր դասերի ու խավերի շահերի պաշտպանությունն իրականացնելով՝ երաշխավորում է նրանց ինստիտուցիոնալ ներկայացչությունը պետության քաղաքականության մշակման աստիճաններում՝ հաստատելով նրանց կողմից սահմանած իրավական կանոնակարգը և հարկադրանք կիրառելու օրինական իրավունքը:

ՄԿԶԲՈՒՆՔ ԱՌԱՋԻՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ համար անհրաժեշտ է, որ պետության պաշտոնական գաղափարախոսությունը լինի ազգային գաղափարաբանությունը:

Ազգային պետության մեջ ամենամեծ արժեքը պետք է լինի հայ մարդը և էթնոսի վերարտադրությունն ապահովող ընտանիքը, նրա անվտանգությունն ու բարեկեցությունը, էթնոսի ինքնատիպ մշակույթի և լեզվի զարգացումն ու գոյապահպանությունը:

Ազգային գաղափարախոսությունը մեկ ազգի գերապատվության քարոզը չէ մյուսների նկատմամբ, այլ բնության օրինաչափությամբ՝ ազգային տեսակների բազմազանության, նրանց գոյապահպանման ու զարգացման գաղափարաբանությունն է, քանի որ համամարդկային քաղաքակրթությունը ձևավորվում է ազգային տեսակների ինքնատիպ հոգևոր-մշակութային ներդրումներով:

Առանց ազգային գաղափարախոսության չի՝ կարող լինել ազգային պետություն: Որևէ քաղաքական ուժ չի՝ կարող ինքն իրեն հորջոզել ԱԶԳԱՅԻՆ՝ առանց ազգային գաղափարաբանության, որտեղ առանցքային է Նժդեհի ուսմունքը:

ՄԿԶԲՈՒՆՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

— ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ունենալու համար անհրաժեշտ է իրականացնել ազգային ինքնության գիտակցությամբ ու ազգային արժեքներ կրող նոր սերնդի դաստիարակություն: Առանց ազգային դաստիարակություն ու հոգեկերտվածք ունեցող հասարակության, ազգային պետություն չի՝ կարող կայանալ: Այսինքն, ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ հիմնական հենարան-առանցքը ազգային արժեքներ կրող ու ազգային գաղափարաբանության կարևորությունը գիտակցող հայ մարդն է:

«ՀԱՅՐԵՆԱՊԱՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԱՀԱ՝ ՄԵՐ ՓՐԿՈՒԹՅԱՆ ԽԱՐԻՍԽԸ» (Գարեգին Նժդեհ):

ՄԿՋԲՈՒՆՔ ԵՐՐՈՐԴ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ հայեցակարգը ԲԱՅԱՌՈՒՄ է որևէ օտար պետության կամ որևէ արտաքին ուժերի ՎԱՍԱԼԸ լինելու կամ որևէ դաշնակցի վրա ՀՈՒՅՍ դնելու տարբերակը:

Այն հասարակությունը, որը տառապում է հույսն օտարի վրա դնելու վտանգավոր ախտով՝ բարձիթողի դաստիարակությամբ ծույլ ու ստրկամիտ է և չունի հավաքական պետականամետ հոգեկերտվածք ու մտածողություն:

Միջազգային քաղաքականության մեջ չկան բարեկամներ, կան միայն շահեր:

Նժդեհյան՝ *«Միայն վճռական միայնակը կարող է ունենալ դաշնակիցներ»* հայեցակարգը պետք է առանցքային լինի ազգային պետության գաղափարաբանության մեջ: Պետք է վե՛րջ տրվի մեր հասարակության հոգեբանության մեջ արմատացած և Հայաստանի համար հազարամյակներով տարված «Արևմո՛ւտք, թե՛ Արե՛վելք» կործանիչ քաղաքականությանը:

ՄԿՋԲՈՒՆՔ ՉՈՐՐՈՐԴ

Ազգային պետության մեջ, որպես սահմանադրական առանցքային սկզբունք, պետք է իրականում գործի ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԱՏԿԱՆՈՒՄ Է ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ՝ հայեցակարգը, որը նախ և առաջ նշանակում է՝

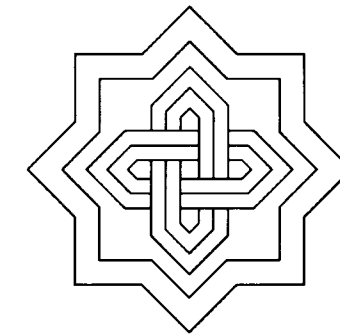
ա) քաղաքացիական հարթակը պետք է լինի պետության ներքին և արտաքին քաղաքականության պատվիրատո՛ւն, իսկ պետությունը՝ կատարո՛ղը,

բ) հո՛ղը, օ՛ղը, ջո՛ւրը, բնական պաշարները և երկրի ռազմավարական բացառիկ նշանակության տնտեսական միավորները պետք է լինեն ազգայի՛ն սեփականություն: Իսկ եթե դրանք օտարերկրյա ընկերությունների կամ նրանց ազդեցության տակ գտնվող տեղական վարչաօլիգարխիկ կլանների մենաշնորհային սեփականությունն են, ապա այդ երկիրը ոչ միայն չի կարող համարվել ազգային պետություն, այլև չի կարող համարվել ինքնիշխան (սուվերեն) պետություն:

Ազգային պետություն կառուցելու համար անհրաժեշտ է տնտեսական նոր կացութաձևի հաստատում, որտեղ ազգային շահը պետք է լինի գերակա՛, իսկ ազգային սեփականությունն ԱՆՕՏԱՐԵԼԻ՛:

ԳԼՈՒԽ Ա

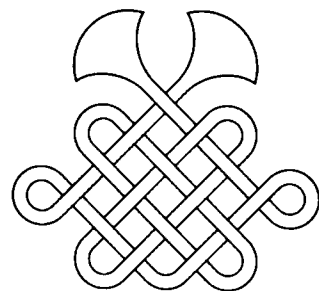
ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱԹԱՐԱԽՈՍԻԹՅՈՒՆ, ՄՇԱԿՈՒՅԹ ԵՎ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ազգերի ճակատագիրն առավելապես կախված է իրենց դաստիարակությունից, որը կրթում է նրաներքին ուժը՝ կատարելագործում ցեղը:

Գ. Նժդեհ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ հիմնական հենարան-առանցքը ազգային արժեքներ կրող ու ազգային գաղափարաբանության կարևորությունը գիտակցող հա՛յ մարդն է, հասարակության հավաքական գիտակցության ազգակենտրոնությունն ու պետականամետության կարևորության գիտակցությունն է:

Հասարակության անդամների մեծամասնության համար ընդհանուր դարձած հավատամքը, զգացմունքները, բարոյահոգևոր չափանիշները, լեզուն և լեզվամտածողությունը ձևավորում են այդ հասարակության ՀԱՎԱՔԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ⁶:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ հնարավոր է կառուցել, երբ այդ պետությունում ապրող բնակչության ճնշող մեծամասնությունն ունի մեկ ազգային պատկանելություն, և հասարակության հավաքական գիտակցությունն ազգակենտրոն է և պետականամետ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կայացման համար անհրաժեշտ է ազգային գաղափարախոսություն: Ազգային գաղափարախոսությունը հասարակության ներքին նկարագրից բխող նրա ընդհանրական բարոյահոգևոր արժեհամակարգն է, այդ հասարակության դեպի ապագա ուղղված հայացքը, որը ներառում է ազգի անցյալն ու ներկան միավորող ազգային պատմական մշակույթը: Այսինքն, ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ հիմնական հենարան-առանցքը՝ ազգային արժեքներ կրող ու ազգային գաղափարաբանության կարևորությունը գիտակցող հա՛յ մարդն է: Եվ, առանց ազգային դաստիարակություն ու հոգեկերտվածք ունեցող հասարակության, ազգային պետություն չի՝ կարող կայանալ: *Ազգերի ճակատագիրը առավելապես կախված է իրենց դաստիարակությունից, որը կրթում է նրաներքին ուժը՝ կատարելագործում ցեղը (Գ. Նժդեհ, ԵՏԿԵՏ, Երևան 2002թ., էջ 355):*

Համաշխարհային պատմությունը կարելի է դիտարկել նաև որպես ազգերի գոյապայքարի պատմություն, և այդ գոյապայքարում կարևոր է ազգային հավաքականության ինքնության գիտակցությունն ու կազմակերպվածությունը: Ազգային ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ նույնպես՝ որպես էթնոսի կողմից ստեղծված հասարակական-քաղաքական կազմակերպություն և կառավարման կենտրոնացված համակարգ, ցուցում է տվյալ կառույցի և հասարակության գորեղությունն այդ գոյապայքարի պատմական քառուղիներում: Եվ գորեղ է այն ազգային հասարակությունը, որն ունի իր ինքնության գիտակցությունը, որտեղ յուրաքանչյուր անհատ հպարտ է իր ազգային պատկանելությամբ:

Ազգային գաղափարախոսությունն առանց ազգային արժեքային համակարգի՝ լեզվի, ազգային մշակույթի, պատմության, ընտանեկան արժեքների և հասարակության հազարամյակներով ձևավորված ներքին հարաբերությունների ինքնատիպ բովանդակության՝ անիմաստ բառակապակցություն է: Նույնիսկ ըստ կոսմոպոլիտ

⁶ Դ. Է. Դուրկեյմի (David Émile Durkheim) ձևակերպումը մասնակիորեն համընկնում է մեր հավելումներով խմբագրված և վերևում բերված «Հասարակության հավաքական գիտակցություն» սահմանման՝ ձևակերպման հետ. “The totality of beliefs and sentiments common to the average members of a society forms a determinate system with a life of its own. It can be termed the collective or common consciousness.” Տե՛ս՝ Kenneth D. Allan, “Explorations in Classical Sociological Theory: Seeing the Social World”, 2005, p. 108.

մարքսիստ Անտոնիո Գրամշիի «Հեգեմոնիայի տեսության», *հասարակության հենասյունը՝ ազգային պատմական հավաքական մշակույթն է*, որը ձևավորվում է դարերի ընթացքում⁷: Եվ որևէ հասարակության նկատմամբ հնարավոր է գերիշխանություն հաստատել ոչ թե զինվորական ուժի շնորհիվ, այլ տնտեսական, քաղաքական և հատկապես նոր մշակութային հեգեմոնիա պարտադրելու միջոցով⁸: Ըստ Գրամշիի տեսության, որպեսզի հասարակությանը պարտադրվի մատերիալիզմը որպես նոր «ժողովրդական կրոն», անհրաժեշտ է աստիճանաբար՝ սերունդների դաստիարակությամբ վերափոխել հասարակության գիտակցությունը⁹: Այսինքն, երբ մեկ-երկու սերունդների դաստիարակության գործնառն արհամարվում և բարձրորդի վիճակում գտնվելով այդ հասարակության գիտակցության մեջ մերժվում է նրա անցյալը և սկսում ներմուծվել՝ շրջանառության մեջ դրվել, օտարածին ու այլասերող գաղափարներ ու սովորույթներ, ապա տեղի է ունենում այդ հասարակության կազմաքանդման ու դեգրադացիայի պրոցես: *Որևէ սպանդ կամ եղեն չեն կարող սպանել ԱԶԳԸ: Չուլվող ազգերն իրենց ներքին կենտրոնից՝ էությունից փախչող ազգերն են, իրենց կենտրոնից բխում առնող ձայնի նկատմամբ խլացած ազգերն են (Թորգոմ Սարայդարյան, «Հինավուրց իմաստության հիմերը», ԱՄՆ, 1994թ., էջ 72-75):*

ՀՀ անկախության շուրջ երեսուն տարիների ընթացքում բոլոր իշխանությունների կողմից արհամարված են եղել թե՛ ազգային գաղափարախոսությունը, թե՛ ազգային մշակույթն ու արժեհամակարգը: Եվ եթե ՀՀ կառավարությունները չեն կարևորում ազգային ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ առանցքայնությունն ու նրա զարգացման համար չունեն մշակված ռազմավարություն, որն ազգային գաղափարաբանության էությունն է (*այսօր վերացված է նույնիսկ մշակույթի ինքնուրույն նախարարությունը*), եթե ՀՀ բնակչությունից եռակի անգամ մեծ ՍՓՅՈՒՌՔ ունեցող ազգի համար, որի գերիսնդիբը ազգային-մշակույթի պահպանության շնորհիվ չուժանալն է, իսկ ՀՀ-ում չկա թե՛ սփյուռքի կազմակերպման համար պետական-ծրագրային մոտեցում, թե՛ նույնիսկ համապատասխան նախարարություն, ապա հարց է առաջանում՝ հանուն ինչի՞ է ՀՀ պետականության գոյատևումն ու պայքարը:

Եթե մենք չենք ուզում վերջնականապես կանգնել փաստի առջև՝ ունենալ գաղափարագուրկ, բարոյական, գեղագիտական, հասարակական իդեալներների նրկատմամբ անտարբեր ու նյութական արժեքներին գերի սպառողական հասարակություն, ապա պետք է պետական լծակների միջոցով անցնել հասարակության ազգային դաստիարակության գործին:

⁷ Antonio Gramsci, “Prison Notebooks”, 1992, NY, Edited by J.A. Buttigieg, V. II, pp. 27, 29, 33, 35, 36, 38.

⁸ Նույն աղբյուր, էջ 40, 41, 42, 51, 55:

⁹ Նույն աղբյուր, էջ 223, 225:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ հիմնական հենարան-առանցքը՝ ազգային արժեքներ կրող ու ազգային գաղափարաբանության կարևորությունը գիտակցող հայ մարդն է, հասարակության հավաքական գիտակցության ազգակենտրոնությունն ու պետականամետության կարևորության գիտակցությունն է:

Սույն գլխում ներկայացված են ազգային գաղափարախոսության, մշակույթի և դաստիարակության հետ առնչվող այն գործիքային հիմնադրույթները, որոնք անհրաժեշտ են ազգային պետություն կառուցելու համար:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 1-ին

Անհրաժեշտ է ազգային գաղափարաբանությամբ վերակերտել հայ ժողովրդի հավաքական գիտակցությունն ու հոգեբանությունը: Հայաստանի Հանրապետությունում և ՍՓՅՈՒՌՔՈՒՄ անհրաժեշտ է հայ մարդու, հատկապես հայ նոր մտավորական դասի ձևավորում, նոր սերնդի ազգային ինքնության դաստիարակում և ինքնաձանաչողություն: **Անհրաժեշտ է ազգային գաղափարաբանությունը որպես «Հայրենապաշտություն» առարկա ներդնել ՀՀ դպրոցներում՝ որտեղ առանցքային պետք է լինի Գարեգին Նժդեհի ուսմունքը:**

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 2-րդ

Լեզուն ազգային տեսակի բնավորությունը և ազգային տեսակի բովանդակությունն է: Լեզուն՝ ազգի հոգու տունն է:

Հայոց լեզուն, պատմությունը և մշակույթը ՀՀ Սահմանադրությամբ պետք է ստանան ազգային անվտանգության բարձրագույն կարգավիճակ:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 3-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԵՀԱՄԱԿԱՐԳԸ՝ ազգի անցյալն ու ներկան միավորող *մայրենի լեզուն* և ազգային պատմական *մշակույթն է*:

Հայաստանի Հանրապետությունում և ՍՓՅՈՒՌՔՈՒՄ պետք է հաստատել միասնական ուղղադրություն:

Հայաստանի Հանրապետության և Սփյուռքի հայկական դպրոցներում անհրաժեշտ է գրաբարի ուսուցում:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 4-րդ

Ազգային հոգևոր դաստիարակության լավագույն միջոցն ազգագրական անադարտ երգն է, որը լավագույնս է ձևավորում երեխայի հոգեկերտվածքը:

— **Մանկապարտեզներում և դպրոցներում պետք է ներդնել հայ անադարտ մե-**

դեղու՝ երգի պարտադիր ուսուցում. շարականների, ազգագրական երգերի մեղեդիներով հայ երեխաների հոգեկերտում:

— Հայկական ազգագրական պարի ուսուցումը թե՛ հանրային, թե՛ մասնավոր դպրոցներում պետք է դարձնել պարտադիր:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 5-րդ

Լեզվի պետական վերահսկող կոմիտեի վերականգնում՝ լայն լիազորություններով և իրավունքներով:

Այն բիզնես միավորները, հատկապես հասարակական օբյեկտները, որոնք կփոխեն իրենց օտար անվանումները և կվերանվանվեն հայկական անուններով, նրանց հինգ տարի պետության կողմից կնձեռնվի 2%-ով քիչ հարկվելու հնարավորություն, իսկ սույն օրենքը շահարկողները կպատժվեն խստագույն կերպով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 6-րդ

Այն մշակութային բիզնես միավորները, որոնց գործունեությունն ուղղված է ազգագրական մշակույթի զարգացմանը, տարածմանը և կրթելուն, իրենց գործունեության առաջին հինգ տարիների ընթացքում ազատվում են պետական հարկերից:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 7-րդ

Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է սատարի և պարտադրի որպեսզի ժամանակակից քաղաքաշինությունը շարունակի զարգանալ հայ ավանդական ճարտարապետական մոտեցումների արդիականացման ուղիով՝ Ա. Թամանյանի, Ռ. Բարայեյանի և այլոց ստեղծած ճարտարապետական դպրոցների հիմքով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 8-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ մեջ պետք է բացառվի կրոնական տարբերություններով կամ ուղություններով պայմանավորված խտրական բաժանարարությունը: **ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԲԱՆՈՒԹՅԱՄԲ՝** ազգային պատկանելությունը որոշվում է օբյեկտիվ հատկանիշներով՝ *կենսաբանական ծագում, լեզու, մշակույթ, պատմություն, և համարվում է ազգային հասարակությունը միավորող գլխավոր գործոնը:*

Բնության մեջ առավել հիմնարար և երկարակյաց են արդեն կայացած ազգային հասարակությունները և, ի տարբերություն կրոնական, սոցիալական, տնտեսական և գաղափարական ընդհանրություններով ժամանակավոր հավաքականությունների, էթնիկ տեսակների հիմքով հավաքականությունների ձևավորումները պայմանավորված են բնության օրինաչափություններով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 9-րդ

Ազգային Օպերայի և բալետի ամենամյա ծրագրային ցանկում պետք է գերակշռի ազգային օպերայի և բալետի ներկայացումների քանակը: Անհրաժեշտ է պետական սատարման քաղաքականությամբ զարգացնել ազգային օպերային արվեստը (*Ազգային թեմաներով վերջին հայկական օպերան գրվել է 1940 թվականին, իսկ օպերա-բալետը՝ 1970 թվականին*):

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 10-րդ

Երիտասարդ սերնդի հոգևոր և մտավոր դաստիարակության նպատակով Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է ստեղծի դրպոցականների համար աբոնեմենտային համակարգ: Դպրոցականները պետք է հոգեպես կրթվեն, հաճախեն օպերա և բալետ, թատերական ներկայացումներ, այցելեն թանգարաններ ու պատկերասրահներ, ճանաչեն ու դաստիարակվեն հայ և համաշխարհային դասական երաժշտության և թատրերգության ձեռքբերումներով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 11-րդ

Ազգային գաղափարաբանության կրողը նաև լավագույնս պետք է հասկանա իր երկրում (և առհասարակ) ազգային փոքրամասնությունների ինքնության պահպանման կարևորությունը, նրանց իրավունքները, խնդիրները և սատարի այդ փոքրամասնություններին:

Հայաստանի Հանրապետությունը ազգային փոքրամասնություններին պետք է ընձեռնի քաղաքական և կրթամշակութային արտոնություններ՝

Ա) երկրի քաղաքական կյանքին լիարժեք մասնակցելու համար վարչական և ֆինանսական աջակցություն,

Բ) պետական աջակցություն և ֆինանսական սատարում՝ նրանց մայրենի լեզվի և մշակույթի զարգացման համար:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 12-րդ

Հայաստանի Հանրապետությունում գործող հեռուստատեսային ընկերությունների համար պետք է սահմանել պարտադիր պայման-օրենք՝ ամենօրյա հեռարձակվող եթերային ծրագրերի մի մասը նվիրել հայոց անցյալի հերոսական էջերին, ազգային արվեստին ու մշակույթին, ազգային մեծերի կյանքի պատմությունների ծանոթացմանն ու քարոզմանը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 13-րդ

Հասարակության կրթության ու դաստիարակության համար նաև անհրաժեշտ են մեր օրերում ապրող անձ-խորհրդանիշներ՝ հասարակության համար օրինակ ծառայող կերպարներ: Նրանք պետք է լինեն պետանակերտման մեջ մեծ ներդրում ունեցած, հայ մշակույթի, գիտության, բիզնեսի և զինվորական ասպարեզներում մեծ հաջողությունների հասած գործիչներ: Նրանք՝ հասարակության և պետության կողմից հարգված այդ 40 նվիրյալ խորհրդանիշերը, պետության աջակցության շնորհիվ չպետք է ունենան սոցիալական ապահովության խնդիրներ, որպեսզի հասարակության յուրաքանչյուր անդամ, հատկապես երիտասարդ սերունդը, ձգտի ու ցանկանա իր կյանքը դասավորել ու ապրել նրանց նման: Նրանք պետք է ձևավորեն ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ իմաստուն ծերակույտը՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ, որը պետական բացառիկ կարևորության օրենքների և որոշումների վրա կունենա թե՛ դրանք հաստատելու, թե՛ արգելք դնելու իրավունք: Նրանց ընտրությունը (*անժամկետ՝ ցմահ*) պետք է լինի հասարակության հանրային կարծիքի հիմքով և մտավորականների արհեստավարժ միություններից առաջադրվելու և ընտրվելու ձևաչափով (*ՀՀ Գիտությունների Ակադեմիա, ՀՀ Ճարտարապետների միություն, ՀՀ նկարիչների միություն, ՀՀ գրողների միություն և այլն*):

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 14-րդ

Հասարակության մեջ պետք է սերմանվի զինվորի նկատմամբ պաշտանմունք և հարգանք: Հայրենիքի համար մարտնչած զինվորը կամ կամավորականը պետք է լինի պետության բացառիկ հոգատարության և ուշադրության կենտրոնում և ունենա օրենքով սահմանված արտոնություններ:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 15-րդ

(ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՏՈՆԵՐ ԵՎ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇԵՐ)

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կայացման համար ազգային խորհրդանիշերի, ազգային տոների և ազգային արժեքների գնահատման կարևորությունն անհրաժեշտություն են:

Ազգային տոները, եթե դրանք դառնում են պետության կողմից հաստատված համազգային կարևորության միջոցառումներ ու պատշաճ մակարդակով նշվում են պետության ու հասարակության կողմից, հասարակության մոտ ստեղծում են հոգևոր միասնության զգացողություն ու կոփում են հասարակության ինքնության հավաքական գիտակցությունը:

— Անհրաժեշտ է ստեղծել՝ հայոց պետականության խորհրդանիշ ԴՐՈՇԻ տոն, և պետության կողմից հաստատված ու կազմակերպված այդ տոնը պետք է դառնա

հայոց պետականության խորհրդանիշի տոն, որի անցկացման ժամանակ հայոց բազմահազարամյա պատմության ընթացքում հայ էթնոսի կողմից ձևավորված բոլոր պետական միավորների ԴՐՈՇՆԵՐԸ պետք է ծածանվեն ու դառնան պետականության խորհրդանիշ արտահայտող: Հասարակության հավաքական գիտակցությունը պետք է ընկալի պետականության բացառիկ կարևորությունը:

— Անհրաժեշտ է, որ քաղաքներում՝ մարդաշատ ու սիրված վայրերում, տեղադրվեն ՀՀ անկախության տարիներին տեղի ունեցած հերոսական դրվագների և հերոսների արձաններ և հուշակոթողներ: Մեր ժամանակի հերոսների նկատմամբ պետք է հասարակության մեջ սերմանել ակնածանքի զգացողություն: Երիտասարդությունը պետք է ընկալի, որ հասարակությունն իր հերոսներին չի մոռանում:

— Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է հաստատի ՀԱՅՈՑ ԲԱՆԱԿԻ տոնը որպես համահայկական ազգային տոն, և ամեն տարի կազմակերպի այն պատշաճ մակարդակով:

— Անհրաժեշտ է ՀՀ պետության կողմից հաստատել ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԵՐՈՍՆԵՐԻ ՏՈՆ և ամեն տարի նշել այդ տոնը՝ մեծարելով մեր բազմահազարամյա պատմության ընթացքում հերոսացած նվիրյալներին ու մեր ժամանակի հերոսներին:

— Անհրաժեշտ է, որ հայկական մի շարք սրբավայրերում (*Մեծ Եղեռնի հուշարձան, Եռաբլուր, Մայր Հայաստանի հուշարձան և այլն*) հաստատվի խորհրդանշական զինվորական պահակախումբ և ծիսակարգ:

— Պատմամշակութային հնավայրերում նշանակել պահակակետեր, դրանք պահպանելու և անխաթար վիճակում հաջորդ սերունդներին փոխանցելու համար:

— Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է հաստատի «ՀԱՅԿՅԱՆ ՆԵՏ» անվանումով ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄՊՈՐՏԱՅԻՆ ԽՍՂԵՐԻ շքեղ ու ծիսական անցկացում յուրաքանչյուր քառամյակ, որին պետք է մասնակցեն Հայաստանի Հանրապետության և ՍՓՅՈՒՌՔԻ բոլոր երկրների հայ մարզիկները: Անհրաժեշտ է վերականգնել ազգային ավանդական սպորտային խաղերի մոռացության մատնված տեսակները՝ «Լախտի», «Կոխ», «Չլիկ-դաստա», «Բերդ», «Ազատագրում» և այլն:

— Ազգագրական բոլոր ծիսական տոները (*ՎԱՐԴԱՎԱՌ, ՏՆՆԴԵՁ, ԶՍՏԻԿ, ՆԱՎԱՍԱՐԴ և այլն*), պետք է դառնան ազգային-պետական տոներ, և պետությունը պետք է կազմակերպի դրանց համազգային շքեղ անցկացումն ազգագրական երգ ու պարի, խաղերի, տոնավաճառների ուղեկցությամբ: Այս տոները պետք է ներկայացվեն որպես ազգագրական, այլ ոչ թե կրոնական կամ եկեղեցիական տոներ:

— ՀՀ պետությունը հայ մեծանուն երախտավորների՝ Նժդեհի, Անդրանիկի, Թումանյանի, Կոմիտասի, Վարուժանի, Չարենցի, Սևակի, Արամ Խաչատրյանի և այլոց հոբելյանական տարեդարձերի նշումը պետք է կազմակերպի ամեն տարի՝ պատշաճ մակարդակով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 16-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ մեջ Հայոց Մեծ Եղեռնի Սգո օրը՝ Ապրիլի 24-ը, պետք է հայտարարել ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՀԱՆՁԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ ՕՐ:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 17-րդ

ԱԶԳԸ, ինչպես նաև ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ պետք է ունենա ԳԵՐՆՊԱՏԱԿ:

Մեր դեպքում այդ ազգային գերնպատակը, որը պետք է լինի նաև ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ գերնպատակ, հետևյալն է՝

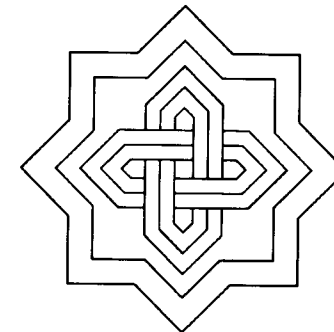
Հայությունը պիտի ամբողջականանա ի՛ր հայկական ինքության հիմքով՝ ի՛ր ամբողջականացված բնօրրան-հայրենիքում:

Միջազգային իրավունքի հիմքով կորսված հայրենիքի նկատմամբ հայությունն ունի իր բնօրրանը հետ վերադարձելու բոլոր իրավունքները (Վ. Վիլսոնի իրավաբար վճիռ, հյուսիսում՝ Քուռ-Արաքսյան գետերի սահմանագծով՝ Արցախի և պատմական Ուտիքի ներառմամբ):

Հայոց պատմության բոլոր քառուղիներում, նույնիսկ ՀԽՍՀ-ի տարիներին, երբ հայությունը չուներ անկախ պետականություն, հայ մեծերը՝ մտավորականներն ու բանաստեղծները (*Բսահակյան, Չարենց, Սևակ, Մահյան և այլն*) հասկանում էին հայոց բնօրրան-հայրենիքի հիշողությունն ու նրա հետ կապվածությունը վառ պահելու, ինչպես նաև ազգի հարատևման համար ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ՝ հայոց բնօրրանի վերադարձի խնդիրը քաղաքականապես լուծելու գերնպատակի կարևորությունն ու այն սերունդներին փոխանցելու անհրաժեշտությունը: Առանց ազգային գերնպատակի՝ ազգը դատապարտվում է լճացման և անկման:

ՉԼՈՒԽ Բ

**ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ՍՓՅՈՒՌՔ
ՀԱՅԵՃԱԿԱՐԳ**

Չկա՛ սփյուռքահայ, կա սփյուռքում բնակվող հայ՝ և Հայաստանի Հանրապետությունը՝ որպես աշխարհի բոլոր հայերի հայրենիք-պետություն, իր տնտեսաքաղաքական հայեցակարգը պետք է վերակառուցի որպես ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ՍՓՅՈՒՌՔ ամբողջական ծրագրային հայեցակարգ:

Այսօրվա բազմաբղետ, տարերային ու անկազմակերպ ՍՓՅՈՒՌՔԸ հնարավոր է դարձնել կազմակերպված ու նպատակային միմիայն հայկական պետության լծակների միջոցով՝ Սփյուռքի նկատմամբ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքականության փոփոխությամբ: Հայաստանի Հանրապետության անկախության 30 տարիների ընթացքում ՀՀ կառավարություններն իրենց առջև երբեք չեն դրել ԸՍՓՅՈՒՌՔԸ կազմակերպելու խնդիր: Եվ եթե Հայաստանի Հանրապետությունը առաջիկա 5-7 տարիների ընթացքում իր առջև չդնի ՍՓՅՈՒՌՔԸ կազմակերպելու գերխնդիրը՝ դրան համապատասխան ռազմավարական ու մարտավարական ծրագրերով, ապա հնարավոր չի լինելու կազմակերպել 21-րդ դարի աշխարհաքաղաքական մարտահրավերներին հայկական պետության դիմակայությունը: ՍՓՅՈՒՌՔԸ առումով Հայաստանի Հանրապետության ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԸ պետք է ոչ թե լինի ՍՓՅՈՒՌՔԸ հետ մշակութային կապերով հարաբերվելու ՀԽՍՀ-ից ժառանգած ելակետային կամ Սփյուռքից միայն դրամական աջակցություն ստանալու մոտեցում, այլ ՍՓՅՈՒՌՔԸ կազմակերպելու և ՀՀ-ի հետ մեկ ամբողջի մեջ ներառելու տնտեսաքաղաքական հայեցակարգ, այլապես 20-25 տարի հետո մենք կկորցնենք հայկական գենոֆոնդի ահռելի մասը և կունենանք այսօրվա ուժացվող Սփյուռքի կեսը:

Սփյուռքի կազմակերպման համար տնտեսաքաղաքական և մշակութային ծրագրերը պետք է կառուցվեն Հայաստանի Հանրապետության զարգացման ռազմավարական և մարտավարական ծրագրերի ամբողջական փաթեթով:

Ի՞նչ է հայկական Սփյուռքը, և ինչպիսի՞ պոնտենցիալ հնարավորություններ կարող է ունենալ կազմակերպված Սփյուռքը:

Սփյուռքն անհրաժեշտ է դիտարել որպես՝

ա) ողջ հայության գենոֆոնդի 70-75%-ը,

բ) ՀՀ պետության համար անհրաժեշտ փորձառու մասնագետ կադրերի ներուժ,

գ) աշխարհի տարբեր երկրներում ՀՀ-ի քաղաքական լոբբիստական ներուժ,

դ) ՀՀ-ում տնտեսական ծրագրերի իրականացման համար ֆինանսական ներդրումների ներուժ,

ե) Հայաստանի Հանրապետության հետ միասին համահայկական տնտեսական ցանցային շուկայի ձևավորման հնարավորություն,

զ) ՀՀ-ում արտադրված ապրանքատեսակների համար հավելյալ շուկա,

է) Հայաստանի Հանրապետությունում համաշխարհային առաջավոր համակարգերի և տեխնոլոգիաների ներդրման ներուժ,

ը) Սփյուռքից ներգաղթի կազմակերպմամբ՝ Հայաստանի Հանրապետության առջև կանգնած դեմոգրաֆիական աղետի կասեցման հնարավորություն:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 18-րդ

ՍՓՅՈՒՌՔԸ գերխնդիրը՝ ուժացման դեմ պայքարն է: Հայկական ՍՓՅՈՒՌՔԸ արագ ուժացման վտանգի տակ է և ՀՀ պետության կողմից անհրաժեշտ է համակարգային հիմնարար լուծումներ գտնել սփյուռքի ուժացումը հնարավորինս կասեցնելու ուղղությամբ:

Հաշվի առնելով հայկական ՍՓՅՈՒՌՔԸ տարածական ցրվածությունը՝ անհրաժեշտ է, որ ՀՀ պետության կողմից ՀԱՅԵՐԵՆ ԼԵԶՎԻ ՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ դասավանդման համար ստեղծվի ուսուցման միասնական ծրագրերի և ինտերնետային օնլայն դպրոցների ցանցային համակարգ:

Խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ են մայրենի լեզվի ուսուցման ծրագրային դասընթացների տեսահոլովակներ, անիմացիաներ, ցանցային համակարգի ձևավորում և առցանց համակարգող ուսուցիչներ՝ որոնք տիրապետում են Սփյուռքի տվյալ հատվածի համար երկու լեզուների (*օրինակ՝ հայերենի և ռուսերենի, հայերենի և իսպաներենի և այլն*), որպեսզի Հայաստանի Հանրապետությունից դուրս գտնվող յուրաքանչյուր աշակերտ կարողանա սովորել մայրենի լեզվով գրել-կարդալ-ունկնդրել-խոսել և իմանալ իր վավերական պատմությունը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 19-րդ

Հայաստանի Հանրապետության և Սփյուռքի դպրոցական և բուհական բոլոր միավորները պետք է լինեն Հայոց պատմության և հայ ինքնության մեկ-միասնական տեղեկատվական կրթական դաշտում՝ ՀՀ Գիտությունների Ազգային Ակադեմիայի և ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ համապատասխան հանձնախմբի վերահսկողության ներքո:

ՍՓՅՈՒՌՔՈՒՄ գտնվող բոլոր հայագիտական ամբիոնների, հայկական դրպրոցների ծրագրերի բովանդակությունները պետք է ունենան հայոց պատմության գիտականորեն հիմնավորված նո՛ւյն սկզբունքները (*հայոց ծագումնաբանության, Պատմական Հայաստանում հայոց բնիկության տեսություններ, Ուրատուն որպես հայկական պետություն և այլն*) և պետք է լինեն Հայաստանի Հանրապետության գիտական համապատասխան ինստիտուտների վերահսկողության շրջանակում:

Անհրաժեշտ է աշխատանք տանել Հայոց պատմության և մշակույթի առանձին

դրվագների հակահայկական՝ քաղաքական պատվերով օտարաստեղծ ու կեղծ «գիտականությամբ» ներկայացված պնդումների դեմ և դրանց փոխարեն շրջանառել գիտականորեն հիմնավորված մեկնաբանություններ:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 20-րդ

Անհրաժեշտ է Միջին Արևելքի երկրներում և հատկապես Թուրքիայում իսլամադավան հայերի առնչությամբ ազգային-մշակութային կապերի հաստատում և ազդեցության ընդլայնում:

Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է ստեղծի և ֆինանսավորի ազգային-մշակութային այնպիսի աշխատանքային ծրագրեր, որոնք Հայաստանում գործող ազգային-մշակութային կազմակերպությունների և խմբերի գործունեությունն ուղղորդեն դեպի Սփյուռքյան հատկապես այն համայնքները, որտեղ սկսում է մարել հայկական համայնքների ինքնության գիտակցությունը, և թուլացած է կապը մայր հայրենիքի հետ:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 21-րդ

ՍՓՅՈՒՌՔՈՒՄ ուժացման դեմ պայքարը, հնարավորինս քիչ թե շատ հաջողված, կատարում են արդեն գոյություն ունեցող հայկական ոչ եկամտաբեր կամ որպես փոքր բիզնես գրանցված տասնյակ հազարների հասնող մշակութային կազմակերպությունները, որոնք կարողացել են կազմակերպվել հիմնականում ֆինանսապես ինքնաբավ միավորներ ձևավորելով (*հայկական դպրոցներ, ազգային պարի համույթներ, թերթեր, հեռուստատեսություններ և այլն*): Եվ հիմնականում հե՛նց այս միավորների շուրջ է կենտրոնացած սփյուռքահայության ազգային մշակութային գործունեությունը ներկայացնող ողջ ակտիվը, և հե՛նց այս միավորների միասնության հիմքով է հնարավոր կազմակերպել ՍՓՅՈՒՌՔԸ որպես ցանցային միասնական ամբողջականություն, քանի որ ՍՓՅՈՒՌՔՈՒՄ հասարակական և մշակութային խնդիրների իրականացնողն ի վերջո հե՛նց այս կազմակերպություններն են:

Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է նախաձեռնի ՍՓՅՈՒՌՔՈՒՄ գոյություն ունեցող հայկական բոլոր հասարակական-մշակութային կազմակերպությունների ներգրավումը միասնական ցանցային կառույցներում: Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է համապարզի ՍՓՅՈՒՌՔԻ ազգային հասարակական-մշակութային գործունեությունը ներկայացնող ողջ ակտիվը՝ որպես ներկայացուցչական մարմին՝ տարբեր երկրներում ձևավորելով ազգային կազմակերպություններից կազմված միություններ:

Բացատրություն:

Յուրաքանչյուր երկրում գրանցված հայկական հասարակական-մշակութային կազմակերպություններից (*մեկական ներկայացուցչներից*) կկազմվի մեկ միություն, որն ընտրական ձևաչափով կարող է ներկայանալ 9 հոգուց բաղկացած նախագահությամբ՝ որպես տվյալ երկրի հայկական կազմակերպությունների ամբողջականը ներկայացնող իրավական մարմին, որը պետք է ունենա իր գրասենյակն ու աշխատող խումբն այդ երկրի ՀՀ դեսպանատանը և ներկայացուցիչ պատգամավոր՝ ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ առընթեր ՍՓՅՈՒՌՔԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏՈՒՄ:

(*Օրինակ՝ Ֆրանսիայի հայկական կազմակերպություններից կազմվում է մեկ միություն և ընտրական ձևաչափով ներկայացուցչական նախագահություն, որը պետք է ունենա իր գրասենյակն ու աշխատող խումբը Ֆրանսիայի ՀՀ դեսպանատանը, և այդ միության ներկայացուցիչը կարող է լինել ՀՀ Ազգային Ժողովին առընթեր ՍՓՅՈՒՌՔԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏՈՒՄ Ֆրանսիայի սփյուռքը ներկայացնող պատգամավորը*):

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 22-րդ

Հայաստանի Հանրապետությունը ՍՓՅՈՒՌՔԻ հետ պետք է հարաբերվի ընդլայնակի և ամենօրա աշխատանքային ռեժիմով:

ՀՀ Ազգային Ժողովին առընթեր ստեղծել՝

Ա) ՀՀ Ազգային Ժողովում ՍՓՅՈՒՌՔԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏ, որը տարեկան երկու անգամ կարող է հրավիրել համասփյուռքյան համագումար, ընդունել ծրագրեր ու ստանձնել պատասխանատվություն դրանք իրագործելու համար և հանդես գալ կատարողականի հաշվետվությամբ:

Բ) Վերականգնել ՍՓՅՈՒՌՔԻ նախարարությունն իր համապատասխան բաժիններով՝ «ՀՀ Արտաքին գործերի նախարարությունում», «ՀՀ մշակույթի նախարարությունում», «ՀՀ Կրթության և գիտության նախարարությունում», «ՀՀ տնտեսական զարգացման և ներդրումների նախարարությունում»:

ՀՀ Սփյուռքի նախարարությունը պետք է նաև նախաձեռնի «Սփյուռքի մասնագետ մտավորականություն» կազմակերպության ստեղծումը, որի մեջ ներգրավված պետք է լինեն համաշխարհային անուն և վաստակ ունեցող մասնագետները՝ գիտնականները, կազմակերպիչները, ներդրողներն ու հովանավորողները, որոնք կարող են հանդես գալ Հայաստանի Հանրապետության զարգացման տնտեսական ծրագրերով ու առաջարկներով, նորագույն տեխնոլոգիաների ներդրման նախագծերով, ինչպես նաև հայրենական արտադրատեսակների համար նոր շուկաներ գտնելու ռազմավարական ու մարտավարական առաջարկություններով:

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՑԱՆՑԱՅԻՆ ՇՈՒԿԱ

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության հզորացման համար անհրաժեշտ է Հայաստանում ռազմավարական նշանակության տնտեսական խոշորամասշտաբ ծրագրերի իրականացում, որը հնարավոր է հայկական կապիտալի կենտրոնացման և ուղղորդման դեպքում, ինչպես նաև համահայկական տնտեսական ցանցային շուկա ունենալու դեպքում: Նման համապարփակ ծրագիրն իրականացնելու համար անհրաժեշտ են հետևյալ ինստիտուցիոնալ մեխանիզմները.

- 1) ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱԺՆԵՏԻՐՈՒԹՅՈՒՆ անունով *ակցիոններական* կառույցի ստեղծում, այսինքն՝ «Հայաստան համահայկական հիմնադրամ» կառույցի ռազմավարական ուղղության փոփոխություն՝ ՈԶ ԹԵ ԴՐԱՄԱՀԱՎԱՔ, ԱՅԼ ԲԱԺՆԵՏՈՄՍԵՐԻ ԱՌԱՋԱՐԿ,
- 2) ՀՀ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՊՐԱՆՔԱՆԻՇՇՆՈՒՄ ՈՐՊԵՍ ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԱՊՐԱՆՔԱՆԻՇՇ համակարգի ստեղծում, որը նշանակում է ՍՓՅՈՒՌՔԻ շնորհիվ հայերնական արտադրության ապրանքների համար շուկայի ընդլայնում,

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 23-րդ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ համահայկական հիմնադրամը» պետք է լինի ոչ թե Սփյուռքից հեռուստամարաթոններով փող մուրալու միջոց, այլ վերափոխվի և դառնա *համահայկական բաց բաժնետիրական (ակցիոններական) կառույց*՝ Հայաստանում ռազմավարական նրշանակության տնտեսական ծրագրերի բաժնետոմսերի առաջարկ ու վաճառք կազմակերպող մարմին: Այդ կառույցը կարող է կոչվել՝ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱԺՆԵՏԻՐՈՒԹՅՈՒՆ անունով:

Բացատրություն

Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է ձեռնարկի ռազմավարական նշանակության մեծամասշտաբ կառույցների շինարարություն. այդ շահութաբեր կառույցների անհրաժեշտությունը ներկայացնի որպես համազգային անվանական ծրագրեր, որոնց ստեղծման համար պետք է կիրառել բաց բաժնետիրական ձևաչափը և ընդլայնակի ներգրավել Սփյուռքը: *Նպատակը՝ Սփյուռքում բնակվող և հատուկ կարգավիճակի քաղաքացիություն ունեցող բոլոր հայ մարդիկ կարող են լինել Հայաստանում ռազմավարական նշանակության ազգային կառույցների բաժնետեր և ստանալ շահույթ, որտեղ բաժնետոմսի մեկ միավորը կարժենա \$100 դոլարի սովորական և հետզհետե բաժնետոմս, իսկ արտոնյալ կամ վերահսկող փաթեթ ապահովվող բաժնետոմսերի քանակը կլինի Հայաստանի Հանրապետության սեփականությունը: Բաժնետոմսերը պետք է լինեն ֆոնդային շուկայում հայտնի «Կապույտ չիպ բաժնետոմս» (Blue Chip Stocks) կարգի եկամտաբեր բաժնետոմսեր*

(Income stocks), որոնց նկատմամբ վստահության բարձր գործակիցը կարող է լինել Հայաստանի Հանրապետության կողմից պետական բռնադատված ապահովագրումը: Բաժնետոմսերը պետք է ունենան ժառանգությամբ փոխանցելու իրավունք, սակայն վերավաճառելու սահմանափակում. այն կարելի է միայն հետ վաճառել «ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱԺՆԵՏԻՐՈՒԹՅՈՒՆ» *ակցիոններական ՀՀ պետական կառույցին:*

Օրինակ, Հայաստանում «ՀՅՈՒՄԻՍ-ՀԱՐԱՎ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ» անունով ծրագրի բաժնետոմսերը կամ՝ «ՀՈՒՐ-ՎԱՀԱԳՆ» անունով ատոմակայանի նոր բլոկի կառուցման ծրագրի բաժնետոմսերը, որոնք կառուցումից և շահագործումից հետո կլինեն *առնվազն* 10%-ով շահութաբեր, կարող են նախապես, նաև համահայկական թելեթոններով, վաճառվել Հայաստանի և Սփյուռքի ազգաբնակչությանը, պետության կողմից վերահսկող փաթեթի՝ 51%-ի անձեռնմխելիության պայմանով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 24-րդ

(ՀՀ ՊԵՏԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔԱՆԻՇՇՆՈՒՄ ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԱՊՐԱՆՔԱՆԻՇՇ)

Հայաստանի Հանրապետության ՇՈՒԿԱՆ շատ փոքր է, և այն հնարավորություն չի տալիս տնտեսության թոփաբաժնի զարգացման համար: Բացի այն, որ անհրաժեշտ է ՀՀ պետության կողմից հստակ ծրագրով ու վերահսկողությամբ կրճատել ՀՀ-ում ներկրումների ծավալներն ի հաշիվ տեղական արտադրության ապրանքների, այլ նաև պետք է հստակ հասկանալ, որ միայն արտահանման ընդլայնմամբ է հնարավոր Հայաստանի Հանրապետությունում արտաքին ներդրումների հնարավորությունը, սակայն արտահանման ընդլայնման համար անհրաժեշտ է ՇՈՒԿԱ և հայրենական արտադրության ապրանքների որակական ու գնային մրցակցություն, որը ենթադրում է ահռելի կապիտալ ներդրումների և տեխնոլոգիաների անհրաժեշտություն, ինչպես նաև գերպետությունների կողմից արտաքին շուկաները ՀՀ-ի համար բացելու քաղաքական որոշումներ: Ահա այս երկու կարևորագույն գործոններն ամենաբարդ լուծելի խնդիրներն են, քանի որ ողջ աշխարհը՝ նույնիսկ առաջավոր երկրները, պայքարում են շուկայի ու իրենց ապրանքների մցունակության համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ՍՓՅՈՒՌՔ տնտեսական միասնական ՑԱՆՑԱՅԻՆ ՇՈՒԿԱՅԻ ձևավորումը, որը հնարավոր է միայն Հայաստան-պետության նախաձեռնությամբ, կարող է դառնալ Հայաստանի տնտեսական զարգացման համար հենարանի սկիզբ, և միակ հնարավորն ու իրատեսականը Հայաստանի Հանրապետությունը տնտեսական փակուղուց արագ հանելու համար:

Շուկայական պահանջարկ ձևավորելու համար անհրաժեշտ են թե՛ *ռացիոնալ գործոնների* (որակ, ճանաչողություն, մրցունակություն, գին), թե՛ *խոացիոնալ գործոնների* (գովազդ, սովորույթ, քաղաքական քարոզ և այլն) հաշվառում: ՍՓՅՈՒՌ-

ՔՈՒՄ հայրենական ապրանքների կայուն շուկայի ձևավորման ու ընդլայնման համար անհրաժեշտ են հատկապես իռացիոնալ գործոնները:

Հայաստանի Հանրապետության կողմից պետք է ստեղծվի հայրենական արտադրության ապրանքների արտահանման համար «ՄԱՏԱՐԻՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՉՈՐԱՑՄԱՆԸ» միջազգային ապրանքանիշը և կազմակերպվի ՍՓՅՈՒՌՔԻ ՄՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ՇՈՒԿԱՆ՝ հայրենական արտադրության ապրանքների համար:

Բացատրություն

ՀՀ-ում արտադրող ընկերություններն արտերկիր արտահանվող ապրանքների համար նախապես Հայաստանի Հանրապետությունից պետք է պարտադիր գնեն ՀՀ-ի կողմից երեք աշխարհամասերում գրանցված «ՄԱՏԱՐԻՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՉՈՐԱՑՄԱՆԸ» միջազգային ապրանքանիշն իրենց ապրանքների վրա տեղադրելու իրավունքը, իսկ դրանց քարոզչական գովազդները, արտահանվող ապրանքների համար արտերկրում ցուցահանդեսների կազմակերպումը, որևէ երկրում տեղական մեծածախ ընկերությունների հետ պայմանագրերի կնքման համար օգնությունները պետք է ստանան ըստ ՀՀ Սփյուռքի նախարարության ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆԸ:

«ՄԱՏԱՐԻՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՉՈՐԱՑՄԱՆԸ» միջազգային ապրանքանիշի վաճառքից առաջացած գումարները պետք է ուղղորդվեն թե՛ Հայաստանում, թե՛ Սփյուռքում ազգային ծրագրերի իրականացմանը, և բաց ու թափանցիկ հաշվետվությամբ ներկայացվեն ՀՀ Սփյուռքի նախարարության կայքէջում:

Այս գործառնությունների իրագործման շնորհիվ կարող է ձևավորվել ՀԱՅԱՍՏԱՆ-ՍՓՅՈՒՌՔ միասնական տնտեսական ցանցային համակարգը, և տնտեսական հարթության հիմքով կունենանք Հայաստան-Սփյուռք հարաբերությունների միանգամայն նոր մշակույթ (սույն գրքում նպատակահարմար չէ 23-րդ, 24-րդ հիմնադրույթների հիմքով մշակված լայնածավալ ծրագիրն ամբողջական ներկայացնել):

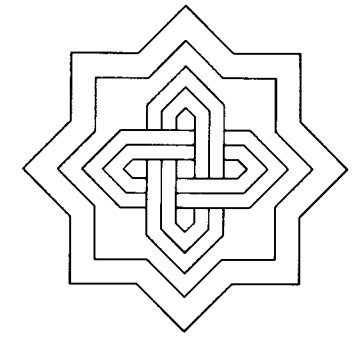
ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 25-րդ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ պետք է ձեռնարկի ՍՓՅՈՒՌՔԻՅ ՄԵԾ ՀԱՅՐԵՆԱԴԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ կազմակերպելու ծրագրի մշակումը:

- Ծրագիրը պետք է ունենա նախնական աշխատանքներ, վիճակագրություն՝
- ա) Սփյուռքում հայ բնակչության հաշվառում ըստ երկրների,
- բ) հայ բնակչության հաշվառում ըստ տարիքային ցենզի և ըստ ընտանեկան կարգավիճակի,
- գ) սոցիալական շերտերով ներկայացում՝ ըստ երկրների,
- դ) կրոնական պատկանելության կամ ուղղության վիճակագրություն,
- ե) հասարակական, մշակութային, կրոնական կամ քաղաքական այս կամ այն կազմակերպության մեջ ընդգրկվածություն:

ՉԼՈՒԽ Գ

**ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒԹԱՉԵՎ**

**ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԲԱՆՈՒԹՅԱՄԲ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՆԱԼՈՒ
համար անհրաժեշտ է համապատասխան տնտեսական կացութեւն:**

Որպէս կանոն «ազատ շուկայական» հարաբերություններ որդեգրած նոր զարգացող կամ երրորդ աշխարհի երկրներում ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ պատկանում է երկրի հիմնական հարստությունների սեփականատերերին և բարձրաստիճան չինովնիկներին, անկախ այդ երկրի ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ անվանումից կամ երկրի ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ մեջ առկա՝ «ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԱՏԿԱՆՈՒՄ Է ԺՈՂՈՎՈՐԴԻՆ» դեկլարատիվ ու անհիմն հայտարարությունից:

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ որպէս կառավարման օպերատորական գործիք, մարդկային քաղաքակրթության հազարավոր տարիների ընթացքում մի՛շտ է ունեցել պատկանելություն և որպէս իրավական շահերի պաշտպանություն ապահովող՝ մի՛շտ է եղել անհավասարակշիռ: Եթէ հնում պետությունը, որպէս կառավարման համակարգ, իրավականորեն պատկանում էր արքայական և նախարարական տներին, ապա ֆինանսական կապիտալիզմի ժամանակաշրջանում ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ կառավարման «գործիքի» սեփականատերերը ֆինանսակորպորատիվ կլանային խմբային միավորումներն են¹⁰, որոնք պետության կառավարումն իրականացնում են կամ ուղիղ ձևաչափով (*կլանի դեկավարը նաև երկրի նախագահն է*) կամ ներկայացուցչական ձևաչափով (*ինստիտուցիոնալ սպասարկում*): Եվ միշտ չէ, որ պետության մեջ բնակվող ժողովրդի ու այդ երկրի խոշոր սեփականատերերի կլանային շահերը լինում են համադրված. դրանք տարբեր ազդակների ներգործության պատճառներով, ժամանակ առ ժամանակ, կարող են փոփոխվել և արտահայտվել՝ ցուցաբերելով թե՛ պետականամետ կենտոնաձիգ, թե՛ կենտրոնախույս վարքագիծ: Այսինքն, եթէ որևէ երկրում տնտեսական կացութեւնը նպաստում է, որ ֆինանսական միջոցները, բնական և արտադրական ռեսուրսները կենտրոնանան մի քանի անձերի, ընտանիքների կամ ընկերությունների ձեռքում, ապա դրանք բնականորեն միանում ու փոխապայմանավորվածությամբ ոչ միայն սպանում են «ազատ շուկայական» ձևաչափը՝ պարտադրելով իրենց համար ձեռնատու կանոններ ու մենաշնորհներ, այլ նաև «պետություն» ինստիտուցիոնալ համակարգն է դառնում նրանց ենթակա գործիքը՝ հիմնականում պաշտպանելով իշխող էլիտայի շահերը¹¹: Ու թեև 1960-ականներից հետո, Էվոլյուցիոն ճանապարհով, տեղի ունեցան ֆինանսական կապիտալիզմի տարատեսակ դրական զարգացումներ և արտահայտություններ՝ «*Սկանդինավյան տնտեսական մոդել*», «*Ալյասկայի մշտական հիմ-*

¹⁰ Carroll Quigley, "Tragedy and Hope: A History of the World in Our Time", NY, 1966, pg 324.
¹¹ Նույն տեղում:

նադրամ» և այլն, սակայն ինչպէս պրոֆեսոր Ք. Քուզլին է բնութագրում, արևմտյան ֆինանսական կապիտալիզմի կլանային բնույթի պատմությունը ցուցում է նրա անցումային օրինաչափությունները, որոնք լուրջ վտանգ են ներկայացնում պետության և ժողովրդավարության համար:

Կլանային կառավարմամբ ֆինանսատնտեսական համակարգը հատկապէս *փոքր և նոր զարգացող* երկրների համար խիստ վտանգավոր է: Մեր ժամանակներում, վարչաօլիգարխիկ համակարգ ունեցող փոքր երկրներում, *հիմնականում*, տեղի չի ունենում հասարակության սոցիալական շերտերի պահանջների բավարարում և հասարակության միասնականացում: Աստիճանաբար՝ հատկապէս ժողովրդի հաշվին հարստացած տնտեսական և ֆինանսական հզոր միավորների ձևավորումից հետո, վերանում են բուրժուազիայի պարտավորությունները ժողովրդի և պետության նկատմամբ, նրանց ֆինանսական ռեսուրսներն այդ երկրի փոքր շուկայի հանգամանքով պայմանավորված հոսում են դուրս, և էլիտայի ու ժողովրդի, ինչպէս նաև պետության ու ժողովրդի միջև ձևավորվում է սոցիալական անտագոնիզմ ու բևեռացում, որոնք վտանգավոր են դառնում պետության հետագա գոյության համար:

Կա ավելի վտանգավորը. եթէ որևէ փոքր երկրի ռազմական նշանակության միավորները (*կապի համակարգ, էներգակիրներ, գազ, երկաթուղի, հանքեր և այլն*) պատկանում են օտար գերտերության ընկերություններին, իսկ տեղական խոշոր սեփականատերերի և բարձր պաշտոնյաների ֆինանսները գտնվում են երկրից դուրս՝ արտաքին վերահսկողության ու սառեցման վտանգի տակ, և գերտերության աշխարհաքաղաքական շահերը սկսում են փոխվել ու հակադրվում են փոքր երկրի շահերին, ապա փոքր և տնտեսապէս թույլ երկիրը կանգնում է ոչ միայն պետականությունը կորցնելու վտանգի, այլ նաև ազգային աղետի առջև:

Պետության մեջ հասարակության սոցիալական բևեռացումները պարարտ հող են նաև դրսից պատվիրված «հեղափոխությունների» համար, որոնք ոչ թէ լուծում են փոքր պետության ներքին խնդիրներն ու ներկայացնում ժողովրդի շահերը, այլ փոխում են միմիայն փոքր երկրի՝ օրինակ արևելքից դեպի արևմուտք «վասալային» ենթակայությունը և ապահովում են տեղական խոշոր սեփականատերերի շարքերում միայն անձերի փոփոխություն: Արդյունքում՝ պահպանվում է նո՛ւյն տընտեսաքաղաքական կացութեւնի կլանային համակարգը նո՛ր անձերով, որտեղ ժողովրդի շահերը նորի՛ց մնում են անտեսված:

Կոնկրետ Հայաստանի Հանրապետության համար՝ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅՈՒՆԻՑ արդեն 30 տարի անց՝ ներկա տնտեսական, քաղաքական, արտաքին ու ներքին իրավիճակների արդյունքներից ելնելով, կարող ենք թվարկել անհերքելի մի շարք գործոններ, որոնք հստակ ցույց են տալիս, որ մեր պետականությունն ու ազգը լուրջ

սպառնալիքի տակ են գտնվում, և երկիրն այս տնտեսաքաղաքական համակարգով, որն իրականում «Վարչաօլիգարխիկ կլանային» է, չի կարող զարգանալ ու դիմակայել այսօրվա աշխարհաքաղաքական մարտահրավերներին:

ԳՈՐԾՈՆՆԵՐ ԵՎ ՓԱՍՏԵՐ

1. *Հայաստանի Հանրապետությունում ներմուծման ծավալները երեք և ավելի անգամ գերազանցում են արտահանման ծավալները*¹², քանի որ ՀՀ շուկայի նկատմամբ հիմնականում մենաշնորհներով օժտված ներկրողների համար առավել ձեռնատու է ներմուծելով շահույթ ստանալ, քան արտադրություններ կազմակերպելու համար երկարաժամկետ ներդրումներ անել:

2. Քանի որ Հայաստանի Հանրապետության ՇՈՒԿԱՆ շատ փոքր է, մենաշնորհներով օժտված օլիգոպոլիաները ոչ միայն ամբողջովին սպանում են փոքր և միջին բիզնեսը, այլ նաև շուկայի փոքրության պատճառով ֆինանսական ռեսուրսները սկսում են երկրից հոսել դուրս¹³:

3. Համաձայն ՄԱԿ-ի «Մարդկային զարգացման զեկույցի» տվյալների, Հայաստանի բնակչության մոտ 75%-ը չի հարկվում¹⁴:

4. *Մոտավոր հաշվարկներով ՀՀ տնտեսության մոտ երեք քառորդը ստվերային է, և փորձագետների գնահատականներով մեր երկրում կորուստները կոռուպցիայի գծով կազմում են տարեկան մոտ մեկ միլիարդ դոլար*¹⁵:

5. Բյուջեի միջոցներով կամ արտաքին վարկեր վերցնելով՝ պարտքերով, երկրի տնտեսությունը կարգավորել ու թոփաքաձև զարգացնել՝ հնարավոր չէ՝:

6. *ՀՀ-ում դրսից՝ արտաքին լայնամասշտաբ ներդրումների ակնկալությունն անհրաժեշտ է մի շարք պատճառներով՝ ՀՀ-ն ունի շատ փոքր շուկա, սակավաթիվ հումք, տարանցիկ երկիր չէ և այլն*, սակայն գլխավոր պատճառներից է նաև այն, որ արտաքին լայնամասշտաբ ներդրումները կարող են հակադրվել ներմուծմամբ շահույթ ստացող և տեղական շուկան տիրապետող մենաշնորհներով օժտված տեղական օլիգոպոլիաների շահերին. այսինքն՝ վարչաօլիգարխիկ տնտեսաքաղաքական համակարգում նման քաղաքականության իրականացումը հնարավոր չէ:

7. Ողջ աշխարհը, նույնիսկ առաջավոր երկրները, պայքարում են ՇՈՒԿԱՆԵՐԻ ու իրենց ապրանքների մցունակության համար: Եվ ուրեմն, հայրենական արտադրության ապրանքների արտահանումն ընդլայնելու համար անհրաժեշտ են

գերպետությունների կողմից արտաքին շուկաները ՀՀ-ի համար բացելու քաղաքական որոշումներ, որոնք առանց ՀՀ պետության կողմից հատուկ ծրագրված, մշակված ու հետևողական քաղաքականության՝ հնարավոր չէ իրականացնել: Մակայն երկրի զարգացման համար նման թիրախային ռազմավարությունը մեր երկրում արդեն հաստատված օտարերկրյա ընկերությունների կամ նրանց ազդեցության տակ գտնվող և տեղական շուկան տիրապետող օլիգարխների ու նրանցից կազմված վարչաօլիգարխիկ տնտեսաքաղաքական համակարգի համար հետաքրքիր չէ: Տեղական օլիգարխներն անգամ անկախությունից 30 տարի հետո, նույնիսկ պատերազմի՝ արտաքին վտանգի մշտական առկայությամբ, ձեռք չբերեցին պետականամետ հասունություն, չձևավորեցին միասնական կազմակերպվածություն ու երկրի զարգացմանը նպաստող ծրագրային ռազմավարություն:

8. Երբ երկրի իրար հաջորդած կառավարությունների վարած քաղաքականության շնորհիվ ռազմավարական բացառիկ նշանակության տնտեսական միավորները (*կապ, էներգիա, գազ, երկաթուղի, հանքարդյունաբերություն և այլն*) օտարերկրյա ընկերությունների կամ նրանց ազդեցության տակ գտնվող տեղական օլիգոպոլիաների մենաշնորհային սեփականությունն են, որոնց ֆինանսական ռեսուրսները գտնվում են օտար երկրներում, ապա այդ երկիրը ոչ միայն չի կարող համարվել ազգային, այլ նաև չի կարող լինել ինքնիշխան (սուվերեն) պետություն, տնտեսապես անվտանգ և զրկված է որևէ հիմնարար ռեֆորմների հնարավորությունից:

9. Հայաստանի Հանրապետությունն իր արտաքին պարտքի տարեկան ավելացումներով, որը վաղուց անցել է անվտանգության սահմանը, արտաքին պարտքի սպասարկումով և ներկա վարչաօլիգարխիկ տնտեսական համակարգի առկայությամբ, եթե մինչև անգամ ժամանակ առ ժամանակ ունենա տարեկան 10-12% տրնտեսական աճ, ապա նույնիսկ 10 տարի հետո չի կարող ունենալ բնակչության ընդհանրական կենսամակարդակի կրկնակի բարելավում¹⁶:

10. Այն թյուր կարծիքը, թե Թուրքիայի ու Ադրբեջանի հետ սահմանների բացումն իբր տարանցիկ երկիր կդարձնի Հայաստանի Հանրապետությունը և ազատ առևտրի հաստատումով երկրի տնտեսությունը թոփաքաձև կզարգանա ու բնակչության ընդհանուր կենսամակարդակը կկրկնապատկվի՝ անհեթեթություն է: Կշահեն միայն որոշ օլիգարխներ, սակայն թուրքական ապրանքների հետ մրցակցության արդյունքում առաջին հերթին կտրուկ կկրճատվի Հայաստանի գյուղատնտեսական արտադրությունը (*քանի որ փոքր երկրի արտադրողականությունը ցածր է*): Հարված կհասցվի երկրի տնտեսությանն ու հատկապես գյուղին, քանի որ երկրի

¹² Թաթուլ Մանասերյան, «Տնտեսական անվտանգություն. ռազմավարության ուրվագծեր», Երևան, 2014թ., էջ 245:

¹³ Նույն աղբյուր, էջ 623:

¹⁴ www.undp.org

¹⁵ Թ. Մանասերյան, նույն աղբյուր, էջ՝ 628, 296:

¹⁶ Համեմատություն՝ ՀՀ-ի ՀՆԱ-ն 13.7 մլրդ. դոլար է, փոքրիկ Սլովակիայինը՝ 117.664 մլրդ.:

ՀՆԱ-ի շուրջ 12-14%-ը կազմում է գյուտատնտեսական արտադրությունը և զբաղվածների 24.3 %-ն ընդգրկված են գյուղատնտեսության ոլորտում¹⁷: Տեղի կունենա գյուղական բնակավայրերից արտահոսք և արտագաղթ, և երկրի մի շարք տնտեսական ոլորտներ կնկնեն Թուրքիայից անմիջական կախվածության մեջ:

11. Լեռնարդյունաբերական հում կամ հարստացված հումքի արտահանումը փոխարինել վերամշակված ապրանքային արտադրությամբ ու արտահանմամբ հնարավոր է միայն ահռելի կապիտալ ներդրումների, արևմտյան տեխնոլոգիաներով հագեցված գործարանների կառուցման դեպքում, սակայն այդ ռազմավարական նշանակության գործարանների մասնավոր սեփականության հիմքով եկամուտների բախշման համակարգը չի կարող դառնալ այն հենարանը, որ պետության եկամուտները նշանակալի ավելանան կամ բնակչության ընդհանրական կենսամակարդակը կրկնակի աճ ունենա մոտակա 7-10 տարիների ընթացքում:

12. Համաշխարհային փորձը ցույց է տվել, որ տնտեսական *ազատ շուկայական նույնիսկ ամենակատարյալ մոդելի դեպքում հնարավոր չէ, որ երկիրը ներքին կամ արտաքին ազդակներից առաջացած ճգնաժամային իրավիճակներին լիարժեք պատրաստ լինի հակազդելու՝ թե՛ արձագանքող (re-active), թե՛ նախաձեռնող (pro-active) տնտեսական քաղաքականություն գործարկելով¹⁸:*

Եվ ուրեմն, եթե հայ ժողովուրդը՝ նրա քաղաքական մտավորականությունը և հատկապես տնտեսական ու վարչական էլիտան, հասկանում են մեր երկրի առաջ կանգնած տնտեսագիտական արսիտմաների հիմքով վերը ներկայացված փաստացի ՓԱԿՈՒՂԻՆԵՐԸ և չեն ցանկանում, որ առաջիկայում տեղի ունենա պետականության փլուզում կամ կորուստ, ապա պետք է ըմբռնեն, որ նման իրավիճակից դուրս գալու միակ ԵԼՔԸ հնարավոր է տնտեսական կացութաձևի և դրան համապատասխան կառավարման ինստիտուցիոնալ ողջ համակարգի փոփոխությամբ:

Ի վերջո, Հայաստանի Հանրապետության համար ստեղծված այսօրվա քաղաքական վտանգավոր իրավիճակն ունի շատ ավելի խորը պատճառներ: Այն միայն պայմանավորված չէ ՀՀ ղեկավարության վարած տաղանդավոր կամ տգետ քաղաքականությամբ, քաղաքական կամ տնտեսական մարտավարական սխալներով, կոռուպցիայի դեմ անբավարար պայքարով կամ անձերի դավաճանությամբ և այլն: Պետությունը տնտեսաքաղաքական ինստիտուցիոնալ մեխանիզմ-համակարգ է, և եթե այդ համակարգը թույլ է տալիս գերվտանգավոր խաթարումներ ու ենթակա է փլուզման, ուրեմն այդ համակարգն անպե՛տք է:

¹⁷ Տե՛ս 2019թ. ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարություն՝ <https://mineconomy.am/page/1326> :

¹⁸ Թաթուլ Մանասերյան, նույն աղբյուր, էջ 812:

1990-ականների երկրի իշխանություններն իրենց արբանյակներով «Սեփականաշնորհման» անվան տակ արմատապես թալանեցին ու փլուզեցին ՀԽՍՀ-ի ՀՆԱ-ն, տնտեսական ողջ հնարավորություններն ու կարողությունները: Եվ մենք սկսեցինք կառուցել «ազատ շուկայական» հարաբերություններով տնտեսաքաղաքական համակարգ, որն իրականում կարելի է բնութագրել որպես *«Անարխո կապիտալիզմ»*¹⁹ ամենավատ դրսևորում: Հայաստանում, այսօր գործող մասնավոր հատվածի հիմնական մասի ձևավորումը տեղի ունեցավ բնակչության ունեզրկման, հայրենիքից միլիոնից ավելի արտագաղթածների, ազգային և հանրային հարստությունների թալանի ու մասնավորեցման, ինչպես նաև ՀԽՍՀ-ի ՀՆԱ-ի ու ողջ տնտեսական կարողությունների փոշիացման ու թալանի արդյունքում²⁰, և շարունակվեց Ռուսաստանի Դաշնության օլիգարխո ընկերություններին Հայաստանի ռազմավարական միավորների նկատմամբ մենաշնորհային իրավունքների փոխանցմամբ: Եվ, թեև 1992-1994թթ. հայ ժողովրդի ինքագոհաբերության արդյունքում մենք հաղթեցինք Արցախյան պատերազմում ու ստեղծեցինք երրորդ աշխարհի *«Քվազի-պետության»*²¹ տեսակին մոտ պետական համակարգ, բայց այսօր, որպես արդյունք, մենք ունենք պարտված պետություն և համակարգ, որն իր հնարավորություններով, 30% աղքատության ցուցանիշով, հասարակության սոցիալական խավերի բեվեռացվածությամբ ու անտագոնիզմով, տնտեսաքաղաքական վարչաօլիգարխիկ բռնապետական համակարգով և վերջապես, Ռուսաստանի՝

¹⁹ P. Marshall, “Demanding the Impossible: A History of Anarchism”. London, 1992, pp. 564–565. Անարխո-կապիտալիզմը տեսություն է, որը պաշտպանում է կենտրոնացված պետությունների վերացումն ի շահ մասնավոր սեփականության համակարգի, որը պետք է գործի մասնավոր գործակալությունների, ազատ շուկաների և սեփականության իրավունքի ազատաիրավական մեկնաբանության միջոցով: Պիտեր Մարշալի բնութագրմամբ *անարխո կապիտալիստները* դեմ են պետությանը պարզապես այն պատճառով, որ նրանք առաջին հերթին կապիտալիստ են ու նրանց չի մտահոգում կապիտալիզմի վատ հետևանքները՝ սոցիալապես անապահովների վիճակն ընդհանրապես:

²⁰ 1997 թվականին, ըստ ՀՀ Վարչապետ Արմեն Մարգարյանի պաշտոնական հայտարարության, 800 հազար ԱՄՆ դոլարի դիմաց «սեփականաշնորհվել է» (իսկ իրականում ժողովրդի սեփականությունն ապապետականացվել է) ՀԽՍՀ-ի տնտեսական կարողության 55%-ը: Տե՛ս Թ. Մանասերյան, նույն աղբյուր, էջ 297, և «Եղիցի Լույս» ամսագիր, ԱՄՆ, 1997թ., #4:

²¹ Քվազի՝ Quasi = «գրեթե», «իբր թե», - ձևական, քիչ թե շատ իրականին մոտ:

R. H. Jackson, Quasi-States. Sovereignty, International Relations and the Third World , Cambridge, 1993. Ռ. Ջաքսոնը «քվազի-պետությունը» բնութագրում է միջազգային իրավունքի հիմքով ճանաչված սուբյեկտ-երկիր, որն իրականում վասալային է և չի կայացել որպես լիարժեք ինստիտուցիոնալ պետություն. ինքնիշխան, ներքին կայունությամբ ու իրավական համակարգով ինստիտուցիոնալ հաստատուն պետություն չէ:

դեպի Թուրք-Ադրբեջանական տանդեմ աշխարհաքաղաքական վեկտորի փոփոխության պայմաններում չի՝ կարող դիմակայել մեր տարածաշրջանային միջավայրում առկա գործոնների ներկա և գալիք մարտահրավերներին:

Եթե Հայաստանի Հանրապետությունում տնտեսաքաղաքական համակարգը չի աշխատում տարածաշրջանում առկա գործոններով պայմանավորված միջավայրում (տարածք-փոքր շուկա, թշնամի հարևաններ, բավարար կոմունիկացիաների բացակայություն, բնակչության փոքր թվաքանակ, բնական փոքրաթիվ ռեսուրսներ և այլն) և հին համակարգի գործարկմամբ չկա ելք ու լուծում, որը փաստված է ՀՀ անկախության 30 տարվա մեր փորձառությանը, ապա ոչ թե պետք է մտածել հին համակարգի բարելավման մասին, այլ պետք է փոխել լ համակարգը:

Պետականության կորստի դեպքում մենք բոլորս ենք կորցնելու՝ թե՛ աղքատը, թե՛ մեծահարուստը: Եվ եթե հիմնովին չվերանայվի ու չփոխվի մեր երկրի ներկա կացութաձևը՝ սեփականության հիմքով տնտեսական համակարգն ու դրան համապատասխան կառավարման ինստիտուցիոնալ համակարգը, որը պետականության հենքն ու նախապայմանն է, ապա մեր փոքրիկ երկրում երբեք չի լինի հասարակության միասնականություն, չի վերանա հարուստների ու աղքատների սոցիալական անտագոնիզմը, ժողովուրդ և պետություն տարանջատումը, աղքատությունը, արտագաղթով պայմանավորված ժողովրդագրական աղետը և այլն, որոնց վերջնական կայանը կարող է լինել պետականության կորուստը:

Մենք պե՛տք է ստեղծենք մեր երկրի համար աշխատող այն լավագույն տնտեսաքաղաքական կացութաձևի մոդելն ու դրան համապատասխան կառավարման ինստիտուցիոնալ համակարգը, որտեղ կլինի հասարակության միասնականություն, որտեղ թե՛ խոշոր սեփականատերը, թե՛ աշխատող քաղաքացին կարող են լինել սեփականության նկատմամբ գործընկեր («Այլասկայի մշտական հիմնադրամ» համակարգի մեթոդ), որտեղ կլինի հասարակության սոցիալական շերտերի պահանջների բավարարում (Նորվեգիա, «Սոցիալական կորպորատիվիզմ» համակարգի մեթոդ), և յուրաքանչյուր ՀՀ քաղաքացի շոշափելի կզգա, որ ի՛նքն է իր երկրի տերը:

Աշխարհի տարբեր երկրներում, հատկապես ազգային միատարրությամբ փոքր երկրներում (Նորվեգիա, Տինլանդիա, Իսլանդիա, Շվեդիա, Դանիա), որտեղ տեղի է ունեցել **խառն-համադրված տնտեսական կացութաձևի** էվոլյուցիոն փոփոխություն, նաև հաջողվել է շնորհիվ այդ երկրների միապետների կամ ֆինանսատնտեսական ու վարչական էլիտաների նախաձեռնության կամ առնվազն այդ երկրների տնտեսական էլիտաների կողմից արհմիությունների նախաձեռնությանը չդիմադրելու շնորհիվ, քանի որ ազգային ու պետական շահը նրանց համար առաջնային է համարվել ու նաև այդ էլիտաները հասկացել են, որ ի վերջո՝ երկարաժամկետ հեռանկարով, նրանք ոչ թե կորցնում, այլ միայն շահում են:

Խառն-համադրված տնտեսական կացութաձևի տարբեր դրսևորումներ որդեգրած երկրների շարքում, որոնք կարճ ժամանակահատվածում կարողացել են արձանագրել աննախադեպ թռիչքաձև տնտեսական աճ, ընդգրկված են ոչ միայն Սկանդինավյան երկրները, այլ նաև արաբական և հեռավոր արևելքի մի շարք երկրներ (Քաթար, Բահրեյն, Չինաստան, Մալազիա, Սինգապուր և այլն), որտեղ կիրառվում են բնական ռեսուրսների նկատմամբ հանրային սեփականության ու պետության կողմից տնտեսության կենտրոնացված պլանային ձևաչափերը:

ԽԱՌՆ-ՀԱՄԱԴՐՎԱԾ կացութաձևի ձևաչափով համակարգեր կիրառող երկրներում ապահովված են թե՛ 100% **մասնավոր** բիզնես-միավորների, թե՛ **հանրային-կոպերատիվ**, թե՛ **հանրային-մասնավոր**, թե՛ **մասնավոր-պետական** տնտեսական խառն-համադրված ձևաչափերով բիզնես միավորների համատեղ և իրավականորեն պաշտպանված գոյությունը:

Ի՞նչ է հարկավոր Հայաստանի Հանրապետությանը, որպեսզի հասարակության միասնականությամբ դառնա ուժեղ ու կայուն, տնտեսությամբ՝ թռիչքաձև զարգացող, **աստիճանաբար** ձերբագատվի ՎԱՄԱԼԱՅԻՆ կարգավիճակից և արտաքին ու ներքին վտանգավոր գործոնների ազդեցություններից, որն ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կայացման գլխավոր գրավականն է:

Պատասխանը շատ հստակ է. անհրաժեշտ է՝

ա) իրական ժողովրդավարություն (*տե՛ս բնութագրումները՝ 6-8 էջերում*),

բ) օրենքի դիկտատուրա՝ օրենքի գերակայություն բոլորի՝ համար՝ անկախ պաշտոնեական կամ սոցիալական դիրքից,

գ) տնտեսության կենտրոնացված պլանային ձևաչափով կացութաձևի փոփոխություն՝ անցում խառն-համադրված տնտեսական կացութաձևի, որը կարող է ապահովել երկրի տնտեսական զարգացումն ու անվտանգությունը:

Ի վերջո, որևէ երկրի ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ քաղաքական, տնտեսական, իրավական, սոցիալական, ռազմական, բնապահպանական և ժողովրդագրական խնդիրների հաշվառմամբ այն իրատեսորեն կազմակերպված ինստիտուցիոնալ ՀԱՄԱԿԱՐԳՆ է, որն ապահովում է երկրի համար կենսական ռեսուրսների հավասարակշռված գործունեությունը և պահպանում է երկրի հաստատուն ու բնականոն զարգացումը: Արդյո՞ք մենք ունենք **երկրի տնտեսական անվրտանգությունն ապահովող** պետական ինստիտուցիոնալ նման համակարգ: Ո՛չ: Արդյո՞ք որևէ օտար երկիր մեզ համար կստեղծի մեր պետականության համար անհրաժեշտ տնտեսական անվտանգության այդ ցանկալի համակարգը: Ո՛չ: Արդյո՞ք պետականությունը չկորցնելու համար մեզ անհրաժեշտ է ունենալ վերևում բերված սահմանմանը համապատասխան համակարգ: Այո՛:

ՈՐՈՂՔ ԵՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՀԱԶՈՐԴԱԿԱՆ ՔԱՅԼԵՐԸ

1. Կենտրոնացված պլանային տնտեսության ձևաչափի կիրառմամբ անցում *խառն-համադրված տնտեսական կազմաօրգանի*:

2. *Խառն-համադրված տնտեսական կազմաօրգանին համապատասխան* վերափոխել երկրի կառավարման ինստիտուցիոնալ ողջ համակարգը:

3. Կիրառել ընդունված օրենքների գերակայություն բոլորի՝ համար և ապահովել հասարակության միասնականությունը:

4. «*Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը*»²² ՄԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ պետք է ամրագրվի որպես անկախ մարմին, որի իրավունքներն ու լիազորությունները սահմանվում են ՄԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ և սահմանադրական օրենքներով: ՀԻՆՄՆԱԴՐԱՄԸ հաշվետու է երկրի ՕՐԵՆՄԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻՆ:

5. Կրճատել ներմուծման ծավալները՝ դրանք փոխարինելով հայրենական արտադրությամբ: Ստեղծել *հանրային-մասնավոր* ձևաչափի ձեռնարկություններ և ըսկսել *պետպատվերների* հնարավոր ողջ ծավալն ուղղորդել դեպի *խառն համադրված* ձևաչափի ձեռնարկություններ՝ կտրուկ կրճատելով ներմուծման ծավալները, և դառնալ առաջնային անհրաժեշտության սպառողական ապրանքների առումով հնարավորինս ինքնաբավ տնտեսությամբ երկիր: Եվ, տնտեսության կենտրոնացված պլանային կառավարմամբ վերահսկել և ուղղորդել երկրի ներքին շուկան:

6. Առնվազն 51%-ով ազգայնացնել Հայաստանի ռազմավարական *բացառիկ նշանակության* տնտեսական միավորները:

7. Ընդլայնել ՀՀ արտադրատեսակների համար ներքին և արտաքին սպառողական շուկան. ձևավորել *Հայաստան-Սփյուռք միասնական տնտեսական ցանցային շուկա* (տե՛ս 21-րդ, 22-րդ, 23-րդ, 24-րդ հիմնադրույթները. էջ՝ 26-30):

8. Համազգային բոլոր (*ֆինանսական, մտավոր, մասնագիտական և այլն*) կարողությունների կենտրոնացումով դառնալ տարանցիկ երկիր՝ կառուցել Իրանի սահմանից մինչև Վրաստանի սահման երկաթուղային և ավտոճանապարհային ուղիներ, ունենալ սեփական լաստանավային համակարգեր թե՛ Վրաստանի Սևծովյան, թե՛ Իրանի Կասպիցծովյան և թե՛ Պարսից ծոցի նավահանգիստներում:

9. Ունենալ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգ, որտեղ բացի պրոֆեսիոնալ բանակից, պետք է երկրի ողջ բնակչությունն ունենա զինվորական պատրաստություն:

²² Այս անվանումը շրջանառության մեջ է դրել Վլադիկ Ներսեսյանը: Нерсесян В. С., «Манифест о цивилизме». М., 2000. С. 22: Մեր համոզմամբ «*Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամ*» անվանումը պետք է վերափոխել՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱՌՈՒՆԵՐԴՐՈՒՄԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ անունով, սակայն այս աշխատության մեջ, հարգանքի տուրք մատուցելով ակադեմիկոս Վ. Ներսեսյանի անձին ու նրա աշխատանքային վաստակին, հարկ համարեցինք նրա կողմից օգտագործած անվանումը թողնել նույնությամբ:

Մարդկային հասարակության զարգացման տասնյակ հազարավոր տարիների ընթացքի պատմությունը ցուցել է, որ յուրաքանչյուր հասարակական-տնտեսական կազմաօրգան բնութագրվում է իրեն հատուկ սեփականության ձևով: Եվ իշխող էլիտաների կողմից հասարակության կառավարումն ու վերահսկումն իրագործվել է սեփականության տիրապետման հետևյալ հիմնական գործիքներով՝

— ՄԱՐՄԻՆԸ՝ ստրակտիրական հասարակարգ,

— ՀՈՂԸ՝ ֆեոդալական հասարակարգ,

— ԱՐՏԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ՝ նյութականացված աշխատանքի տիրապետում, - կապիտալիստական և ֆինանսական իմպերիալիզմի հասարակարգ:

ԽՄԶՄ-ի հասարակական-տնտեսական կազմաօրգանը կարելի է բնորոշել միայն որպես ֆեոդալական տնտեսական հասարակարգի բարձրագույն և յուրօրինակ փուլ՝ «Ադմինիստրատիվ ֆեոդալիզմի» արտահայտություն, քանի որ թե՛ մարդը, թե՛ հասարակությունը, զրկված էին թե՛ հողի, թե՛ բնական ռեսուրսների և թե՛ արտադրության միջոցների նկատմամբ սեփականության իրավունքից և ունեին միայն անձնական սահմանափակ սեփականություն ունենալու իրավունք:

Ազգային գաղափարաբանությամբ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ չի՛ կարող գոյություն ունենալ վերոնշյալ հասարակական-տնտեսական կազմաօրգանների հիմքով, քանի որ ազգային պետությունում ամենամեծ արժեքը պետք է լինի էթնոսի վերարտադրությունն ապահովող ընտանիքը՝ նրա բարեկեցությունն ու անվտանգությունը:

2-րդ համաշխարհային պատերազմից հետո և հատկապես 1970-ականներից Ալյասկայում և Սկանդինավյան էթնիկ միատարր մեծամասնությամբ երկրներում սկսվեց ձևավորվել հասարակական-տնտեսական նոր կազմաօրգանի նախատեսակ, որը թեև կոչվում է տնտեսական մոդել (Nordic model), սակայն իրականում քաղաքացիական սեփականության հիմքով տնտեսահասարակական մոդել է, որը կարող է վերաճել տնտեսական նոր կազմաօրգանի: Եվ ինչպես ՌԴ ակադեմիկոս Վ. Ներսեսյանցն է բնորոշել՝ «*Բոլորին քաղաքացիական սեփականությամբ օժտելն արմատապես փոխում է բոլոր գույքային հարաբերությունները և բուն սոցիալական և պետական-իրավական համակարգի տեսակը*»²³: Իսկ մեր համոզմամբ, երբ «Քաղաքացիական սեփականության» ձևն իր մեջ ներառում է հողի, օդի, ջրի, բնական բոլոր ռեսուրսների և հատկապես՝ *երկրի ռազմավարական նշանակության միավորների* նկատմամբ սեփականության գործարկում և *շրջանառու ներդրումային համակարգի կիրառումով ազգային սեփականությունը հաջորդ սերունդներին փոխանցելու համակարգ*, ապա այն դառնում է *տնտեսական նոր կազմաօրգան* և ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ համար իդեալական, քանի որ ԱԶԳԸ՝ ԷԹՆՈՍԻ ԱՆՑՅԱԼԸ, ՆԵՐԿԱՆ ԵՎ ԱՊԱԳԱՆ Է:

²³ Нерсесян В. С., «Манифест о цивилизме». М., 2000. С. 22.

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԱՄ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎԻԶՄ

Այսօր, աշխարհում առաջավոր են համարվում «Ալյասկայի մշտական հիմնադրամ»²⁴ և «Նորվեգիայի պետական կենսաթոշակային հիմնադրամ» անուններով բնական ռեսուրսների նկատմամբ քաղաքացիական՝ հանրային սեփականության տնտեսական ձևաչափերի հիմքով հիբրիդային տարատեսակները: Այսինքն, այդ երկրներում նավթի բնական պաշարները համարվում են ազգային սեփականություն, յուրաքանչյուր քաղաքացի-բնակիչ հավասարաչափ համարվում է այդ սեփականության բաժնետեր և ունի անձնավորված շահութաբաժին: **Մասնավոր** կամ **պետական-մասնավոր** ձևաչափով ընկերությունները, որոնք արդյունահանում են այդ բնական ռեսուրսը, Նորվեգիայի կամ Ալյասկայի քաղաքացիական հիմնադրամներին՝ ռեսուրսի տիրոջը, վճարում են նրա բաժնեմասը որպես ԲՆԱՎՃԱՐ: Իսկ այդ **հիմնադրամներն** իրենցից ներկայացնում են մշտական բնակիչների անձնավորված և հավասար բաժնեմասերով համակարգեր, որտեղ յուրաքանչյուր բնակիչ բաժնետեր է, ստանում է անձնավորված շահույթաբաժին, վերահսկում ու մասնակցում է այդ հիմնադրամի կառավարմանը, սակայն նա չի կարող վաճառել կամ ժառանգությամբ օտարել իր բաժնեմասը:

«Ալյասկայի մշտական հիմնադրամի» մոդելն ունի իր թերություններն ու առանձնահատկությունները: Հայաստանում այդ մոդելը ներդնելու դեպքում, այն պետք է ոչ միայն վերափոխել և տեղայնացնել ըստ մեր երկրի առանձնահատկությունների և տնտեսական զարգացման նպատակային թիրախների, ինչպես դա արվեց մեր հարևան Իրանում²⁴, այլ նաև սեփականության ձևի փոփոխությամբ ընդլայնել ու հաստատել տնտեսահասարակական նոր կացութաձև:

«Ալյասկայի մշտական հիմնադրամի» մեթոդի թերություններն են.

1. Ալյասկայի հիմնադրամի ֆինանսական միջոցները մինչև 2021 թվականը գոյանում են միայն նավթի շահագործման դիմաց ստացած բնօգտագործման համար տարեկան վճարումներից՝ մինիմում ռոյալտին 25%-ի չափով²⁵:
2. Հիմնադրամի ներդրումները կատարվում են ֆոնդային բորսայում, որը որևէ ձևով չի նպաստում Ալյասկա նահանգի տնտեսական զարգացմանը:
3. Թեև հիմնադրամի ողջ կապիտալը հավասարաչափ և անձնավորված վերաբախվում է Ալյասկա նահանգի մշտական բնակիչների միջև, սակայն

²⁴ Widerquist, Karl, Michael W. Howard, “Exporting the Alaska Model”, NY, 2012, pp. 17-32.

²⁵ 2021 թվականի Հուլիսի 27-ի որոշումով Ալյասկա Նահանգում հաստատվեց բոլոր բնական պաշարների նկատմամբ ռոյալտի վճարում՝ մինիմում 25%-ի չափով: Տե՛ս Ալյասկա Նահանգի 27/07/2021թ. որոշումը. Սահմանադրության IX հոդված, 15-րդ բաժին՝ http://www.akleg.gov/basis/get_documents.asp?session=32&docid=57250

սկսած 1976 թվականից այդ հիմնադրամը որևէ շոշափելի գումար չի փոխանցել իր բնակչության որևէ անդամին, քանի որ բնակչության մեծամասնության որոշմամբ այն դեռ միայն կուտակում են: Եվ փաստորեն, 45 տարվա ընթացքում ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ հազարավոր շահառու անդամներ, որոնք մահացել են տարիքային կամ հիվանդության տարբեր պատճառներով, երբևէ չեն օգտվել իրենց հասանելի գումարներից՝ ի տարբերություն Իրանական մոդելի, որտեղ յուրաքանչյուր բնակիչ-քաղաքացի շոշափելի օգտը վում է նավթային միջոցներից առաջացած ներդրումային հիմնադրամից²⁶:

Ի տարբերություն «Ալյասկայի մշտական հիմնադրամի» կամ «Նորվեգիայի պետական կենսաթոշակային հիմնադրամի», որոնք ազգայնացրել են երկրի բնական ռեսուրսներից միայն նավթի պաշարները, իսկ ներդրումային շրջանառությունն իրականացնում են միայն Ֆոնդային շուկայում՝ արժեթղթերի գամբյուղային փաթեթներում ներդրում կատարելով և ապահովում են 8% ֆիքսված շահույթ, Հայաստանի Հանրապետությունում **«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը»** պետք է ունենա սկզբունքային և հայեցակարգային տարբեր առանձնահատկություններ:

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ գլխավոր խնդիրը պետք է լինի՝ տնտեսական միկրո և մակրո ենթակառուցների ստեղծումով ու ֆինանսավորմամբ խթանել երկրի տնտեսության զարգացումը և տնտեսության կենտրոնացված պլանային ձևաչափի կիրառումով հաստատել տնտեսական նոր կացութաձև: Եվ ուրեմն, Հայաստանի Հանրապետությունում **«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը»** պետք է ունենա հետևյալ առանձնահատկությունները.

1) ՀՀ Անկախության Հռչակագրի 7-րդ կետի համաձայն պետք է կիրառվի երկրի բնական ԲՈԼՈՐ ռեսուրսների և ռազմավարական ԲԱՑԱՌԻԿ նշանակության տնտեսական միավորների նկատմամբ ՀՀ բնակիչների սեփականության իրավունքն ու դրանց շահագործման դիմաց ապահովվի շահագործող ընկերություններից տարեկան բնօգտագործման վճարների և երկամուտների ներհոսք դեպի ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ: Բնօգտագործման վճարումների (Royalty Payment) չափերը պետք է սահմանվեն արդյունահանվող ապրանքի արժեքից որոշակի տոկոսի գանձումով՝ ըստ միջազգային պրակտիկայում ընդունված հաշվարկման բանաձևերի (*Օրինակ, մետաղական և ոչ մետաղական արդյունահանման համար ռոյալտի վճարումները սահմանված են ապրանքային արժեքի 3%-ից մինչև 25% չափերով*)²⁷:

²⁶ Widerquist, Karl, Michael W. Howard, “Exporting the Alaska Model”, NY, 2012, pp. 17-32.

²⁷ “Mining Royalties, A Global Study of Their Impact on Investors, Government, and Civil Society”, 2006, Washington DC, The International Bank for Reconstruction and Development.

2) Հայաստանում **«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամի»** ներդրումները պետք է կատարվեն երկրի տնտեսության զարգացման ազգային-համապետական ծրագրերում՝ **քաղաքացիական հիմնադրամ և մասնավոր սեկտոր» 50%-50% բաժնեմասերով** համադրված բաժնետիրական ձեռնարկությունների ստեղծմամբ, որոնք պետական հովանավորությամբ՝ **պետպատվերի** պայմաններում, պետք է ապահովեն պետության կողմից պատվիրակված երկրի հիմնական պահանջները բավարարող ինքնաբավ համակարգ և **«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամի»** համար ապահովեն առնվազն 12.5%-15% շահույթ:

3) Քանի որ **ՀԻՄԱԴԲԱՄՆ** իր բնույթով կուտակային է և բնօգտագործման տարեկան ներհոսքերի ու ներդրումներից առաջացած եկամուտների հաշվին դառնում է աճող և անընդհատական, ապա **ՀԻՄԱԴԲԱՄՆԻՄ** կուտակված շահույթի կեսը պետք է հավասարաչափ բաժանվի երկրի բնակչությանը՝ **ՀԻՄԱԴԲԱՄՆԻ** կայացումից 10-15 տարի հետո՝ սոցիալական երեք տեսակի՝ **«Բուհական կրթաթոշակ»**, **«Առաջին բնակարանը գնելու»** և **«կենսաթոշակի հավելում»** փաթեթներով՝ ըստ յուրաքանչյուր քաղաքացու բաժնետոմսի համարում կուտակված դրամի չափի: Եվ, ՀՀ քաղաքացու որոշելիքն է, թե սոցիալական ո՞ր փաթեթը նա կնտրի: Այս երեք տեսակի սոցիալական փաթեթների անհրաժեշտությունը հիմնավորվում է մարդու որակյալ կյանքի համար երեք կարևորագույն պահանջներով ու տարիքային առանձնահատկություններով (**18-27 տարեկան հասակ և 62-64 տարեկան՝ կենսաթոշակային հասակ**): Նման թիրախային մոտեցումը նպաստում է որպեսզի **ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ** մեջ կրթություն ստանալը, երիտասարդ ընտանիքների բնակարանային պայմանների բարելավումը և կենսաթոշակային ապահովությունը դառնան առաջնային:

4) Իրանական քաղաքացիական **ՀԻՄԱԴԲԱՄՆԵՐՈՒՄ** կուտակված ֆինանսական միջոցների կեսը՝ 1/2-րդը, հատկացվում է տնտեսության զարգացմանը, սակայն հայկական առաջարկվող տարբերակի համաձայն, ի տարբերություն **«Այսակայի մրշտական հիմնադրամի»**, երկրի տնտեսության զարգացման խնդիրը գլխավոր նպատակ է և ներդրումային գործառույթը կատարվում է երկրի տնտեսության մեջ՝ առանձնահատուկ թիրախային ձևաչափով (տե՛ս 2-րդ կետ): Սակայն, առաջարկվող հայկական տարբերակում անհրաժեշտ է, որ **ՀԻՄԱԴԲԱՄՆԻ** միջոցների 10%-ը հատկացվի համայնքների հանրային կարիքների (**հատկացումների չափը պետք է որոշվի ըստ համայնքի բնակչության թվաքանակի**), իսկ 40%-ը հատկացվի **ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ** համակարգի ֆինանսավորմանը՝ հաշվի առնելով թշնամի հարևաններով մեր երկրի դիրքի հանգամանքը, որն **ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ** և ազգաբնակչության անվտանգությունն ապահովելու գլխավոր խնդիրն է:

Սկանդինավյան երկրներում **ՍՈՅԻԱԼԱԿԱՆ ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎԻԶՄԻ** համակարգը

տնտեսական եռակողմ կորպորատիվիզմի ձև է, որը հիմնված է կապիտալի և աշխատանքի շահերի սոցիալական գործընկերության վրա, որտեղ ազգային մակարդակով՝ կառավարության միջնորդությամբ, տեղի են ունենում բանակցություններ գործատուների և աշխատավորների խմբային ներկայացուցիչների միջև (**արհմիություններ**), որպեսզի տեղի չունենա երկու կողմերի շահերի բախում, այլ փոխզիջումային տարբերակով կապիտալի և աշխատուժի միջև կարգավորվի նրանց շահերի հակամարտությունը:

Մեր առաջարկած **ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎԻԶՄԻ** համակարգում ոչ միայն նավթի, այլ բնական բոլոր ռեսուրսների և ռազմավարական բացառիկ նշանակության տնտեսական միավորների նկատմամբ է գործարկվում հանրային՝ ազգային սեփականության իրավունքն ու դրա գործնական կիրառումը: Առաջարկվող այս տարբերակում՝ **ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎԻԶՄԻ** համակարգում, հաշվի են առնված ոչ միայն **հանրային**, այլ նաև **հանրային-մասնավոր** համադրված ձևաչափի ձեռնարկությունների ստեղծումով **մասնավոր սեկտորի** շահերը: Այս համակարգում պետության կողմից պետպատվերների հնարավոր ողջ ծավալն ուղղորդվում է դեպի **հանրային-մասնավոր** տիպի ձեռնարկություններ՝ ապահովելով դրանց համար կայունություն ու շահավետություն, որը ենթադրում է տնտեսավարման կենտրոնացված պլանային համակարգ, որտեղ թե՛ հանրային, թե՛ մասնավոր սեկտորների շահերը դառնում են համադրված ու նրանց միջև վերանում է շահերի հակամարտությունը: Ավելին՝ **ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՐՊՈՐԱՏԻՎԻԶՄԻ** առաջարկվող համակարգը երկրի համար ապահովում է տնտեսության թոփախյալ զարգացում, երկրից կապիտալի արտահոսքի կասեցում և ուղղորդում դեպի տնտեսության ենթակառուցվածք:

ՀԻՄԱԴԲԱՄՆԻ 26-րդ

Քաղաքացիական հարթակը պետք է ստանձնի պետության պատվիրատուի՝ իսկ պետությունը՝ կատարողի՝ դերը:

Ա) Ազգային-հանրային շահը պետք է լինի գերակա:

Բ) Ազգային-հանրային սեփականությունը պետք է լինի անօտարելի՝, և սեփականաշնորհման կամ մասնավորեցման համար ո՛չ ենթակա:

ՀԻՄԱԴԲԱՄՆԻ 27-րդ

Հիմք ընդունելով ՀՀ Անկախության Հռչակագրի 7-րդ և 12-րդ կետերը, ընդունել Սահմանադիր օրենք՝

Հայաստանի Հանրապետության ազգային հարստությունը՝ հողը, ընդերքը, օդային տարածությունը, ջրային և այլ բնական պաշարները, ինչպես նաև ռազմավարական բացառիկ նշանակության տնտեսական միավորները, նրա ժողովրդի

սեփականությունն են, որը մեկնաբանվում և սահմանվում է որպես ՀՀ քաղաքացիների *անօտարելի սեփականություն*, իսկ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ որպես կառավարման օպերատոր, քաղաքացիական ինստիտուտների հետ միասին, այդ ազգային հարստությունների կարգավորող ու վերահսկող մարմինն է:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 28-րդ

Հայաստանի Հանրապետությունում ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ նշանակության տնտեսական միավորների նկատմամբ կիրառել՝

ա) ազգայնացում *առնվազն* 51%-ի չափով՝ գործարկելով բաց բաժնետիրական ձևաչափը,

բ) Ազգայնացված ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ նշանակության տնտեսական միավորները պետության կողմից պետք է ունենան ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԱՅԻՆ ապահովություն և Հայաստանյան շուկայում երաշխավորված գերակշռող դիրք:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 29-րդ

ՀՀ Սահմանադրությամբ արգելել մասնավոր ընկերությունների արտոնյալ մենաշնորհային կարգավիճակը կամ գերիշխող դիրքը շուկայում:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 30-րդ

Պետության համար ռազմավարական հանդիսացող հանրային ծառայության ոլորտները և մունիցիպալ սպասարկման գործառույթ ունեցող տնտեսական միավորները պետք է լինեն ազգային՝ հանրային սեփականություն, որոնք կարող են գործարկվել՝ աշխատել կապալային պայմանագրերով՝ *հանրային-կոպերատիվ, հանրային-մասնավոր, մասնավոր-պետական* խառն-համադրված տնտեսական ձևաչափերով բիզնես միավորների կողմից:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ

ՇՐՋԱՆԱՌՈՒՆԵՐԴՐՈՒՄԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 31-րդ

«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ պետք է ամրագրվի որպես անկախ մարմին, որի իրավունքներն ու լիազորությունները սահմանվում են ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ և սահմանադրական օրենքներով: ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ հաշվետու է երկրի ՕՐԵՆՄԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻՆ:

1. ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ ՀՀ քաղաքացիների ազգային՝ *հանրային սեփականությունը* կառավարող գործիք է և ունի երկու հիմնական գործառույթ՝

ա) *բնօգտագործման վճարների հավաքագրում,*

բ) *ներդրումային շրջանառության ապահովում:*

2. ՀԻՄՆԱԴՐԱՄՆ ինքնավար մարմին է, որի կառավարումն իրականացնում են քաղաքացիական ինստիտուտները՝ հոգաբարձուների խորհուրդները՝ պետական (մասնագիտական) վերահսկողությամբ:

3. ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ պետք է ունենա տեղական համայնքների քաղաքացիներից ընտրական ձևաչափով կազմված հոգաբարձուների քաղաքացիական ինստիտուտներ, որոնք պետք է մասնակցեն այդ ֆինանսական միջոցների կառավարմանը:

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ կառավարումն ու վերահսկումն իրականացնող ՀՈԳԱԲԱՐԶՈՒՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ, պետք է լինեն *վարից դեպի վեր* սկզբունքով, քանի որ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՍՓԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ սկսվում է ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ հանրային սեփականությունից (*հետխորհրդային տարիներին՝ 1992-2000թթ. ՀԽՍՀ-ում կային շուրջ ինը հարյուր /900/ համայնքներ և 36 շրջաններ*)²⁸:

ՀՈԳԱԲԱՐԶՈՒՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ կարող են ձևավորվել երկու հարթությամբ. յուրաքանչյուր համայնքում բնակիչներն իրենց ընտրությամբ կազմում են 7 հոգուց բաղկացած հոգաբարձուների տեղական խորհուրդ, իսկ նրանց ներկայացուցիչներն ընտրում են շրջանային հոգաբարձուների խորհուրդ, որոնք ներկայացնում են Հայաստանի Հանրապետության 36 շրջանները: Այս համակարգում անպայման է նաև ներդնել ներկայացուցիչների ՀԵՏ ԿԱՆՉՄԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ գործարկումը:

4. ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ՝ հողը, օդը, ջուրը, ընդերքը և կենսաբանական ռեսուրսները շահագործող ընկերություններից պետք է ամենամյա ստանա **ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՎՃԱՐ**, քանի որ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ ՀՀ բոլոր քաղաքացիների սեփականությունն է, իսկ նշված բոլոր ռեսուրսների ՏԵՐԸ՝ ՀՀ մշտական բնակություն ունեցող ՀՀ քաղաքացիներն են:

Բացատրություն:

ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ վճարը միջազգային պրակտիկայում կոչվում է ՌՈՅԱԼՏԻ ՎՃԱՐ կամ «Ռոյալտի տոկոս» (Royalty payment or Royalty interest), որը բառացի նշանակում է «Հոնորարի վճար» կամ «Սեփականատիրոջ վճար»: ՌՈՅԱԼՏԻՎՎՃԱՐՄԱՆ չափերը սովորաբար համաձայնեցվում են ակտիվի օգտագործումից ստացված համախառն կամ զուտ շահույթից տոկոսի կամ նման ապրանքի վա-

²⁸ Անհրաժեշտ է կանգնեցնել *«Համայնքների խոշորացում»* անվան տակ գյուղի և համայնքների վերջնական ավերումը: Այսօր գործարկվող *«Համայնքների խոշորացում»* ծրագիրն ուղղված է համայնքների հանրային սեփականության անկասկածանք, համայնքները վարչական հրահանգներով իշխանության վարչակազմին ենթակա դարձնելուն, ինչպես նաև համայնքների ինքնակառավարումը կուսակցականացված մեթոդներով վերացնելուն:

ճառված միավորի դիմաց հաստատուն գնից, բայց կան նաև փոխհատուցման այլ եղանակներ և չափումներ: Ռոյալտիի տոկոսադրույթն ապագա եկամուտներից վճարումների հոսք հավաքելու իրավունքն է: Մետաղական և ոչ մետաղական արդյունահանվող ապրանքների համար *ռոյալտիի վճարումները* միջազգային պրակտիկայում գործարկվում են 3%-ից մինչև 25% և ավելի չափերով: Օրինակ Ալյասկա Նահանգի 2021 թվականի Հուլիսի 27-ի որոշման համաձայն, Նահանգի Սահմանադրության մեջ փոփոխությամբ որոշում է կայացվել՝ Ալյասկայի բոլոր բնական պաշարների համար սահմանել նվազագույնը 25% ռոյալտի վճար²⁹: Ռոյալտի վճարը և *պետական հարկը* լիովին տարբեր բաներ՝ տարբեր գործունեությունների վրա հիմնված ձևաչափեր են: ԲՆՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ դիմաց ստացված ռոյալտի եկամուտը պետության կողմից նույնպես ենթակա է հարկման: Օրինակ, «Ալյասկայի մշտական հիմնադրամը» պետության կողմից հարկվում է³⁰:

5. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ** ֆոնդերը պետք է ներդրվեն «Քաղաքացիական հիմնադրամ և մասնավոր սեկտոր»՝ 50% - 50% բաժնեմասերով համադրված բաժենտիրական ձեռնարկությունների ստեղծման և գործարկման համակարգում, որոնք պետական հովանավորությամբ՝ *պետպատվերի* պայմաններում, կարող են ապահովել երկրի հիմնական պահանջները բավարարող ինքնաբավ համակարգ և ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ համար ապահովել *առնվազն 13-15% շահույթ (նույն չափով նաև մասնավոր սեկտորի համար)*:

Հանրային-մասնավոր տիպի ձեռնարկությունները պետության կողմից պետք է լինեն հովանավորված՝ Հայաստանյան շուկայում պետք է ունենան երաշխավորված գերակա դիրք (պետության հարկային քաղաքականությամբ՝ հայրենական արտադրությանն աջակցելու համար երկիր ներմուծվող նմանատիպ ապրանքների համար պետք է սահմանի ավելի բարձր հարկայնություն):

Հանրային-մասնավոր տիպի ձեռնարկությունները պետության կողմից պետք է նաև ունենան համապատասխան աջակցություն հայրենական արտադրության ապրանքները դեպի արտաքին շուկաներ արտահանելու համար:

6. ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ համապետական ԳՅՈՒՂԿՈՈՊԵՐԱՅԻԱՅԻ համակարգում հանդիսանում է ՖՐԵՆՉԱՅՁՈՐ և մասնավոր ընկերություններին՝ ֆրենչայգերին, մթերումների գործառույթ իրականացնելու իրավունքի ընդհանուր համար ֆրենչայգերի մաքուր եկամտից ստանում է տարեկան 2%-ի չափով վճարում (*մանրամասն առջևում՝ ՀԱՄԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՅՈՒՂԿՈՈՊԵՐԱՅԻԱ Բաժնում*):

²⁹ Տե՛ս Ալյասկա Նահանգի 27/07/2021թ. որոշումը. Սահմանադրության IX հոդված, 15-րդ բաժին՝ http://www.akleg.gov/basis/get_documents.asp?session=32&docid=57250

³⁰ <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1311&context=alr>

7. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ** ներդրումները պետք է կատարվեն միայն *անկորուստ և ռիսկայնություն չպարունակող ոլորտներում*՝ բնակարանաշինություն, էլեկտրաէներգիայի արտադրություն և խնայողություն, պետպատվերի հովանավորությամբ երկրի համար անհրաժեշտ ապրանքների արտադրություն, երկաթուղային ճանապարհաշինություն, ատոմակայանի նոր էներգաբլոկ և այլն:

8. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ** միջոցներն առաջանում են՝

ա) օդի, ջրի, հողի, ընդերքի և կենսաբանական ռեսուրսների շահագործման դիմաց *տարեկան հավաքագրվող բնավճարներից*,

բ) երկրի ռազմավարական բացառիկ նշանակության առնվազն 51%-ով ազգայնացված միավորներից ստացվող եկամուտներից,

գ) ԳՅՈՒՂԿՈՈՊԵՐԱՅԻԱ համակարգում մթերումներ իրականացնող մասնավոր ընկերություններից՝ ֆրենչայգերներից,

և ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐԻՑ առաջացած եկամուտներից՝

դ) *հանրային-մասնավոր* համադրված ձևաչափով ստեղծված ձեռնարկություններից ստացվող եկամուտներից,

ե) համապետական նշանակության տնտեսական խոշորամասշտաբ ծրագրերում ներդրումներից առաջացած եկամուտներից:

9. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ** շահութաբաժնի իրավունք՝ շահառուի հավաստագիր՝ ԲԱԺՆԵՄԱՍ, պետք է ունենա Հայաստանի Հանրապետության յուրաքանչյուր քաղաքացի, որը յոթ տարի մշտական բնակվում՝ ապրում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում և ՀՀ քաղաքացու համար *սահմանված պարտավորությունների* կատարողն է (*հարկերի վճարում, բանակում ծառայություն և այլն*):

10. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ** բաժնետոմսերը ՀՀ քաղաքացիների *անօտարելի սեփականությունն* են, սակայն *վաճառքի և ժառանգությամբ փոխանցման ենթակա չեն*:

11. Քանի որ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ իր բնույթով կուտակային է և բնօգտագործման տարեկան ներհոսքերի ու ներդրումներից առաջացած եկամուտների հաշվին դառնում է աճող և անընդհատական, ապա ՀԻՄՆԱԴՐԱՄՈՒՄ կուտակված ֆինանսական մասսայի 50%-ը պետք է հավասարաչափ բաժանվի ՀՀ քաղաքացիներին՝ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ կայացումից 10-15 տարի հետո՝ սոցիալական երեք տեսակի՝ «*Բուհական կրթաթոշակ*», «*Առաջին բնակարանը գնելու*» և «*կենսաթոշակի հավելում*» փաթեթներով (*Օրինակ՝ ծնված օրվանից երեխան ստանում է իրեն հասանելի կուտակային գումարն իր բաժնեբարտի վրա, որը միայն 18-ից 27 տարեկան հասակում կարող է օգտագործել կրթաթոշակի կամ իր 1-ին բնակարանը գնելու տեսքով, ինչպես նաև 62-64 տարեկանից սկսած՝ որպես կենսաթոշակի հավելում*):

12. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ** իր գործառույթի 1-ին և 2-րդ փուլերից հետո (*տե՛ս 1-ին կետը*) իր միջոցների 10%-ն ամենամյա փոխանցում է *համայնքների հանրային կարիք*-

ներն ապահովելուն (դպրոցների, ճանապարհների վերանորոգում և այլն):

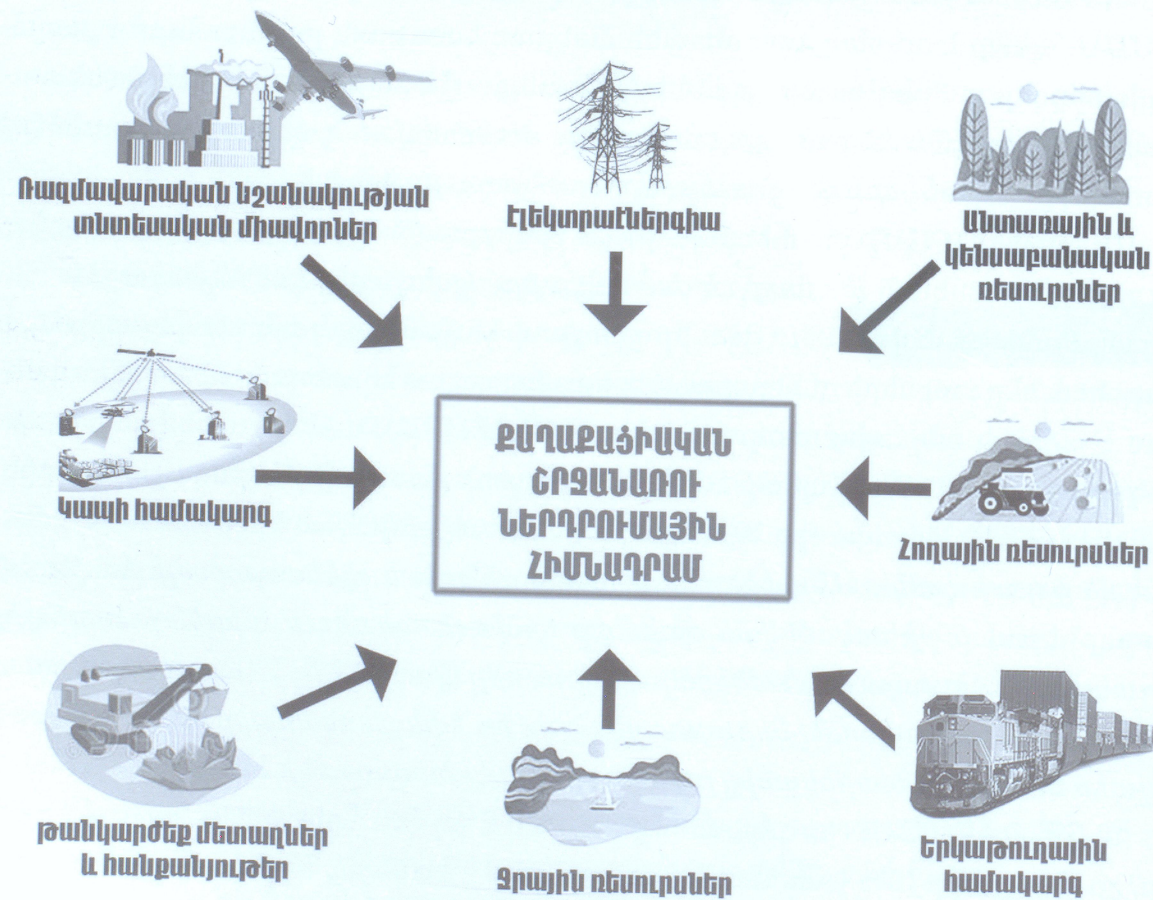
13. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄՆ** իր գործառույթի 1-ին և 2-րդ փուլերից հետո (տե՛ս 1-ին կետը), ամենամյա իր միջոցների 40%-ի չափով, մասնակցում է ԱՇԽԱՐՀԱԶՈՐԻ՝ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգի ֆինանսավորմանը:

14. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄՆ** թե՛ ներդրված ֆոնդերն են առաջնահերթությամբ հետ վերադարձվում, թե՛ շրջանառու ներդրումներից առաջացած տարեկան եկամուտներն են մուտքագրվում ՀԻՄՆԱԴՐԱՄՆ:

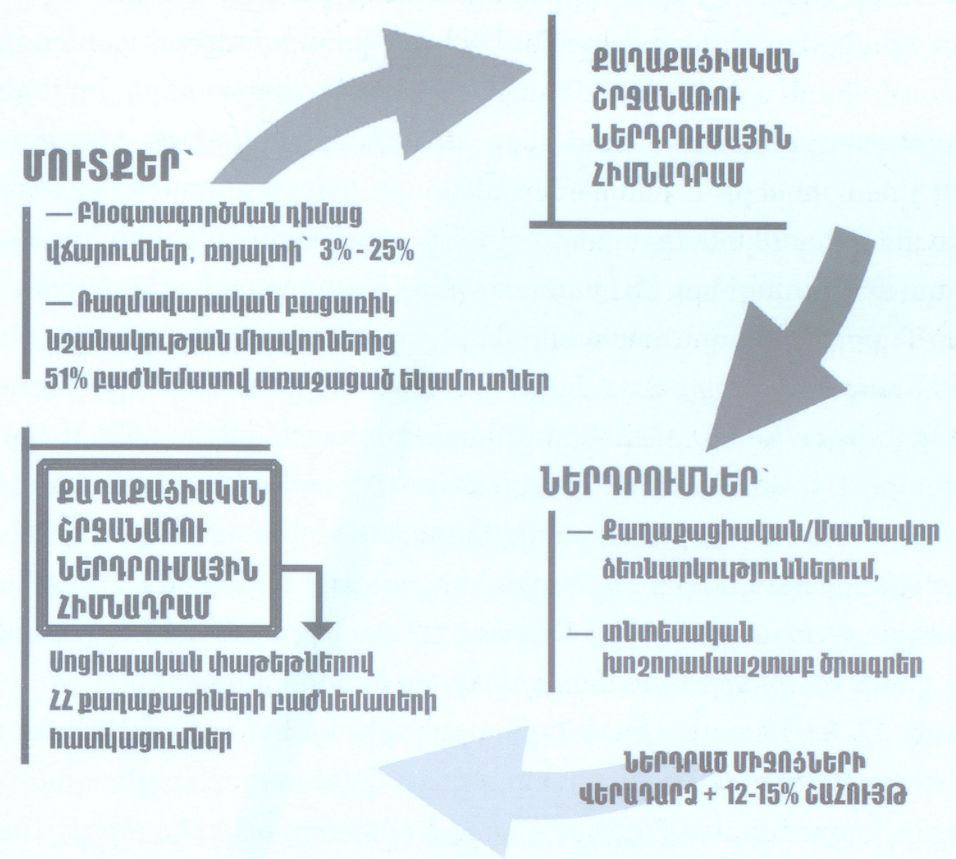
15. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄՆ** ներդրումային թիրախները պետք է ընտրվեն ըստ երկրի տնտեսության համապետական զարգացման ծրագրերի:

16. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄՆ** ապահովում է երկրի ողջ բնական պաշարների և ռազմավարական բացառիկ նշանակության տնտեսական միավորների շահագործման դիմաց ստացված օգուտների արդար և հավասար բաշխումն այդ ռեսուրսների օրինական տերերի՝ ՀՀ քաղաքացիների միջև և շրջանառու ներդրումային կապիտալի տեսքով ապագա սերունդներին փոխանցումը:

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄՆ 1-ին ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹԸ՝ ԲՆԱՎՃԱՐՆԵՐԻ ԵՎ ԵՎԱՍՈՒՏՆԵՐԻ ԱՄԵՆԱՄՅԱ ՍՈՒՏԶԱԳՐՈՒՄՆԵՐ

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄՆ 2-րդ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹԸ՝ ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐ

ՀԱՆՐԱՅԻՆ-ՄԱՍՆԱՎՈՐ ԽԱՌՆ-ՀԱՄԱԴՐՎԱԾ ԶԵՌՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Պատերազմական իրավիճակում գտնվող երկրի համար ոչ միայն անհրաժեշտ է տնտեսաքաղաքական առաջավոր մոդել, որը մեկ ամբողջական կուռ կառույցում կարող է ներառել հասարակության բոլոր խավերի շահերն ու ստեղծել շահերի միասնականություն, այլ նաև անհրաժեշտ է երկրի հիմնական պահանջները բավարարող հնարավորինս ինքնաբավ տնտեսական համակարգ՝ ներմուծման ծավալների կրճատման հաշվին հայրենական արտադրության ծավալների մեծացում:

Անհրաժեշտ է պետության նախաձեռնությամբ ստեղծել «հանրային-մասնավոր» տիպի խառն-համադրված ձևաչափի ձեռնարկություններ՝ «Քաղաքացիական հիմնադրամ» և «Մասնավոր սեկտոր»՝ 50% - 50% բաժնեմասերով համադրված բաժնետիրական ձեռնարկություններ, որոնք պետք է իրականացնեն պետավերներին հիմնական ծավալները:

Հայաստանի Հանրապետության պետական գերատեսչություններն իրենց կարիքների համար, պետպատվերի շրջանակներում, անհրաժեշտ գնումներ են կատարում ու դրանց ծավալները քիչ չեն: Սակայն իրականում պետպատվերներից հիմնականում միայն օգտվում են մենաշնորհներով օժտված ներկրողներն ու տեղական մասնավոր ձեռնարկությունները: Այս համակարգը նաև պարարտ հող է պետական չինովնիկների և մասնավոր սեկտորի գաղտնի համագործակցությամբ կոռուպցիայի և պետական միջոցների ոչ ռացիոնալ օգտագործման համար: Մյուս կողմից, շատ մեծ ծավալների են հասնում երկրի համար ռազմավարական նշանակություն ունեցող թե՛ արդյունաբերական, թե՛ շինարարական և թե՛ գյուղատնտեսական ապրանքների (*այդ թվում՝ հացահատիկի*), ներմուծումները: 30 տարի պատերազմական իրավիճակում գտնվող երկրի համար նման տնտեսություն ունենալն անհարիր է և վտանգավոր: Անհրաժեշտ է ռազմավարական ապրանքների առումով երկրում ձևավորել հնարավորինս ինքնաբավ տնտեսություն: Եվ ուրեմն, պետպատվերների հնարավոր ողջ ծավալները պետք է կրճատել հոգուտ հայրենական արտադրության ապրանքների և դրանց արտադրության համար պատվերներն ուղղորդել դեպի **«հանրային-մասնավոր»** տիպի ձեռնարկություններ:

Օրինակ՝ ՀՀ Պաշտպանության Նախարարության համար անհրաժեշտ է գնել տարեկան մոտ 400 հազար կոշիկ, համազգեստ, փամփուշտ և այլն, որոնք պետությունը կարող է պատվիրել **«Քաղաքացիական հիմնադրամ և Մասնավոր հատված»** (*այսուհետ՝ ՔՄ տիպի*) ձեռնարկություններին, որոնց ստեղծման համար պետությունը որևէ գումար ներդնելու կարիքը չի ունենալու: Ներդրողը պետք է լինի **«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը»** և **մասնավոր հատվածը**: Մասնավոր հատվածի համար շահեկան է ներդրում կատարել ու *ստեղծել ՔՄ տիպի՝ 50% - հանրային և 50% - մասնավոր* համադրված *բաժնեմասերով* արտադրական ձեռնարկություններ, քանի որ նմանատիպ ձեռնարկությունները պետության կողմից ապահովված կլինեն բոլոր արտոնություններով՝ շուկա գտնելու փոխարեն ապահովագրված պետպատվեր, ԱԱՀ-ից ազատում, հիմնադրումից հետո շահույթահարկից ազատում՝ առաջին 3-5 տարիների ընթացքում, դեպի արտաքին շուկաներ ընդլայնվելու համար պետական աջակցություն և այլն:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 32-րդ

Հայաստանի Հանրապետությունում անհրաժեշտ է համապետական մասշտաբով ստեղծել ՀԱՆՐԱՅԻՆ/ՄԱՍՆԱՎՈՐ (**«Քաղաքացիական-Մասնավոր»՝ այսուհետ կօգտագործվի ՔՄ տիպի հասպտվումը**) խառն համադրված ձեռնարկությունների ցանցային համակարգ, և պետության կողմից հնարավորինս բոլոր պետպատվերների իրականացումը պետք է ուղղվի դեպի **ՔՄ տիպի** ձեռնարկություններ:

1. **ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունների բաժնեմասերը պետք է ունենան հետևյալ կառուցվածքը.

— 50%-ը՝ «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամի» բաժնեմաս,

— 50%-ը՝ մասնավոր սեկտորի բաժնեմաս,

— պետությունը **պատվիրատու է**, չունի բաժնեմաս, սակայն պետպատվեր ապահովողն ու վերահսկողն է:

2. **ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունների 50% բաժնեմասը պատկանում է **մասնավոր ընկերությանը**, եթե նա կատարում է իր հետևյալ պարտավորությունները՝

— 50%-ի չափով ֆինանսական ներդրում,

— սահմանված ժամկետներում արտադրական ձեռնարկության կազմակերպում,

— ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ ներկայացուցչության հետ համատեղ կառավարում,

— հաշվետու է պատվիրատուին (պետություն) և «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամին (գործընկեր):

3. **ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունների 50% բաժնեմասը պատկանում է **«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամին»**, որի պարտավորություններն են՝

— 50%-ի չափով ֆինանսական ներդրում,

— պետպատվերի երաշխավորություն՝ պայմանագրով,

— հաշվետու է պատվիրատուին (պետություն) և **մասնավոր ընկերությանը**:

4. Պետությունը՝ որպես պատվիրատու, **ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունների համար երաշխավորում է՝

— ԱԱՀ-ից ազատում (*Ավելացած արժեքի հարկ*),

— շահույթահարկից ազատում՝ հիմնադրումից հետո առաջին 3-5 տարիներին,

— դեպի արտաքին շուկաներ ընդլայնվելու համար պետական աջակցություն,

— **ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունների արտադրանքների համար Հայաստանյան շուկայում պետության կողմից հովանավորչական քաղաքականություն (*նմանատիպ ներմուծվող ապրանքների նկատմամբ մաքսային բարձր վճարի գանձում և այլն*):

5. **ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունները պետք է լինեն **առնվազն 25%** մաքուր եկամուտ ապահովող ձեռնարկություններ: **ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունների առաջացած եկամուտները բախշվում են ըստ 1-ին կետում ամրագրված բաժնեմասերի:

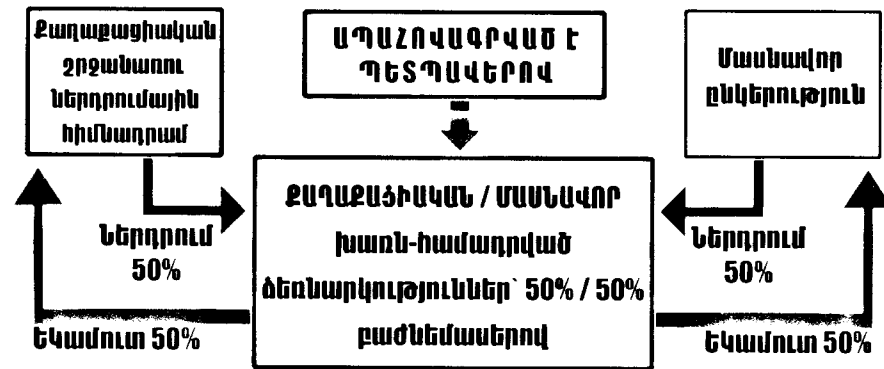
6. **ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունը **«հանրային-մասնավոր»** համադրված ձևաչափով բաժնետիրական համակարգ է, որտեղ որոշումները կայացվում են նրա կառավարման բարձրագույն խորհրդում՝ **մասնավոր սեկտորի, ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ և պետության** մասնագետ ներկայացուցիչների կողմից:

7. **ՔՄ տիպի** ձեռնարկության համար մասնավոր ընկերության՝ գործընկերոջ **ընտրությունը**, մրցութային է և հաստատվում է ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ ու պատվիրատուի (պետություն) համաձայնությամբ՝ բացառելով երկրի մասշտաբով **ՔՄ տիպի** ձեռնար-

կույությունների բաժնեմասերում մասնավոր ընկերությունների կամ անձերի կրկընություններ կենտրոնացում:

8. **ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունների **եռակողմ** վերահսկողությունը (*պատվիրատու, հիմնադրամ, մասնավոր սեկտոր*) և իրար նկատմամբ հաշվետվությունը հնարավորինս բացառում են խարդախության և կոռուպցիոն ռիսկերը:

9. **ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունների հանրային մասի (50%) բաժնետոմսերն օտարման ենթակա չեն:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ-ՄԱՍՆԱՎՈՐ ԽԱՌՆ ՀԱՄԱԴՐՎԱԾ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՅԹԸ

- ՔՄ տիպի** ձեռնարկությունների ստեղծումը հնարավորություն է տալիս՝
- ա) ներկրումների կրճատման հաշվին հայրենական արտադրության ավելացում,
 - բ) երկրի տնտեսության համար բազմաշերտ ենթակառուցյունների ձևավորում,
 - գ) փոքր և միջին բիզնեսների ընդլայնման ու սատարման հնարավորություն,
 - դ) հազարավոր աշխատատեղերի ստեղծում,
 - ե) բնակչության ամրացում երկրում և սահմանամերձ շրջաններում,
 - զ) նպաստում՝ սոցիալական միջին խավի ձևավորմանը,
 - է) սեփականատերերի և աշխատավորների սոցիալական անտազոնիզմի մեղմացում և վերացում, քանի որ հիշատակված սոցիալական տարբեր սանդղակներում կանգնածները դառնում են բաժնետիրական ձևաչափով գործընկերներ,
 - ը) ՀՀ դրամի շրջանառության արագացում և ակտիվացում,
 - թ) ՀՀ բնակչության կենսամակարդակի բարձրացում,
 - ժ) պատերազմական իրավիճակում գտնվող Հայաստանի Հանրապետության համար առաջին անհրաժեշտության ապրանքների (*ինչպես նաև գյուղատնտեսական ապրանքների*) հայրենական արտադրություն՝ հնարավորիս ինքնաբավ տնտեսական համակարգի ձևավորում,
 - ժա) անձնավորված բաժնեմասերով հանրային սեփականության ձևավորում,

որը ՀՀ քաղաքացիների համար ստեղծում է երկրի ՏԵՂԸ լինելու գիտակցություն, ժբ) կենտրոնացված պլանային տնտեսության կազմակերպմամբ՝ ներքին և արտաքին ազդակներից առաջացող ճգնաժամային իրավիճակներին լիարժեք պատրաստ լինելու և պետության կողմից դրանց հակազդելու՝ թե՛ արձագանքող (reactive), թե՛ նախաձեռնող (pro-active) տնտեսական քաղաքականություն իրականացնելու հնարավորություն:

ՀԱՄԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՅՈՒՂԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱ

Տեղեկատվություն:

Գյուղատնտեսությունը մեր երկրի տնտեսության առանցքային ոլորտներից մեկն է, որն ապահովում է երկրի ՀՆԱ-ի շուրջ 12-14%-ը: «2019 թվականի տվյալներով գյուղատնտեսության համախառն արտադրանքի 97%-ն ապահովում են շուրջ 317 հազար գյուղացիական տնտեսություններ, որոնցից յուրաքանչյուրին բաժին է ընկնում 1.48 հա հողատարածք: Հայաստանի Հանրապետության զբաղվածների 24.3 %-ն ընդգրկված է գյուղատնտեսության ոլորտում»³¹: Սակայն երկրում գործող համակարգը նպաստում է, որ տեղական շուկայում մենաշնորհներով օժտված ընկերությունները հարստահարեն գյուղացուն. պարտադրեն մեծածախ գների իրենց համար ձեռնտու առաջարկ՝ ապահովելով գերշահույթ: Օրինակ, 2021 թվականին գյուղացուց մթերվող լոլիկի 1 կգի լոգրամի մեծածախ գինը եղել է 50 դրամ, իսկ տեղական շուկայում մանրածախ միջինացված գինը՝ 450-460 դրամ: Գոյություն ունեցող իբր «ազատ շուկայական» համակարգը հնարավորություն չի տալիս հայ գյուղացու կենսամակարդակի բարձրացում, իրանում է արտագաղթը, փլուզում է գյուղացիական տնտեսությունները և նպաստում է միայն մենաշնորհներով օժտված ընկերությունների ու վարչաօլիգարխիկ անձանց թռիչքաձև հարստանալուն: Եվ միայն գյուղատնտեսական ապրանքների ՄԹԵՐՈՒՄՆԵՐԻ համապետական համակարգի՝ ԳՅՈՒՂԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱՅԻ ստեղծումը կարող է նպաստել հայկական գյուղի շենացմանը, երկրում պարենային անվտանգության ապահովմանը և գյուղացու կենսամակարդակի բարձրացմանը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 33-րդ

Հայաստանի Հանրապետությունում անհրաժեշտ է ստեղծել **ՀԱՄԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՅՈՒՂԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱ**:

Առաջարկվող **ՀԱՄԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՅՈՒՂԿՈՈՊԵՐԱՑԻԱՅԻ** համակարգում կարելի

³¹ Հայաստանի Հանրապետության Էկոնոմիկայի նախարարություն, <https://www.mineconomy.am/page/1326>

է օգտագործել «ՖՐԵՆՉԱՅՁԻՆԳ» բիզնես ձևաչափի շղթայական բազմաշերտ արևմուտյան մոդելը³², որտեղ «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը» պետք է հանդես գա մենաշնորհով օժտված *Ֆրենչայզոր*, իսկ մասնավոր ընկերությունները՝ *Ֆրենչայզի*: Այս համակարգում՝ 1) ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ, 2) «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը» և 3) ՄԱՄՆԱՎՈՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ ֆրենչայզին, ունեն հետևյալ դերակատարումներն ու գործառույթները.

1) **ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ**: Պետությունը՝ «Էկոնոմիկայի նախարարությունը» և «Պետական ապահովագրությունը», պետք է ստանձնեն ստեղծել.

Ա) «ՀՀ-ում գյուղատնտեսական մթերքների արտադրության և սպառման գործընթացներին առնչվող կենտրոնացված ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ, որն ունենա հետևյալ գործառույթները՝ ա) մասնագիտական խորհրդատվություն՝ որպեսզի երկրի պարենային անվտանգությունն ապահովող ճյուղերի արտադրանքը լինի կայուն և կանխատեսելի, բ) համայնքներում գյուղմթերքների արտադրության արդյունավետ ուղղորդում և ոլորտին առնչվող այլ տեղեկատվության փոխանակման և օգտագործման մեխանիզմ, գ) հանրապետության բոլոր համայնքներում սպասվող բերքի վերաբերյալ մանրակրկիտ տեղեկատվություն, դ) նախօրոք պահանջված չափորոշիչների ապահովման դեպքում բերքի ապահովագրություն:

Բ) Գյուղացիական տնտեսությունների աջակցման ազգային ծրագրի մշակում և դրա հետևողական իրականացում՝ ցածր տոկոսով վարկերի տրամադրումով:

Գ) Արտերկրում տեղական գյուղմթերքների իրացման հնարավորությունների բացահայտում և արտահանման աջակցություն: Առավել մեծ պահանջարկ ունեցող և արտահանման ուղղվածության գյուղմթերքների առանձին ծրագրերի պետական համաֆինանսավորման մեխանիզմի ներդրում:

Դ) Երկրի պարենային անվտանգության ապահովման նպատակով սերմնացույցի, պարարտանյութի, թունաքիմիկատների տեսքով պետական սուբսիդավորում»³³:

³² **Ֆրանչայզինգ** (անգլ.՝ franchising), շուկայի սուբյեկտների միջև հարաբերությունների մի տեսակ է, երբ մի կողմը (ֆրանչայզերը) փոխանցում է մյուս կողմին (ֆրենչայզիին) որոշակի տեսակի բիզնեսի իրավունք՝ օգտագործել իր զարգացած բիզնես մոդելը. գործել իր անունից՝ օգտագործելով բիզնեսի վարման տեխնոլոգիան, ապրանքային նշանը, ֆիրմային ոճը, ապրանքանիշը: Աշխարհում հայտնի են առևտային, հյուրանոցային, առողջապահական, անշարժ գույքի բազմաթիվ ցանցային ֆրենչայզ ընկերություններ. օրինակ՝ McDonald's, KFC, ACE, Century 21, Marriott International, Interim Healthcare և այլն:

Котлер Ф., Маркетинг менеджмент. — Питер, 2004. С. 575.

³³ *Մանրամասն տե՛ս՝ «Այլընտրանք» գիտական հանդես, 2016թ., Դեկտեմբեր, Թ. Մանասերյան, «Մթերումների համակարգի ձևավորման հրամայականը»:*

Ե) Գյուղատնտեսական ներմուծվող նմանատիպ ապրանքների մաքսային բարձր վճարի գանձման քաղաքականություն՝ տեղական շուկայում հայրենական արտադրության մրցունակության ապահովում:

2. **ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ**: «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը» հանդես է գալիս որպես մենաշնորհով օժտված *Ֆրենչայզոր*: «Ֆրանչայզորն» այն իրավաբանական սուբյեկտն է, այս դեպքում՝ «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը», որը մասնավոր ընկերություններին հատկացնում է *արտոնագիր*՝ գյուղացիական տնտեսություններից մթերումներ կատարելու համար: *Ֆրենչայզորին* են պատկանում ապրանքային նշանները և մեծածախ գների որոշման իրավունքը:

3. **ՖՐԵՆՉԱՅՁԻ**: «Ֆրենչայզին»՝ *Ֆրենչայզորից* արտոնագիր ստացած *մասնավոր ընկերությունն է*, որը ստեղծում և ղեկավարում է բիզնեսը՝ օգտագործելով ֆրենչայզորից լիցենզավորված ապրանքային նշանները և ընդունված կանոնները:

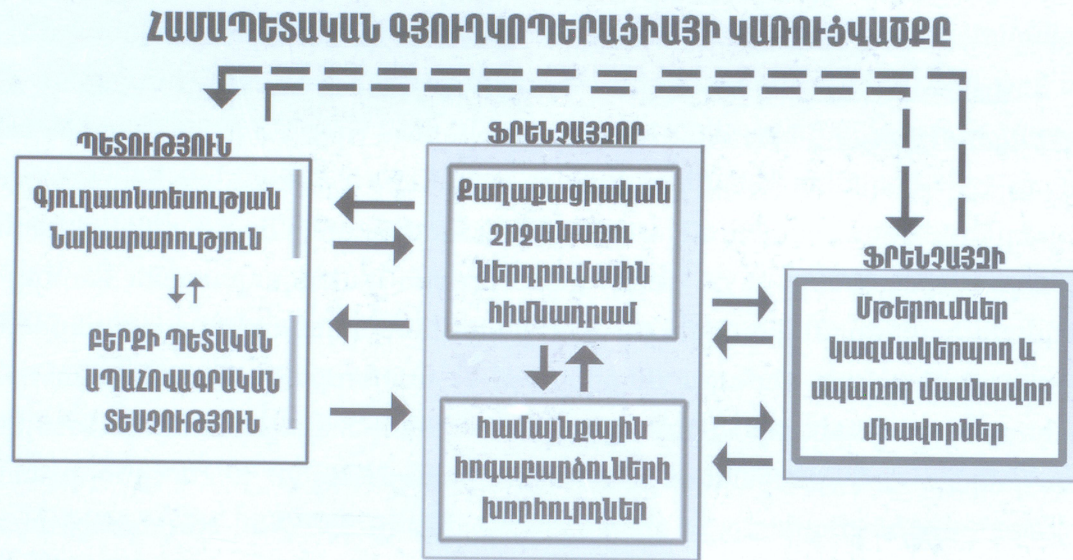
«Ֆրենչայզին» ստեղծում է մթերումների համակարգը սպասարկող անհրաժեշտ ենթակառուցվածքներ՝ 1) ՀՀ Առողջապահության նախարարության կողմից լիցենզավորված սննդի անվտանգության ապահովման նպատակով համապատասխան լաբորատորիաների հիմնում մարզերում, 2) սառնարանային տնտեսություններ, պահեստներ: Եվ երկկողմ՝ *Ֆրենչայզորի* հետ միասին, որոշում է մթերումների մեծածախ գներն ու այն առաջարկում է սպառում իրականացնող խանութների ցանցերին:

Ֆրենչայզին՝ մասնավոր ընկերությունը, *Ֆրենչայզորին*՝ «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամին», մթերումներ կատարելու *իրավունքի* համար իր մաքուր շահույթից տարեկան վճարում է 2%, որի դիմաց ստանում է հետևյալ արտոնությունները՝ մթերումների համար արտոնագիր՝ լիցենզիա, տեղեկատվություն, ցածր տոկոսով պետական վարկեր, պետությունից արտահանելու օգնություն և աջակցություն, պետության հարկային քաղաքականության շնորհիվ տեղական շուկայում մրցունակության ապահովում և այլն:

Բացատրություն:

Փաստորեն, եթե պետությունը գյուղատնտեսական արտադրանքի մթերումների լիցենզավորման իրավունքի մենաշնորհը տալիս է «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամին» (ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ), ապա մթերումներ իրականացնող մասնավոր ընկերությունները և գյուղացիական տնտեսությունները դառնում են գործընկերներ, և ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ *համայնքային հոգաբարձուների խորհուրդներն ու մասնավոր ընկերությունները* տեղերում՝ համայնքային և շրջանային մակարդակներում, ԲԱՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ միջոցով միասին են որոշում գյուղատնտեսական ապրանքների մեծածախ գները: ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ պետության հովանավորությամբ մասնավոր սեկտորի համար ապահովում է ցածր տոկոսներով վարկերի տրամադրում՝ մարզերում պահեստներ և լաբորատորիաներ հիմնելու համար, ար-

տահանման համար վարկավորում և պետական աջակցություն, ներկրումների նկատմամբ մաքսային հարկումներով տեղական շուկայում հայրենական գյուղատնտեսական ապրանքների մրցունակության ապահովում: Այս համակարգը հնարավորություն է տալիս, որ մթերումներ կատարող խոշոր ընկերությունները կամ «խմբիշխանները» չկարողանան իրենց համար ձեռնտու մեծածախ գներ պարտադրելով հարստահարեն գյուղացուն՝ նրանց դարձնելով պոտենցիալ արտագաղթող, որը երկրի մասշտաբով նպաստում է գյուղտնտեսությունների փոշիացմանը:

Մթերումների համապետական նման համակարգի ստեղծումը, որը կվերահսկվի և կկառավարվի քառակողմ համակարգով՝ հանրային, մասնավոր և պետական կառույցների (*նախարարություն և պետական ապահովագրություն*) կողմից, կարող է ապահովել երկրի պարենային անվտանգությունը, համապետական մասշտաբով կազմակերպել գյուղմթերքների արտադրության ու սպառման գործընթացները և գյուղացիական տնտեսությունների ու մասնավոր սեկտորի գործընկերությամբ՝ բանակցություններով, որոշել ապրանքների մեծածախ գները: Այս համակարգը նպաստում է փոքր և միջին, ինչպես նաև խոշոր բիզնեսների ստեղծմանը և շահավետ է թե՛ գյուղացիական տնտեսությունների, թե՛ մասնավոր հատվածի համար՝ բացառելով մենաշնորհային կոռուպցիոն սխեմաները:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Այսպիսով,

— «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամի» միջոցներն առաջանում են՝

- 1- Բնօգտագործման դիմաց առաջացած վճարներից (*ռոյալտի վճար՝ 3-25%*)

և երկրի ռազմավարական նշանակության տնտեսական միավորների եկամուտներից (*51% բաժնեմասի իրավունքով*),

- 2- «Քաղաքացիական/Մասնավոր» խառն համադրված տիպի ձեռնարկություններում ներդրումների շնորհիվ առաջացած եկամուտներից,
- 3- «Համապետական գյուղկոոպերացիայից»՝ մթերումների արտոնագիր ընձեռնելու համար ֆրենչայզերների կողմից մաքուր շահույթի 2%-ի չափով տարեկան վճարումներից:

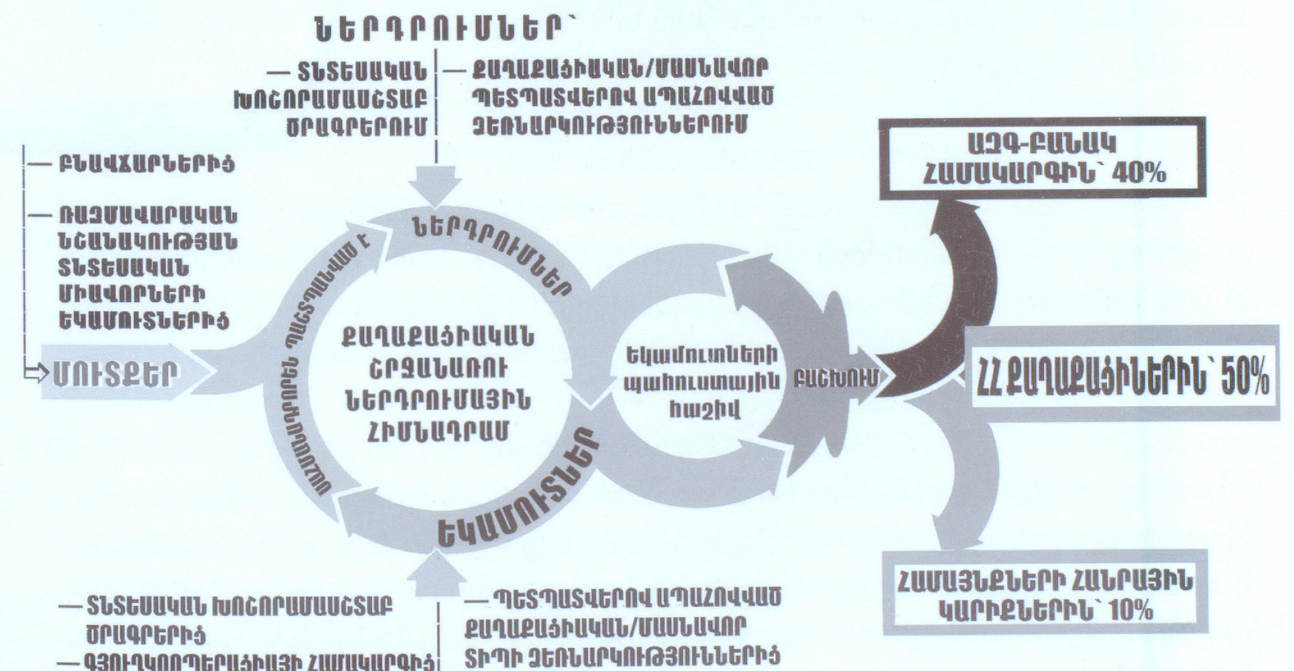
— «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը» ներդրումներ է կատարում՝

- 1- «Քաղաքացիական/Մասնավոր» տիպի խառն համադրված ձեռնարկություններում,
- 2- երկրի տնտեսական խոշորամասշտաբ անվանական ծրագրերում:

— «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամի» միջոցները բաշխվում են՝

- 1- Համայնքներին՝ հանրային կարիքների համար 10%-ի չափով, և յուրաքանչյուր համայնք կստանա ըստ համայնքում ապրող բնակչության թվաքանակի,
- 2- «Ազգ-բանակ» համակարգին՝ 40%-ի չափով:
- 3- ՀՀ քաղաքացիներին 50%-ի չափով:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԱՌՈՒ ՆԵՐՊՐՈՒՄԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԳՐԱՄԻ ԿԻՄՆԱԿԱՍԵՐԸ

«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամն» ապահովում է երկրի ողջ բնական պաշարների և ռազմավարական բացառիկ նշանակության տընտեսական միավորների շահագործման դիմաց ստացված օգուտների և ներդրումներից առաջացած եկամուտների արդար և հավասար բաշխումն այդ ռեսուրսների օրինական տերերի՝ ՀՀ քաղաքացիների միջև և շրջանառու ներդրումային կապիտալի տեսքով ապագա սերունդներին փոխանցումը:

ՓՈՔՐ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ԲԻԶՆԵՍ

Երկրի տնտեսական զարգացման և կայունության համար բացառիկ կարևոր տեղ է գրավում **ՓՈՔՐ ԵՎ ՄԻՋԻՆ ԲԻԶՆԵՍԸ**: Հատկապես փոքր բիզնեսը երկրի տնտեսության կենսունակության արյունատար համակարգն է: Օրինակ, ԱՄՆ-ում փոքր բիզնեսը կազմում է տնտեսական ակտիվության 44%-ը, ստեղծում է նոր աշխատատեղերի 2/3-ը, և նրա շնորհիվ ստեղծած արդյունքը 2014 թվականի տվյալներով կազմում էր ԱՄՆ-ի ՀՆԱ-ի 43.5%-ը:

Վերևում ներկայացված ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԱՅՈՒԹԱԶԵՎԻ պայմաններում՝ խառն-համադրված՝ «*Հանրային/Մասնավոր*» տիպի ձեռնարկությունների ցանցի ապահովմամբ և «*Համապետական գյուղկոոպերացիա*» համակարգի ներդրմամբ անշեղորեն մեծանում են փոքր և միջին բիզնեսների ընդլայնման ասպարեզները բազմացնելու հնարավորությունները: Մակայն փոքր և միջին բիզնեսների ակտիվացման ու զարգացման համար անհրաժեշտ է իրականացնել պետության կողմից հատուկ մշակված ծրագրեր, ցածր տոկոսներով նրանց վարկեր տրամադրելու համակարգային հայեցակարգ, ինչպես նաև տնտեսության մեջ նոր ենթակառուցների ստեղծմամբ փոքր բիզնեսին տեղ հատկացնելու ռազմավարություն:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 34-րդ

Անհրաժեշտ է ստեղծել «*Փոքր և միջին բիզնեսների օգնության պետական վարչություն*», որը պետական ծրագրերի շրջանակներում, ցածր տոկոսադրույթներով կարող է վարկեր տրամադրող փոքր բիզնեսներին և խրախուսել տեղական բանկերին՝ աշխատել կայացած այն միավորների հետ, որոնք ցանկանում են ընդլայնվել:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 35-րդ

«*Փոքր և միջին բիզնեսների օգնության պետական վարչությունը*» պետք է ստեղծի տնտեսական և տեղեկատվական խորհրդակցությունների ցանցային համակարգ, որոնք փոքր և միջին բիզնեսներին վարկային պարտավորություններ վերցնելուց առաջ պետք է օգնեն համապատասխան տեղեկատվություն և մասնագիտական խորհուրդներ տրամադրելով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 36-րդ

Պետությունն իր հարկային քաղաքականության մեջ պետք է գործարկի նոր ստեղծված փոքր բիզնեսներին առաջին երեք տարիների ընթացքում հարկերից ազատելու ռամավարություն:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 37-րդ

Պետությունը պետք է իրականացնի մշակված ծրագրային քաղաքականություն՝ խոշոր ընկերությունների և փոքր բիզնեսների միջև միջնորդավորված պայմանագրային քաղաքականության գործարկում: Օրինակ, պետությունը խոշոր ընկերությունների համար ապահովում է որոշակի հարկային արտոնություններ, եթե նրանք ստեղծում են պայմաններ և իրենց հովանոցի ներքո ապահովում են փոքր բիզնեսների բազմացումը:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԽՈՇՈՐ ԿԱՊԻՏԱԼ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կայացման համար բացառիկ կարևոր և անհրաժեշտ է խոշոր կապիտալի դերը: Ավելին, խոշոր կապիտալի՝ սեփականատերերի շահերը, լավագույնս կարող են ապահովված լինել միայն ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կայացման դեպքում: Մակերեսային մոտեցմամբ կամ առաջին հայացքից կարող է թվալ, թե մասնավոր խոշոր կապիտալի շահերը հակադրվում են հանրային շահերին, երբ հողը, օդը, ջուրը, ընդերքի պաշարներն ու ռազմավարական բացառիկ նշանակության տնտեսական միավորները վերևում բերված ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԱՅՈՒԹԱԶԵՎԻ պայմաններում պետք է դառնան հանրային՝ ազգային սեփականություն: Սակայն, համաշխարհային պատմական փորձը ցույց է տալիս, որ դա այսպես չէ: Բնակչության մեծամասնությամբ միատարր ազգային պետությունների փորձը թե՛ սկանդինավյան երկրներում, թե՛ արաբական որոշ երկրներում, որոնք վերջին մի քանի տասնամյակների ընթացքում սկսեցին իրականացնել խառն-համադրված տնտեսական մոդելների ներդրումը և երկրի ընդերքի հիմնական հարստությունը *ազգային սեփականություն* դարձնելու մոտեցումը, ցույց է տալիս, որ այդ փոփոխությունները կատարվել են հե՛նց այդ երկրների էլիտաների նախաձեռնության շնորհիվ: Եվ դա պատահականության կամ բարի կամքի շնորհիվ չէ: Կապիտալի նախասկզբնական կուտակման անարխիկ շրջանից հետո, խոշոր կապիտալի, հատկապես երկրի ազգային կապիտալի համար, անհրաժեշտ է երկարաժամկետ կայունություն և ապահովություն, այլ ոչ թե հասարակության բևեռացումով բախումներ կամ քաղաքական իշխանությունների վայրիվերումներով փոփոխությունների ընթացք, որը վտանգում է երկարաժամկետ կապիտալ ներդրումների

հնարավորությունը: Ավելին, վարչաօլիգարխիկ համակարգի երկրներում խոշոր սեփականատերերը երբեմն նաև պարտադրված են երկրի բարձրագույն ղեկավարությանն իրենց բիզնեսից մաս հատկացնելով ապահովել իրենց բիզնեսը փորձության չենթարկելու մարտավարությունը: Փաստորեն, Հայաստանի Հանրապետությունում թե՛ սոցիալական աղքատության սանդղակում գտնվող բնակչությունը, թե՛ խոշոր կապիտալը գտնվում են անապահով վիճակում, քանի որ նման երկրներում չի կայացել նաև իրավական համարկարգը՝ «Օրենքի գերակայությունը բոլորի՝ համար» սկզբունքը: Եվ եթե սոցիալական աղքատության սանդղակում գտնվողները կորցրնելու բան չունենալով զանգվածաբար արտագաղթում են երկրից, ապա դրանից տուժում է նաև խոշոր կապիտալը, քանի որ բնակչության նվազեցմամբ տեղական շուկայում պահանջարկը փոքրանում է և ամենակարևորը՝ խոշոր կապիտալի համար արտագաղթելը դյուրին բան չէ: Իրականում, որևէ երկրում առաջին հերթին խոշոր կապիտալին է անհրաժեշտ ապահովություն և կայունություն. գործատուն մեծամասամբ պատրաստ է տրամաբանական զիջումների (*եթե իհարկե ունի համապատասխան ինտելեկտուալ և բարոյահոգևոր մակարդակ*), առավել ևս, որ դա պահանջում է ազգային պետական շահը: Եվ պատահական չէ, որ Սկանդինավյան երկրներում էվոյուցիոն ճանապարհով ձևավորվել է «սոցիալական կորպորատիվիզմը» եռակողմ համակարգը (*գործատուներ, արհիմություններ և պետություն*), որը պետության միջնորդությամբ՝ բանակցությունների միջոցով, կարգավորում է սոցիալական տարբեր խավերի շահերի հակամարտությունը:

Հայաստանի և Սփյուռքի խոշոր կապիտալի ներկայացուցիչներն ի վերջո պետք է հասկանան, որ օտար ափերում իրենց նախաձեռնողական գործունեությունն ու կապիտալը չեն կարող լինել ապահով ու սենդե-սերունդ փոխանցվող, ինչպես նաև նրանք չեն կարող գնահատվել ու հիշվել օտար ժողովուրդների կողմից: Հայ խոշոր կապիտալի պատմությունը ցուցում է, որ թե՛ Թուրքիայում, թե՛ Հնդկաստանում, թե՛ ցարական Ռուսաստանում և թե՛ արևմտյան երկրներում, հայկական խոշոր կապիտալն ունեցել է միայն կորուստներով պայմանավորված շատ դառն պատմություն, քանի որ հայկական խոշոր կապիտալի ներկայացուցիչներն ունեցել են միայն իրենց անձնական խնդիրները լուծելու մտահոգությունը: *Հայկական խոշոր կապիտալն* օտար երկրներում մի՛շտ է լինելու հարվածի տակ, եթե նրանք ֆինանսապես չնպաստեն, որ իրենց հետևում ձևավորվի ազգային գաղափարախոսությամբ դաստիարակված և այդ երկրներում մշակութային ու քաղաքական կառույցների մեջ կազմակերպված Սփյուռք (*ինչպես հրեական սփյուռքի համար հրեական խոշոր կապիտալը կազմակերպեց սիոնիզմը*): Եվ ամենակարևորը՝ հայկական խոշոր կապիտալի ներկայացուցիչները նաև պետք է հասկանան՝ ոչ թե օտար ափերում, այլ միայն հայրենիքում ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ունենալու դեպքում նրանց ունեցվածքը կա-

րող է իրենց սերունդներին բերել ապահովություն և երջանկություն:

Մյուս կողմից՝ Հայաստանի Հանրապետության գալիք վարչակազմերն ու տեղական խոշոր կապիտալի ներկայացուցիչները պետք է գործեն այն գիտակցությամբ, որ առանց Սփյուռքի՝ սփյուռքյան մասնագետների ու խոշոր կապիտալի խոշորամասշտաբ ներդրումների, Հայաստանը չի կարող ունենալ տնտեսական թռիչքաձև զարգացման լուրջ հնարավորություններ:

Անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ թեև խոշոր կապիտալն իր բնույթով կոսմոպոլիտ է, սակայն համաշխարհային պատմական փորձը ցույց է տվել, որ նրանք կարող են նաև դրսևորել ազգային շահերին ընդառաջ գնալու վարքագիծ և հայեցակարգ՝ հատկապես փոքր ազգերի կամ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ պարագայում: Եվ ուրեմն, պետք է ծրագրել խոշոր կապիտալի միավորման ու ազգային շահերի համար միասնական գործունեություն ծավալելու հայեցակարգային մոտեցումներ:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 38-րդ

Ազգային պետության կայացման համար անհրաժեշտ է պետական մշակված ծրագրային ռազմավարություն՝ տեղական խոշոր կապիտալի արտահոսքը դադարեցնելու և հայկական խոշոր կապիտալի ներհոսքն ապահովելու համար: Անհրաժեշտ է *տնտեսական դիվանագիտության*³⁴ արդեն գոյություն ունեցող ինստիտուցիոնալ մեխանիզմների ներդրմամբ բացառիկ պայմաններ ապահովել ազգային խոշոր կապիտալի ներդրումային ներհոսքներն ապահովելու համար:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 39-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ պետք է ազգային գաղափարախոսության մեջ ներառի ազգային տնտեսական կացութաձևի կարևորությունն ու նրանում ընդգծի խոշոր կապիտալի դերը՝ ներկայացնելով խոշոր կապիտալի և ազգային շահերի համադրությունը, և հասարակության մեջ լուծարի սոցիալական անտագոնիզմն ու գնահատելով խրախուսի խոշոր կապիտալի ազգանպաստ գործունեությունը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 40-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ օրենքի և իրավունքի գործարկմամբ պետք է *էրաշխավորի խոշոր կապիտալի ապահովությունը* և նրանց հետ համատեղ աշխատելով նախաձեռնի երկրի տնտեսության զարգացման համար համազգային նշանակության երկարաժամկետ ու թիրախային ծրագրեր:

³⁴ Մանրամասն տե՛ս «Ազգային զարգացման համահայկական բանկ» բաժնում:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 41-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ մեջ ՌԱԶՄԱՎԱՐԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ նշանակություն ունեցող տնտեսական միավորների (*ատոմակայան, երկաթուղի, կապի համակարգ, էլեկտրոցանցեր և այլն*) ընդլայնումների կամ նոր համակարգեր կառուցելու **համար**, որոնք պետք է ունենան ՊԵՏԱԿԱՆ ՄԵՆԱՇՆՈՐՀԱՅԻՆ ապահովություն և լինեն առնվազն 51% ազգային սեփականություն (*տե՛ս Հիմնադրույթ 28-րդը*), անհրաժեշտ է առաջին հերթին ներգրավել ազգային կապիտալը՝ օգտագործելով պետական վերահսկողությամբ սահմանափակ³⁵ բաց բաժնետիրական ձևաչափը, ինչպես նաև պետական բոնդերով³⁶ երաշխավորված ապահովագրությունը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 42-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ կառուցելու համար անհրաժեշտ է ձևավորել ազգային խոշոր կապիտալի ներկայացուցիչների միասնական գործելու ավանդություն՝ **խոշոր սեփականատերերի ԱԿՈՒՄԲ**, որտեղ պարբերաբար պետք է լինեն նրանց հանդիպումները՝ թե՛ իրար օժանդակելու կամ համաձայնությունների գալու, թե՛ ազգային տնտեսական ծրագրերի առումով քննարկումներ ու պայմանավորվածություններ ձևավորելու առումներով, որի պրակտիկական վաղուց գոյություն ունի տարբեր ազգերի մոտ (*հայտնի են՝ անգլոսաքսական, հրեական, շվեդական, նորվեգական, չինական և այլ ազգային համատեքստով ստեղծված խոշոր սեփականատերերի ակումբները*):

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ պետք է ունենա ազգային սուվերեն տնտեսություն, որի կայացման համար անհրաժեշտ է թե՛ ազգային խոշոր կապիտալի, թե՛ Հայաստանի և Սփյուռքի ազգաբնակչության հնարավոր բոլոր ֆինանսական ռեսուրսների մոբիլիզացված ուղղորդում համազգային նշանակության տնտեսական ծրագրերի կազմակերպման համար, որտեղ յուրաքանչյուրը ոչ միայն պետք է ոգեշնչվի ազգային առաջընթացի հեռանկարով, այլ նաև պետք է ունենա անձնական շահութաբաժնով պայմանավորված հետաքրքրություն:

Խոշոր կապիտալն իրեն հարմարավետ և երաշխավորված կարող է զգալ, երբ կա կոնկրետ իրատեսական տնտեսական ծրագիր, որն ունի պետական աջակցություն, համազգային ընդգրկումով բաց բաժնետիրական ձևաչափի գործարկում, և ցածր տոկոսներով վարկերի նախապես պայմանավորված աջակցության հնարավորություն:

³⁵ Նման սահմանափակումը նշանակում է, որ ՀՀ պետության կողմից 49%-ի չափով բաժնետոմսերի վաճառքն իրականացվում է պետության վերահսկողությամբ:

³⁶ Պետական ԲՈՆԴ՝ պետական պարտատոմս:

ԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԿ

«Ազգային զարգացման համահայկական բանկի» գործունեության և հեռանկարային ռազմավարության հիմնահարցերի արդյունավետ հանգուցալուծումը պահանջում է ռազմավարական պլանավորման և կորպորատիվ կառավարման ժամանակակից մեթոդների միջազգային ուսանելի փորձի ուսումնասիրություն և տեղայնացում՝ հաշվի առնելով Հայաստանի տնտեսության առանձնահատկությունները: Ի տարբերություն ՀՀ Կենտրոնական Բանկի կամ առևտրային մասնավոր բանկերի, **«Ազգային զարգացման համահայկական բանկի»**³⁷ ծրագրերը պետք է միտված լինեն նպաստելու տնտեսական աճին, ՀՆԱ-ի դիվերսիֆիկացմանը, տնտեսության արդիականացմանն ու սոցիալական խնդիրների լուծմանը: *Զարգացման բանկերը* հիմնականում նպատակաուղղված են լինում երկրի տնտեսական ենթակառուցվածքների ու վերամշակող արդյունաբերության զարգացման համար հանրային ներքին և արտաքին ներդրումները ներգրավելուն և ուղղորդելուն: **«Ազգային զարգացման համահայկական բանկը»** որպես պետության տնտեսական քաղաքականության կարևորագույն գործիք, պետք է առաջնորդվի իրատեսական, սակայն երկրի համար ռազմավարական նշանակության երկարաժամկետ ծրագրերը ֆինանսավորելու առաջնահերթությամբ:

«ԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ» գործառույթները պետք է լինեն.

1) Ցածր տոկոսների տրամադրմամբ խոշոր ընկերություններին և մասնավոր բանկերին ներգրավել ներդրումներ կատարելու երկրի տնտեսական ենթակառուցների և վերամշակվող արդյունաբերության զարգացման համար նախատեսված ծրագրերում,

2) ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱԺՆԵՏԻՐՈՒԹՅՈՒՆ պետական ակցիոներական կառույցի սպասարկում,

{Տե՛ս Հիմնադրույթ 23-ը: «ՀԱՅԱՍՏԱՆ համահայկական հիմնադրամը» պետք է լինի ոչ թե Սփյուռքից հեռուստամարաթոններով փող մուրալու միջոց, այլ վերափոխվի և դառնա համահայկական բաց բաժնետիրական (ակցիոներական) կառույց՝ Հայաստանում ռազմավարական նշանակության տնտեսական ծրագրերի

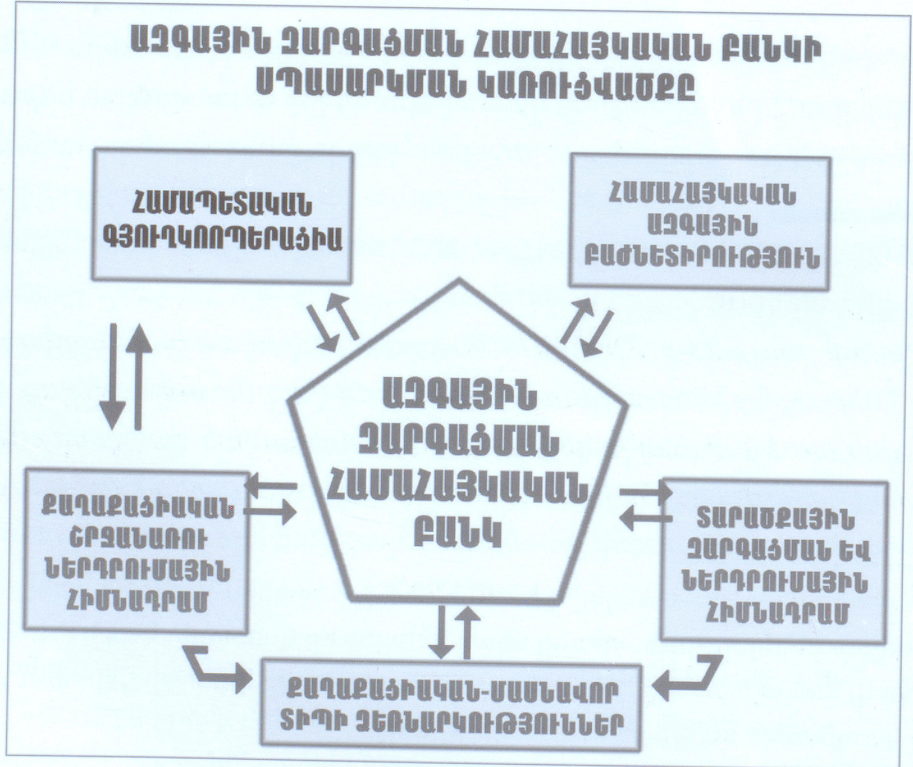
³⁷ «Համահայկական բանկը» ստեղծվել է 29/11/2008 թվականին Կ-391 օրենքով՝ որպես բաց բաժնետիրական ընկերություն, որտեղ միակ ներդրումը կատարել է ՀՀ ԿԲ-ն՝ 20 մլն ԱՄՆ դոլարի չափով, սակայն բանկի ղեկավարությունը 2011 թվականից ի վեր որևէ քայլ չի կատարել այդ կապիտալն ավելացնելու ուղղությամբ:

բաժնետոմսերի առաջարկ ու վաճառք կազմակերպող մարմին: ՆՊԱՏԱԿԸ՝ Հայաստանի և Մփյուռքի թե՛ խոշոր կապիտալի, թե՛ ազգաբնակչության ներդրումային հնարավորությունների մոբիլիզացում և ուղղորդում հայրենիքում ռազմավարական բացառիկ նշանակություն ունեցող ազգային խոշորամասշտաբ կոնկրետ տրնտեսական ծրագրերի իրագործմանը, որը նշանակում է այդ անվանական ծրագրերի բաժնետոմսերի առաջարկ և վաճառք: ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱԺՆԵՏԻՐՈՒԹՅՈՒՆ պետական ակցիոներական կառույցի բաժնետոմսերը պետք է լինեն ֆոնդային շուկայում հայտնի «Կապույտ չիփ բաժնետոմս» (Blue Chip Stocks) կարգի եկամտաբեր բաժնետոմսեր (Income stocks), որոնց նկատմամբ վստահության բարձր գործակիցը կարող է լինել ՀՀ-ի կողմից պետական բռնդերով ապահովագրումը):

3) Աջակցություն՝ «Հայաստան-Մփյուռք համահայկական ցանցային շուկայի» ձևավորմանը (տե՛ս Հիմնադրություններ 23-ը և 24-ը),

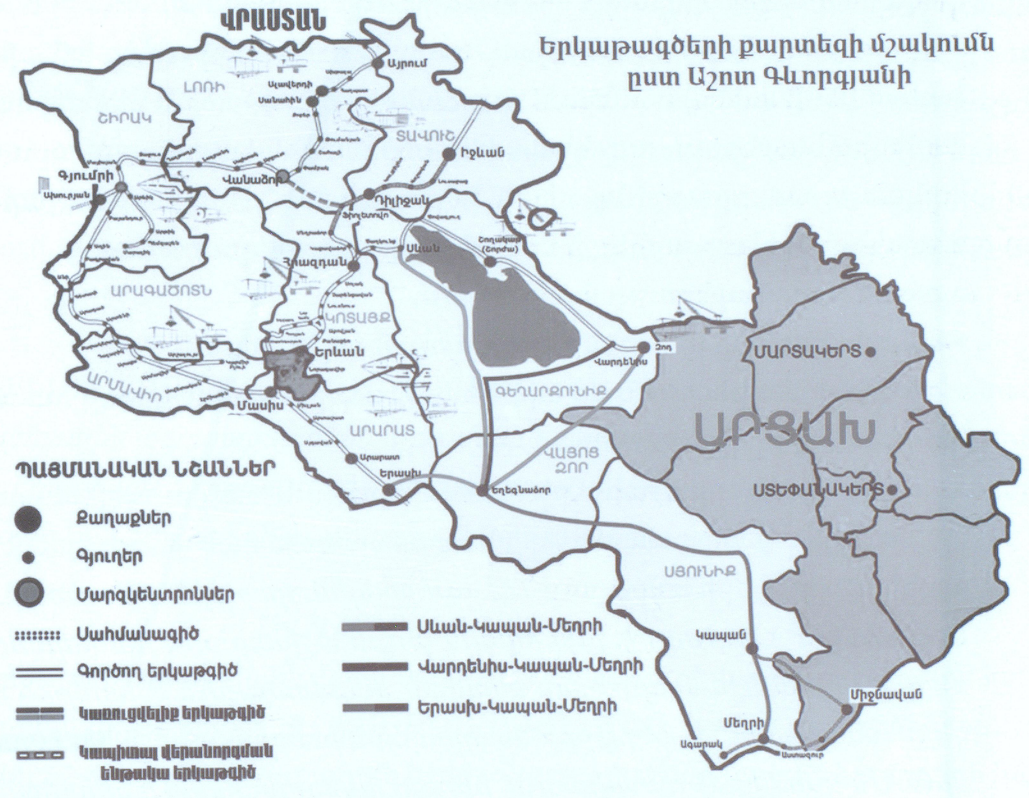
4) երկարաժամկետ վարկերի և պետական պարտատոմսերի (բոնդերի) գործարկմամբ ՀՀ-ում ռազմավարական նշանակության ազգային ծրագրերի ֆինանսավորում, ինչպես նաև այդ անվանական տնտեսական ծրագրերից առաջացած եկամուտների սպասարկում,

5) «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամի», «Հանրային-Մասնավոր» տիպի ձեռնարկությունների, «Համապետական գյուղկուպերացիայի», «Համահայկական ազգային բաժնետիրություն» պետական ակցիոներական կառույցի և «Տարածքային զարգացման ներդրումային հիմնադրամի» սպասարկում:

Երկրի համար ռազմավարական նշանակության ունեցող տնտեսական խոշորամասշտաբ անվանական ծրագրերի իրականացման հնգամյա և տասնամյա թիրախային նպատակները կարող են լինել՝

- > հայկական երկաթուղու արդիականացում,³⁸
- > իրանական Թեբրիզից դեպի Մեդրի-Քաջարան-Կապան-Միսյան-Ջերմուկ-Ծովինար-Սևան հատվածում երկաթգծի կառուցում, որը նշանակում է հյուսիսից հարավ երկաթուղային ճանապարհի ստեղծում (Թեև ռուսական ընկերությունները հայկական երկաթգծի կառուցումը գնահատել են իրենց համար ոչ կարևոր և ծրագրի իրականացման համար սկզբում հաշվարկել էին \$1,8

³⁸ Անհրաժեշտ է, որ ՀՀ-ն նախ չեղարկի ՌԴ-ի «Հարավ-Կովկասյան երկաթուղիներ» ընկերության հետ պայմանագիրը, քանի որ՝ 2008 թվականի փետրվարի 13-ին կոնցեսիոն պայմանագիր է ստորագրվել «Հայկական երկաթուղու» համակարգը ռուսական «Հարավ-կովկասյան երկաթուղի» ընկերությանը փոխանցելու վերաբերյալ, ըստ որի այդ ընկերությունը Հայաստանի երկաթուղային տնտեսության մեջ պետք է կատարեր 572 մլն դոլարի ներդրում, ընդ որում՝ 230 մլն դոլարը՝ առաջիկա հինգ տարիների ընթացքում: Սակայն ռուսական «Հարավ-Կովկասյան երկաթուղիներ» (ՀԿԵ) ձեռնարկությունը ստանալով Հայաստանի երկաթուղիների կոնցեսիոն կառավարումը ոչ միայն չի կատարել իր պարտավորություններն ըստ պայմանագրի, այլ 2008-2020 թթ. ընթացքում ապամոնտաժվել է զգալի երկարության երկաթգիծ, վերացվել են տասնվեց երկաթուղային կայարաններ՝ իրենց հարակից ենթակառուցվածքներով և բնակավայրերով:

միլիարդի, իսկ հետո՝ 3,5 միլիարդ ԱՄՆ դոլարի ծախս, սակայն հայրենական մասնագետների հաշվարկներով այն կարող է իրականացվել \$1,2-\$1,8 միլիարդ ԱՄՆ դոլարին համարժեք միջոցներով, որը մեզ համար ունի բացառիկ կենսական նշանակություն, քանի որ հյուսիս-հարավ երկաթուղային ճանապարհ ունենալու դեպքում Հայաստանը դառնում է Եվրոպան ու Արևելքն իրար միացնող տարանցիկ երկիր),

> Վանաձոր-Ֆիալետովո հատվածում երկաթգծի 22 կիլոմետր կառուցումով՝ առկա Երևան-Թբիլիսի երկաթուղային ճանապարհի 100 կիլոմետրով կրճատում, որը կստեղծի միջազգային զբոսաշրջության միասնական օդակ և կնպաստի երկու երկրների տնտեսական զարգացմանը,

> Վրացական Փոթի, Իրանական Կասպից ծովի Ամիրաբադ և Պարսից ծոցի Իմամ նավահանգիստներում վարձակալած տարածք և սեփական լաստանավերի ձեռքբերում, որը կնպաստի տարանցիկ երկիր դառնալու և հայրենական արտադրությունը դեպի Եվրոպա, ՌԴ՝ Աստրախան, արաբական թերակղզի և դեպի արևելքի երկրներ արտահանելու համար,

> ռազմարդունաբերության ստեղծում,

> ատոմակայանի նոր բլոկի կառուցում և գործարկում,

> սեփական տիեզերական արբանյակի ձեռքբերմամբ կապի համապետական համակարգի ստեղծում,

> ՀՀ-ում ջրային պաշարների կառավարման և արդյունավետ օգտագործման ծրագիր՝ քաղցրահամ ջրերի համահայաստանյան ցանցի ստեղծում և ջրային պաշարների ամբարում (ՀՀ-ում ջրային պաշարների ահռելի մասը չի ամբարվում և կորչում է, իսկ խմելու ջուրն աշխարհում համարվում է ռազմավարական նշանակության բնական հարստություն և նավթից արժեքավոր: Հնարավոր է և ՀՀ-ից ջրի հնարավոր արտահանում. նախ Արաքս գետի վրա՝ Մեղրու կիրճի հատվածում, հիդրոէլեկտրակայանի և հիդրոպոմպակայանի կառուցում, ապա խողովակաշարի կառուցում դեպի Արաբական թերակղզի: Շիրակի և Թալինի անջրդի հողատարածքների ռոտզման նպատակով անհրաժեշտ է նաև Ախուրյանի ջրամբարի ջրերի համար բազմաստիճան պոմպակայանների կառուցում, որի աշխատանքներն ընդհատվել են ԽՍՀՄ-ի փլուզման հետևանքով, և Հայաստանը նախագծով նախատեսված չափով չի օգտվում՝ միակ օգտատեր թողնելով Թուրքիային:),

> Հարստահարված հումքի՝ մոլիբդենի, պղնձի և ոսկու արտահանման փոխարեն՝ հայրենական հումքով վերամշակվող գործարանների կառուցում և պատրաստի ապրանքների արտահանման կազմակերպում:

< «Նայիրիտի» վերակառուցում ու վերագործարկում և այլն:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 43-րդ

Ազգային պետության կայացման համար անհրաժեշտ է ստեղծել ԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԿ, որը պետք է ապահովի *«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամի»*, *«Հանրային-Մասնավոր»* տիպի ձեռնարկությունների, *«Համապետական գյուղկոոպերացիայի»*, *«Համահայկական ազգային բաժնետիրություն»* ակցիոներական կառույցի և *«Տարածքային զարգացման ներդրումային հիմնադրամի»* ֆինասական կարգավորումներն ու սպասարկումը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 44-րդ

«Հայաստան համահայկական հիմնադրամը» վերափոխելով ստեղծել *«Համահայկական ազգային բաժնետիրություն»* պետական ակցիոներական կառույց (որը պետք է գործի ԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ սպասարկման ներքո), որպեսզի Հայաստանում և Սփյուռքում ապրող հայ բնակչության և ազգային խոշոր կապիտալի ներդրումային հնարավորություններն ուղղորդվեն հայրենիքում ազգային խոշորամասշտաբ տնտեսական ծրագրերի իրագործմանը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 45-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ներքո անհրաժեշտ է ստեղծել *«Տարածքային զարգացման ներդրումային հիմնադրամ»* և *«Համապետական գյուղկոոպերացիայի ներդրումային հիմնադրամ»*, որոնք կսպասարկեն համայնքների զարգացման ծրագրերն ու սուբսիդավորումները:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 46-րդ

Անհրաժեշտ է Հայաստանի Հանրապետության բոլոր դեսպանատներում և հյուպատոսարաններում բացել **ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆՆԵՐ**, որոնց գործունեությունը պետք է լինի ՀՀ-ում ռազմավարական նշանակության տնտեսական ծրագրերի համար արտաքին կապիտալի ներհոսքի ապահովումը: ՀՀ հյուպատոսարաններին կից **ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆՆԵՐԻ** գործունեությունը պետք է լինի՝ Հայաստանի Հանրապետությունում առկա բիզնես-փաթեթների ներկայացում, դրանց համար ցուցահանդեսների կազմակերպում և գովազդ, բանակցություններ այդ երկրներում գործող խոշոր ընկերությունների հետ Հայաստանում ներդրումներ անելու համար և այլն (Օրինակ, Կալիֆորնիայի Տայվանի հյուպատոսարանն ունի տնտեսական բաժին: Հյուպատոսարանը ոչ միայն կազմակերպում է ցուցահանդեսներ, զբաղված է տնտեսական ծրագրերում ներդրումային փաթեթների գովազդով և բանակցում է ԱՄՆ տարրեր ընկերությունների հետ՝ Տայվանում ներդրումներ անելու համար, այլ նաև այցելուներին տեսահոլովակներով ու բիզնես-բրոշյուրներով ներկայացնում

է Տայվանում ներդրումային ծրագրերի 50-ից ավելի փաթեթներ, տալիս է մանրամասն տեղեկատվություն և խորհրդատվություն, թե պետության կողմից երաշխավորված ներդրումների դեպքում որքա՞ն շահույթ կարող է ունենալ օտարերկրյա ներդրողը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 47-րդ

ՀՀ կառավարությունը ԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻՆ պետք է աջակցի հետևյալ մեթոդներով՝

— այլ երկրներից և միջազգային կառույցներից ցածր տոկոսադրույքներով փոխառված միջոցների հաշվին ապահովել երկարաժամկետ վարկային գծեր,

— տրամադրել երաշխավորված պետական պարտատոմսերի թողարկման բացառիկ իրավունք³⁹,

— պարտավորությունների գծով պետական երաշխիքների տրամադրում⁴⁰:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

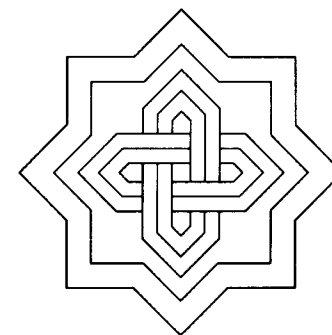
Աշխարհաքաղաքական շահերի հակասությունների խաչմերուկ հանդիսացող մեր տարածաշրջանում անհրաժեշտ է ունենալ կազմակերպված պետություն և ազգային նկարագիր ու հոգեկերտվածք ունեցող քաղաքացի: Մեր պետականության և մեր ազգային տեսակի գոյապահպանության հիմնասյունը կարող է լինել ազգային դաստիարակությամբ կերտված հայ մարդը: Մակայն, ազգային գաղափարաբանությամբ դաստիարակությունն արդյունավետ կգործի, եթե հասարակությունը լինի միասնական, եթե հայ մարդը պետության կողմից իրեն չզգա լքված, եթե քաղաքացու սոցիալական պաշտպանվածությունը երաշխավորված լինի իր երկրի բնական ռեսուրսների և ռազմավարական բացառիկ նշանակության միավորների նրկատմամբ սեփականության իրավունքով, և երբ նա լիարժեք կզգա, որ ի՛նքն է իր երկրի տերը: Եվ ահա մեր պետականության հարատևման այս նախապայմանների բավարարումը հնարավոր է իրականացնել միմիայն իրարից անքակտելի երկու հայեցակարգերի կիրառմամբ՝ ազգային գաղափարախուսությամբ սերունդների դաստիարակություն և ազգային պետության համար անհրաժեշտ տնտեսաքաղաքական նոր ու առաջավոր տնտեսական կացութաձևի ներդրում:

³⁹ Չինաստանի զարգացման բանկի բոլոր պարտավորությունների 77 %-ը կազմում են զրոյական ռիսկով պարտատոմսերը, որոնք ունեն մեծ պահանջարկ: Տե՛ս՝ Թ. Մանասերյան, «Զարգացման բանկերի և համահայկական փոխառու միջոցների դերը տնտեսական առաջընթացի ապահովման գործում»: «Բանբեր» #1, (25), էջ 54-65, Երևան, 2018թ.:

⁴⁰ Կանադայի կառավարությունը երաշխավորում է իր զարգացման բանկի պարտավորությունները երրորդ անձանց նկատմամբ: Տե՛ս նույն աղբյուրը:

ԳԼՈՒԽ Դ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԱՆԽԱՐՀԱՉՈՐ՝ «Ազգ-Բանակ» հայեցակարգ

Որևէ երկրում, հասարակության կողմից ԱՇԽԱՐՀԱԶՈՐԻ՝ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ հայեցակարգի⁴¹ անհրաժեշտության գիտակցումը պայմանավորված է լինում այդ երկրի աշխարհագրական դիրքով՝ թշնամի հարևանների առկայությամբ, երկրի համար աշխարհաքաղաքական զարգացումների վտանգավորությամբ և պատմական փորձի հաշվառմամբ: Շվեյցարիայի կամ Իսրայելի ազգ-բանակ համակարգի ստեղծումը պայմանավորված էր այդ երկրների գոյատևումն ու անվտանգությունն ապահովելու անհրաժեշտությամբ: ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգի ստեղծումը հնարավոր է միայն, եթե հասարակության մեջ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ հայեցակարգի նկատմամբ կա բացարձակ ցանկություն և վստահություն, որը հնարավոր է, երբ հասարակությունն ունի դրա անհրաժեշտության լիարժեք գիտակցությունը: ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգի որդեգրման կարևորությունը բխում է պետականության և ազգի ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ հրամայականից, սակայն եթե պետության կողմից ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԲԱՆՈՒԹՅԱՄԲ սերունդների դաստիարակությունը չի դառնում պետության կողմից ընդունված և կիրառվող ռազմավարություն, ապա ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգը չի կարող աշխատել: Եթե մեկ-երկու սերունդների կյանքի ընթացքում (*25 տարին համարվում է մեկ սերնդի միջին տևողությունը*) հասարակության դաստիարակությունը բարձիթողի է մատնվում և ազգային արժեհամակարգի՝ մայրենի լեզվի, ազգային մշակույթի նկատմամբ ստեղծվում է քամահրանք ու հասարակության մեջ գերակշռում են դրսից ներմուծված *սպառողական հասարակությանը* հատուկ կոսմոպոլիտ գաղափարներ, ապա հասարակությունը դառնում է միայն սոցիալական պահանջներ ներկայացնող գաղափարագուրկ ու պառակտված մասսա և փլուզվում է հասարակության ազգային հավաքական ՈԳԻՆ:

Մեր հասարակությունը պետք է գիտակցի, որ որևէ արտաքին ուժ կամ գերպետություն իր տնտեսական ու ռազմական ռեսուրսներն ու ռեզերվները չի ներդնելու հայ ազգային տեսակի և ՀՀ անկախ պետականության գոյատևումն ապահովելու համար: Դա մե՛ր գործն է. մե՛նք պետք է ապահովենք մեր անվտանգությունն ու մեր ազգային արժեհամակարգը: Քաղաքականության մեջ չկան բարեկամներ. լինում են միայն շահերի համադրմամբ դաշնակիցներ: Իսկ դաշնակիցների առումով ժողովրդին պետք է բացատրել Նժդեհյան՝ ՄԻԱՅՆ ՎՃՌԱԿԱՆ ՄԻԱՅՆԱԿԸ ԿԱՐՈՂ Է ՈՒՆԵՆԱԼ ԴԱՇՆԱԿԻՑՆԵՐ քանաձևի էությունը. այսինքն՝ դաշնակցում են միայն այն երկրի հետ, որը պատրաստ է իր ազգային շահերի համար պայքարել: Իսկ երբ փոքր երկրի անվտանգությունը՝ ռազմավարական նշանակության տնտեսական

⁴¹ Թեև մեր հասարակության մեջ տարածված տերմինը կոչվում է ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ, որն անգլերենից թարգմանաբար նշանակում է nation in arms, սակայն ըստ իս, հայոց հին ԱՇԽԱՐՀԱԶՈՐ տերմինն ազգ-բանակի առումով լավագույնն է:

բոլոր միավորները, ինչպես նաև երկրի սահմանների թեկուզ մասնակի պաշտպանությունը հանձնվում են դաշնակից գերպետությանը, ապա տվյալ գերպետության աշխարհաքաղաքական շահերի փոփոխությամբ փոքր երկիրը նրա համար դառնում է օբյեկտ և մանրադրամ:

Հայաստանի Հանրապետության յուրաքանչյուր քաղաքացի նախ և առաջ պետք է գիտակցի, որ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ բացարձակ արժեք է: 21-րդ դարի աշխարհաքաղաքական պայմաններում ազգի գոյատևումը հնարավոր է միայն պետականության պահպանմամբ: Սակայն ի՞նչ ունենք մենք այսօր: Աշխարհաքաղաքական փոփոխությունների պայմաններում, երբ մեր դաշնակից Ռուսաստանի Դաշնության արտաքին քաղաքականության փոփոխությամբ 44 օրյա Արցախյան ծրագրով՝ պատերազմում մենք պարտվեցինք, երբ ՀՀ տարածքի նկատմամբ առկա են թուրք-ադրբեջանական տանդեմի ռոտնդություններն ու թուրանական ծավալապաշտական նկրտումները, մեր քաղաքական դաշտում և հասարակության մեջ սկսվեցին խմորվել հետևյալ մոտեցումները.

- Ա) Բարի-դրացիական՝ «քիրվայական» հարաբերություններ ձևավորել Թուրքիայի ու Ադրբեջանի հետ և փորձել գոյատևել՝ վարելով նրանց «չբարկացնելու» քաղաքականություն,
- Բ) Որոշ քաղաքական ուժերի կողմից Հայաստանը Ռուսաստանի Դաշնության կազմի մեջ մտնելու բարձրաձայնումներ,
- Գ) Անկախությունն ու պետականությունը համարել որպես բացարձակ արժեք ու երկրում ձևավորել ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգը:

Վերևում բերված երեք տարբերակներն առանձին-առանձին կարող ենք քննության ենթարկել ու տեսնել, թե այդ մոտեցումներով պայմանավորված ճանապարհները որքանո՞վ են իրական և ո՞ր են տանում:

Առաջինը՝ թուրքի հետ «ՔԻՐՎԱՅՈՒԹՅԱՆ» տարբերակը, որի ջատագովն էր ՀՀ առաջին նախագահն ու այսօր էլ այն բացահայտ տեսանելի է օրվա իշխանությունների՝ «Քաղաքացիական պայմանագիր» կուսակցության կողմից վարվող քաղաքականության մեջ, հայության և ՀՀ անկախ պետականության համար առնվազն ԴԱՆԴԱՂ ՄԱՀՎԱՆ ՃԱՆԱԴԱՐՀ Է: Օսմանյան կայսրությունում հայության վեց հարյուր տարվա պատմական փորձը ցույց է տվել, որ թուրքերի հետ բարեկամություն և «քիրվայություն» անել՝ հնարավոր չէ: Եվ սա փաստել են անցյալի մեր բոլոր հայ մեծերը՝ մտավորական գործիչները: Այն կենցաղային թյուր կարծիքը, որը շրջանառվում է ՀՀ-ում որոշ քաղաքական ուժերի կողմից, թե այսօրվա թուրքը

փոխվել է՝ նույնը չէ, սգիտության հասնող կարծիք ու մոտեցում է⁴²: Թուրքիայի դեպի արևելք՝ թուրքախոս ժողովուրդների միացման հիմքով ծավալապաշտությունը՝ հարյուրամյա «Մեծ թուրանական ծրագրի» իրականացումն այսօր դարձել է հնարավոր, իսկ այդ ծրագրի խոչընդոտ հանդիսացող հայությունն ու Հայաստանի Հանրապետությունն իր կյանքով կարող է հատուցել, եթե չգիտակցի, որ առաջին իսկ հնարավորության դեպքում նրանք որևէ բանի առջև չեն կանգնելու: Դեպի ԱՆԴՆԲ-ԿՈՎԿԱՍ Թուրքիայի թափանցումն ու կայացումն առաջին հերթին Հայաստանի Հանրապետությունը կդարձնի Թուրքիայի տնտեսական անկլավը, որին կհետևի Հայաստանից զանգվածային արտագաղթ, և գուցե 10-15 տարվա ընթացքում մենք կկորցնենք ամեն ինչ ու կորդեգրենք անհայրենիք ասորիների ճակատագիրը:

Երկրորդը՝ Ռուսաստանի Դաշնության կազմի մեջ մտնող տարբերակը, Հայաստանի Հանրապետության համար նույնպես անհեռանկար ու ԴԱՆԴԱՂ ՄԱՀՎԱՆ ճանապարհ է: ՌԴ-ն ԽՍՀՄ չէ. նրա կազմի մեջ մտնելով մենք վերջնականապես կդառնանք օբյեկտ և, թե՛ մեր սահմանների, թե՛ մեր հասարակական կյանքի արժեհամակարգի որոշողը կդառնա ՌԴ ղեկավարությունը: Ավելին՝ ներքին և արտաքին սոցիալական գործոնների ազդեցությամբ այսօրվա ՀՀ տարածքում կսկսվի զանգվածային արտագաղթ և կտրուկ կկրճատվի հայ էթնոսի դեմոգրաֆիան իր իսկ հայրենիքում: Այսինքն, անկախությունից հրաժարվելով և ՌԴ կազմի մեջ մտնելով Հայաստանը կդառնա լիարժեք օբյեկտ և իրականություն կդառնա 19-րդ դարի Ռուսական կայսրության «Հայաստանն առանց հայերի» քաղաքականությունը:

Երրորդը՝ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգով ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ստեղծելու տարբերակը, հայ էթնոսի փրկության միակ խարիսխն է. անվտանգ ու արժանապատիվ ապրելու և արարելու միակ ճանապարհը:

Իսրայելի առաջին վարչապետ Դ. Բեն-Գուրիոնի առաջ քաշած հայեցակարգը, որ միայն ԲԱՆԱԿԸ՝ որպես համակարգ-դպրոց, կարող է հրեաներին վերակերտել որպես ազգ, լիովին իրատեսական մեթոդի և հաջողության հասնելու ուղի էր⁴³: Հայաստանի Հանրապետության պարագայում ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ հայեցակարգի որդեգրումն իրոք կարող է ձևավորել նոր տեսակի պետություն՝ հասարակության միասնականությամբ ու պետական ինստիտուցիոնալ նոր համակարգով պետություն, որը նաև Հայաստանի Հանրապետությունը կդարձնի տարածաշրջանում որոշումներ կա-

յացնող լուրջ սուբյեկտ: ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգի ստեղծումն առաջին հերթին ենթադրում է հասարակության ընդհանրական բարոյահոգևոր նկարագրի կերտում, քանի որ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգում «ռազմական» և «քաղաքացիական» ոլորտների տարանջատում չի կարող լինել. «*Ձինվորական համազգեստով ազգային պետություն*» մոդելի գոյության պայմաններում բանակը չի՝ կարող լինել կուսակցականացված, այն պետք է լինի ազգային գաղափարաբանությամբ պետական կառույց, որի մեջ ընդլայնակի պետք է ներգրավված լինեն հասարակության բոլոր խմբերն ու շերտերը: Եվ այս պարագայում՝ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգի հրամայականն ինքնին դառնում է երկրի ու ժողովրդի ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ, ինչպես նաև ազգային համընդհանուր արժեքների և իդեալների հետապնդում: Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ Հայաստանի Հանրապետության ժողովուրդը դեռևս 90-ականներին՝ Արցախյան առաջին ազատամարտի ընթացքում, ինքնաբուխ կերպով ձգտեց ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգին: Ազատամարտիկը կամ զինվորական համազգեստ կրողը դարձավ հասարակության համար ազգասերի և երկրի միակ պահապանի իդեալական կերպարը, սակայն ՀՀ իշխանությունները հրաժարվեցին ազգային գաղափարաբանությունը որպես պետական գաղափարախոսություն որդեգրելուց և ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգի ստեղծումից, որոնք հայ հասարակության մեջ արդեն պահանջված էին: ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգը չի՝ կարող խորթ լինել հայության համար: Հայոց պատմության մեջ հիշատակվում է նման համակարգի գոյությունը՝ ԱՇԽԱՐՀԱԶՈՐ անունով:

ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգը պահանջում է անհամեմատ՝ մի քանի անգամ ավելի քիչ ֆինանսական միջոցներ, քան կանոնավոր հզոր բանակների կայացման համար նախատեսվող ծրագրային հայտնի ծախսերը:

ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգի ներդրումն ու ստեղծումը նախ և առաջ պահանջում է ազգային հավաքական ՈԳՈՎ հասարակության միասնականություն, որին հասնելու համար անհրաժեշտ է հասարակության զանգվածային գիտակցության մեջ արմատավորել առաջին հայցքից տրիվյալ՝ սովորական թվացող, սակայն պարզ ու տրամաբանական ՍԱՀՄԱՆՈՒՄՆԵՐ: Դրանք կարող են լինել հետևյալ անբեկանելի (*աքսիոմատիկ*) կարգախոսները.

- ԱՆԿԱԽ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԱՅԱՐՁԱ՛Կ ԱՐԺԵՔ Է,
- ՀԱՅՐԵՆԱՊԱՇՏԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ՝ ԱՀԱ՛ ՄԵՐ ՓՐԿՈՒԹՅԱՆ ԽԱՐԻՄԻԸ:
- ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՍՏԵՂԾՈՒՄՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆ Է:
- ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔՆԵՐՆ ԱԶԳԻ ԲԱՐՈՅԱՀՈԳԵՎՈՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐՆ ԵՆ, ՆՐԱ ԴԻՄԱԳԻՇՆ ՈՒ ԳՈՅՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱՎԱԿԱՆՆ ԵՆ և այլն (*մանրամասն տե՛ս*

⁴² Հայ հասարակությունը պառակտող նույն կարգախոսն օգտագործվել է դեռևս 1917-1922 թվականներին Ռուսաստանի բոլշևիկների կողմից:

⁴³ Տե՛ս «Давид Бен-Гурион и история становления государства Израиль», <https://jewish.ru/ru/stories/chronicles/4928/>, հասանելի՝ 25.11.2018:

սույն աշխատության Ա գլուխը՝ «Ազգային գաղափարախոսություն, մշակույթ և դաստիարակություն» բաժինը):

ԲԱՆԱԿ-ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ-ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ փոխգործակցության «ոսկե քանաձևը» կայանում է նրանում, որ ցեղասպանություն ապրած ժողովրդի զանգվածային գիտակցության մեջ իր ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ խնդիրն արմատավորվում է որպես գերակա հրամայական և ժողովուրդը, հատկապես նրա 18-55 տարեկան հատվածը, ռազմականացվում է: Անհրաժեշտ է ընդգծել, որ հասարակության մեջ երկրի ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ հրամայականը ոչ միայն կարող է բերել երկրի ռազմականացում, այլ նաև երկրի տնտեսական անկախություն և տնտեսական նոր կացութաձևի հիմքով ողջ բնակչության կոնսոլիդացիա (*Օրինակ, 1990-ականներին՝ Արցախի ազատագրական պայքարի տարիներին, անվտանգության պահանջը ստիպեց, որ Արցախում կիրառվի «Ռազմական կուժունիզմի» քաղաքականություն: «Բոլոր ռեսուրսներն ազատագրական պայքարի համար» սկզբունքը նույնիսկ պարտադրեց պասիվ ունևորներից առգրավել բազմաթիվ բնակարաններ ու նվիրել ճակատ մեկնող հերոս ազատամարտիկների ընտանիքներին*):

ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգում համադրված են հետևյալ սկզբունքները.

- հասարակության քաղաքացիական պաշտպանության ընդլայնակի ու պարտադիր ուսուցանում,
- պրոֆեսիոնալ՝ պայմանագրային զինծառայություն,
- 18 տարեկանից սկսած երկամյա պարտադիր զինծառայություն,
- դպրոցների ավագ դասարաններում և ԲՈՒՀ-երում զինվորական պատրաստության պարտադիր պրակտիկ դասընթացներ և դաշտային բանակումներ,
- անկախ սեռից, սոցիալական ու պաշտոնական դիրքից 18-55 տարեկան քաղաքացիների համար զինվորական պատրաստություն տարեկան երեքից չորս անգամ՝ ձմեռ, գարուն, ամառ, աշուն, յուրաքանչյուր անգամ 7-9 օր ժամկետով⁴⁴, որը նախատեսում է զինվորական պրակտիկ վարժանքներ և բանակումներ,
- բնակչության օրինական զենք ունենալու մաքսիմալ ազատականացում, զենքի օգտագործելու համար քննության հանձնում և ամենամյա ատեստացիա,
- յուրաքանչյուր երկու տարին մեկ սպայական կազմի ատեստացիա,
- գիտահետազոտական ինստիտուտների և գիտանորարական կենտրոնների անցումը երկրի Պաշտպանության Նախարարության ներքո,
- ռազմարդյունաբերության ներդրում և զարգացում,

— աշխարհագրի համար մարզերում և համայնքներում ամրագրված ռազմական կենտրոնների ստեղծում:

ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ հայեցակարգն իր հիմքում պետք է բաղկացած լինի «համայնք-բանակ» բաղադրիչներից: Այսինքն, յուրաքանչյուր համայնք պետք է ունենա կա՛մ ռազմարդյունաբերական գործարաններ, կա՛մ «համայնքային-բանակ» միավորներ, որտեղ համայնքներից ներգրավվածներն ակտիվ զինվորական ծառայությունն են անցկացնում չկտրվելով իրենց ընտանիքներից և քաղաքացիական կյանքից:

Հայկական բանակը պետք է լինի ոչ միայն կանոնավոր, այլ նաև պահեստուծի բանակ: Պահեստագործի մեծությունը՝ արագ գորահավաքը (*24 ժամում*) և նրանց արդյունավետ ներգրավումը մարտական գործողությունների մեջ՝ առանց հետգորահավաքային մարզումների վրա ժամանակ ծախսելու, մարդկային սակավ ռեսուրսներով փոքր պետությունների համար բանակի լավագույն և արդյունավետ համակարգն է: Օրինակ, «*Հինգ պատերազմներում հաղթանակած Իսրայելի պաշտպանական ուժերը (ԻՊՈւ) շուրջ 80 տոկոսով բաղկացած են պահեստագործից: ԻՊՈւ-ի մոդելը մանրագնին ուսումնասիրած ԱՄՆ-ի բանակի գնդապետ, պատմագիտության դոկտոր Չառլզ Հելլերը նշում է. «Իսրայելի Պաշտպանական Ուժերի քաղաքացի-զինվորները «պահեստուծ» չեն բառիս բուն իմաստով, այլ միացյալ ընդհանուր ուժի կառուցվածքի մաս: Այս միակցվածության շնորհիվ էլ՝ Մշտական ծառայության (Քևայի) սպաներն ու կրտսեր սպաները հրաշալի ճանաչում են իրենց պահեստային ուժերը (Միլուիմը), քանի որ նրանք հասկանում են, որ ԻՊՈւ-ն պահեստուծի բանակ է: ԻՊՈւ-ի պահեստուծի զինվորին կարող է հատկացնեն կամ չհատկացնեն առկա նորագույն սպառազինություն: Սակայն անկախ դրանից, Միլուիմի շատ ստորաբաժանումներ մարտի մեջ են մտնում Քևայի ստորաբաժանումների հետ կողք կողքի»⁴⁵:*

Բնության օրինաչափություն է. առանց հակոտնյա ուժի՝ արտաքին թշնամու գոյության, առանց պայքարի, որևէ տեսակ կամ հավաքականություն դադարում է լինել ուժեղ ու վերանում է գոյաբանական աշխարհից: Եվ այս առումով, երբ մեր սերնդի, մեր հասարակության առջև դրված է «Լինե՞լ, թե՞ չլինելու» խնդիրը և մենք պետք է հասկանանք պատմական պահի ողջ լքությունը, մեր հասարակությունը պետք է գիտակցի, որ միայն ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿԸ կարող է դառնալ այն երաշխիքը՝ հայրենասիրական և քաղաքացիական դաստիարակության այն դպրոց-դարբնոցը, որը

⁴⁴ Այս մասին խորհրդակցել ենք ՈՄԱ՝ «Ողջ մնալու արվեստը» կազմակերպության ղեկավար Վոլա Վարտանովի հետ:

⁴⁵ Լուրեր.com, Մայիսի 22, 2018: Մանրամասն՝ Արմեն Այվազյան, «Հիմնատարրեր՝ Հայաստանի ազգային անվտանգության հայեցակարգի»: Երևան, 2004, 2-րդ հրատ., էջ 128-133:

կհայտնաբերի ու կանվի մեր ազգային էության նախակերպարի խորահատակ ներուժից ու կվերակերտի ԱԶԳԸ՝ նրան դարձնելով սոցիալական արդարության սկզբունքով ազնիվ ու կազապահ, հզոր ու հպարտ՝ թե՛ անհատական, թե՛ հավաքական առումներով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 48-րդ

Տնտեսական և մարդկային սակավաթիվ ռեսուրսներով Հայաստանի Հանրապետության համար ռազմական և տնտեսական ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ապահովումը հնարավոր է միայն ԱՇԽԱՐՀԱԶՈՐԻ՝ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգի որդեգրումով և կայացմամբ⁴⁶:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 49-րդ

Հայաստանի Հանրապետության պարագայում ԱՇԽԱՐՀԱԶՈՐԻ՝ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգի ներդրման և կայացման համար անհրաժեշտ են հետևյալ հիմնական նախապայմանները.

Ա) ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ համարելով ազգի և պետականության համար առաջնահերթ հրամայական, պետությունը պետք է ստանձնի հասարակության և հատկապես երիտասարդ սերնդի ազգային դաստիարակության գործընթացը՝ որդեգրելով ազգային գաղափարաբանությունը:

Բ) Երկրի տնտեսությունը պետք է վերակառուցվի լիովին տնտեսական նոր կացութաձևի որդեգրումով, քանի որ երկրի ԱՎՏԱՆԳՈՒԹՅՈՒՆԸ նախ և առաջ կախված է տնտեսական անկախության և անվտանգության նախապայմաններից:

Գ) Աշխարհագրորդ՝ ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգը, պետք է ֆինանսավորվի՝

— պետության կողմից,

— *«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամի»* միջոցներից հատկացված 40% մասով,

— Հայաստանի Հանրապետությունից արտահանվող ապրանքների պետական ապրանքանիշերի (trademark) գնումից առաջացած միջոցներից (տե՛ս «Հայաստան-Սփյուռք» գլուխը, էջ՝ 23-32),

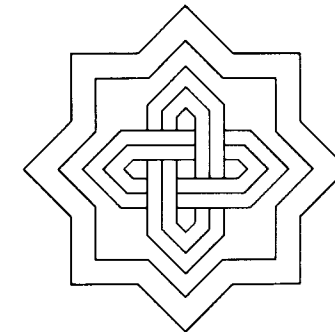
— ակոհոլային խմիչքների ու ծխախոտի նկատմամբ հավելյալ հարկումներից,

— նվիրատվություններից:

⁴⁶ Հայաստանում ԱԶԳ-ԲԱՆԱԿ համակարգի ներդրման համար անհրաժեշտ է շվեյցարական, իսրայելական և ֆիննական արդեն առկա և տասնամյակներով աշխատող «ազգ-բանակ» (nation in arms) համակարգերի ուսումնասիրություն, մանրամասն մշակում և համապատասխանեցում:

ՉԼՈՒՆ Ե

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՅՎԱԾԸ. ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՆԳ ԹԵՎԵՐԸ

Եթե մենք պայմանականորեն հասարակությունն ընդունենք որպես կենդանի օրգանիզմ, իսկ պետական համակարգն ու նրա կառուցվածքն այդ օրգանիզմի ընթացքն ու կյանքը կարգավորող համակարգ-մեխանիզմ, և դիտարկենք ու հաշվարկենք 30 տարիների ընթացքում Հայաստանի Հանրապետության բնակչության հետ տեղի ունեցած դժբախտությունների աստիճանը՝ *արտագաղթ, սով, աղքատության բարձր աստիճան, կոռուպցիա, պետական համակարգում ապագային տարրերի թափանցում, պետականության կորստի վտանգ և այլն*, ապա պարզ տեսանելի կլինի, որ այս ամենի գլխավոր պատճառը՝ 30 տարիների ընթացքում մեր կողմից ստեղծված անհեթեթ *պետական համակարգն է՝* այդ համակարգում *ազգային գաղափարախոսության չգոյությունն ու իշխանության թևերի հավասարակշռության ու զսպումների մեխանիզմների* բացակայությունը, որի արդյունքում մեզ համար «բումերանգային» ամենագորեղ հարվածը եղավ 2018 թվականից իշխանության եկած և 2020 թվականին Արցախը զիջած ու ՀՀ պետականությունը վտանգի տակ դրած գաղափարազուրկ և ապագային «Իմ քայլականների» վարքագիծը:

Բազմահազար տարիների ընթացքում Էթնիկական մեծամասնությամբ հասարակության պահպանումը թեև պայմանավորված է հասարակության հավաքական գիտակցությամբ՝ արժեքների ընդհանրությամբ⁴⁷, սակայն ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ համար անհրաժեշտ է ավելին՝ հավաքական ՀԱՆՈՒՆԻ գաղափարը, որը մեր պարագայում, մեր երկրի աշխարհաքաղաքական վտանգավոր դիրքի առկայությամբ, իր մեջ պետք է ներառի ազգային ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ հրամայականը և *էականը՝* ԱԶԳԱՅԻՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ որպես պետական գաղափարախոսություն ընդունելու պայման: Սակայն, թեև *էությունն է* որոշում կառուցվածքը, բայց *կառուցվածքն* այն կարևոր նախապայմանն է, որը նպաստում կամ կաղապարում է էականի՝ ազգային գաղափարաբանության դրսևորումը:

Կառուցվածքի և համակարգի առումով ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ նախագահական, կիսանախագահական, թե՛ խորհրդարանական համակարգերի ճիշտ ընտրությունը բացառիկ կարևոր է երկրի անվտանգության համար, որը սերտորեն աղերսվում է նաև պետական կառավարման համակարգում իշխանության թևերի *հավասարակշռության ու զսպումների մեխանիզմների* ընտրության հետ:

Իշխանության թևերի տարանջատումը, միմյանցից անկախությունը և իրար նրկատմամբ հակակշռությամբ հավասարակշռություն ապահովելու սկզբունքը ոչ միայն ժողովրդավարության, այլ նաև ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կառուցվածքի համար

պետք է լինի առանցքային: Ո՞րն է *հակակշիռների և զսպումների համակարգը*: Օրինակ, ԱՄՆ-ում իշխանությունների տարանջատման, հակակշիռների և զսպումների համակարգը կառավարության յուրաքանչյուր ճյուղին տալիս է առանձին լիազորություններ՝ ստուգելու մյուս ճյուղերը և կանխելու որևէ ճյուղի չափազանց հզոր դառնալը: *Կոնգրեսն* իրավունք ունի օրենքներ ստեղծելու, բայց *երկրի նախագահն* իրավունք ունի վետո դնել դրանց վրա, իսկ *Գերագույն դատարանը* կարող է օրենքները հակասահմանադրական ճանաչել, սակայն *Կոնգրեսը* կարող է վերացնել Նախագահի վետոն երկու պալատներում ձայների 2/3-ով: *Հակակշիռների և զսպումների համակարգը* նաև մասնաճյուղերին որոշակի լիազորություններ է տալիս մյուս մասնաճյուղերից անդամներ նշանակելու կամ հեռացնելու համար: *Կոնգրեսը* կարող է իմփիչմենթի ենթարկել և դատապարտել երկրի *նախագահին* ծանր հանցագործությունների համար, ինչպիսիք են դավաճանությունը կամ կաշառակերությունը: *Գերագույն դատարանի* դատավորների թեկնածուները առաջադրվում են երկրի ՆԱԽԱԳԱՀԻ կողմից, բայց հաստատվում են ՍԵՆԱՏԻ կողմից: Նրանք կարող են պաշտոնանկ արվել *Ներկայացուցիչների պալատում* իմպիչմենտի և *Մենատում* դատապարտման միջոցով: Այս համակարգում, բացի օրենքներն անվավեր ճանաչելուց, յուրաքանչյուր մասնաճյուղի համար նախատեսում է միջոց՝ ստուգելու մյուսներին: Սակայն, որքան էլ ԱՄՆ *հակակշիռների և զսպումների համակարգը* թվում է լավագույններից մեկը, այն այնուամենայնիվ ունի իր անհուսալի թույլ կողմերը:

1- ին՝ միայն կուսակցություններով ձևավորված պառլամենտը չի՝ կարող արտահայտել ողջ հասարակության սոցիալական խավերի, այդ հասարակությունը կազմող դասերի ընդհանրական շահերն ու ապահովել հասարակության բոլոր խավերի ու դասերի իրավունքների ներդաշնակ պաշտպանությունը, առավել ևս, որ մեր օրերում կուսակցություններն ըստ էության գաղափարական տարբերակներ ինստիտուտներ չեն և չեն կարող ներկայանալ որպես հասարակության սոցիալական կամ արհմիութենական խավերի ներկայացուցչություն: Կուսակցություններով պայմանավորված Արևմտյան պառլամենտարիզմի ձևաչափն իրականում խոշոր կապիտալի և մեգակորպորատիվ միավորներից սնվող ու հիմնականում նրանց շահերը պաշտպանող մարմին է:

2-րդ՝ ԱՄՆ *հակակշիռների և զսպումների համակարգը* չի՝ նախատեսում ընտրված պաշտոնյաների՝ նախագահի, պառլամենտականների, դատավորների ժամկետից շուտ հետ կանչումը, եթե նրանք չեն գոհացնում իրենց ընտրողներին:

3-րդ՝ ԱՄՆ *հակակշիռների և զսպումների համակարգը* չի՝ նախատեսում ընտրված պաշտոնեաների ատեստավորում և իրենց գործունեության արդյունավետության առումով ամենամյա հաշվետվություն:

⁴⁷ Émile Durkheim, *The Division of Labour in Society*, translated by G. Simpson, NY, 1993, p. ix.

4-րդ՝ յուրաքանչյուր պառլամենտականի կամ երկրի նախագահի ընտրություն պահանջում է առեւտրի ֆինանսական միջոցների ծախս, որը շարքային քաղաքացին կամ նույնիսկ արհեստավարժ որևէ միություն իրեն չի կարող թույլ տալ ու ընտրապայքարներում լինել մրցակցային: Իսկ խոշոր կապիտալը, բնականաբար, սատարում է միայն իր շահերը ներկայացնողներին:

5-րդ՝ ԱՄՆ *հակակշիռների և զսպումների համակարգը* չորրորդ իշխանությանը՝ ՋԼՄ-ներին (*մամուլ, հեռուստատեսություն, սոցիալական համացանցեր*) չի՝ համարում որպես իշխանության թև, և նրա վրա հիմնականում չունի վերահսկողություն իրականացնելու կամ հակակշռելու լծակ: Բայց ՋԼՄ-ները լինելով խոշոր կապիտալի ներկայացուցիչների սեփականություն, ըստ իրենց քաղաքական հայեցողության, ամենաեական ներգործությունն են ունենում սոցիումի գիտակցության վրա:

6-րդ՝ ԱՄՆ *հակակշիռների և զսպումների համակարգը* հինգերորդ իշխանությանը՝ Կենտրոնական Բանկին չի՝ համարում որպես իշխանության թև ու նրա վրա չունի որևէ վերահսկողություն իրականացնելու կամ հակակշռելու և զսպելու լծակ՝ ո՛չ կադրային և ո՛չ էլ Ֆեդերալ Ռեզերվ բանկի որոշումների վրա վետո դնելու առումներով: Ավելին, Ֆեդերալ Ռեզերվը, որպես բաժնետիրական ընկերություն, որի ակցիաների մեծ մասը պատկանում է մասնավոր բանկերին, պետությունից անկախ մարմին է, թեև ողջ երկրի դրամաշրջանառությունն ապահովող ու կազմակերպող ինստիտուտն է:

Վերևում, ԱՄՆ-ի պետական կառավարման կառուցվածքի օրինակով ներկայացվեց առաջավոր Արևմուտքում գործող *հակակշիռների և զսպումների համակարգի* դրական և բացասական կողմերը: Սակայն ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ պարագայում դրանք պետք է լինեն տարբեր: *Տնտեսական նոր կացութաձևի* ներդրումով և ազգային հարստությունների նկատմամբ սեփականության իրավունքի փոփոխությամբ՝ իշխանության թևերի հակակշռության համակարգը էականորեն փոխվում է, քանի որ առաջին հերթին վերանում է օլիգարխիկ համակարգը, ազգային հարստությունների նկատմամբ քաղաքացիական սեփականության կիրառումն արագորեն ձևավորում է սոցիալական միջին խավն ու օխլոսը վերակերտվում է սուբորդինացված ու ինստիտուցիոնալ շերտավորումների, և նվազում է իրար նկատմամբ սոցիալական դասերի անտագոնիզմը: Իսկ երբ պետությունը նաև որդեգրում է ազգային գաղափարաբանությունը որպես պետական գաղափարախոսություն և կա նաև արտաքին թշնամի, ապա հասարակությունը դառնում է միասնական ու անքակտելի:

Հին Հունաստանի քաղաքական մտածողներն օխլոկրատիան համարում էին կառավարման երեք «վատ» ձևերից մեկը (*բռնապետություն, օլիգարխիա և օխլոկ-*

րատիա), ի տարբերություն կառավարման երեք «լավ» ձևերի՝ միապետություն, արիստոկրատիա և դեմոկրատիա: Հին հունական հասարակությունը բաղկացած էր սոցիալական չորս դասերից, սակայն միայն «դեմոսը»՝ աթենական արիստոկրատիան և միջին դասը կարող էր մասնակցել ընտրություններին, բայց ոչ ստորին դասն ու ստրուկները: Շատերը, նույնիսկ մասնագետները, չեն կարողանում հասկանալ, որ թե՛ հին Հունաստանում, թե՛ այսօր, հասարակության յուրաքանչյուր սոցիալական դաս նաև ուեր և ունի տարբեր հավաքական գիտակցություն և հոգեբանություն: Եթե «դեմոսն» ինքն իրեն համարում էր պետության ստեղծողն ու պատասխանատուն, ապա «օլիգարխիան»⁴⁸ ու նրանից ավելի վատը՝ «օխլոս»-ը, իր ու իր ընտանիքից դուրս չունեին որևէ հավաքական արժեքի նկատմամբ հավատամք ու պատասխանատվություն: Թե՛ հնագույն ժամանակներում և թե՛ այսօր հասարակության սոցիալական դասերի և խավերի հավաքական գիտակցությունն ու հոգեբանությունը նմանատիպ են, քանի որ այն աղերսվում է ոչ միայն սեփականության, այլ նաև կրթության ու դաստիարակության հետ: Հայաստանում, սոցիալական անտագոնիզմով տառապող այսօրվա սովետականատիպ հասարակության մեջ նույնիսկ գիտելիքի նկատմամբ չկա սուբորդինացիա. համացանցում ամենավերջին անգրագետն իրեն վերապահում է հակադրվել գիտական կոչում ունեցողի մասնագիտական կարծիքին (*հայագիտական, տնտեսագիտական, ֆիզիկամաթեմատիկական կամ որևէ մասնագիտական կարծիքին*): Արևմուտքի, հենց թեկուզ ԱՄՆ-ի ընտրական համակարգն առաջին հայացքից թվում է օխլոկրատիկ համակարգ՝ երկրի նախագահին ընտրում է ժողովուրդը, սակայն իրականում այն ունի սահմանափակող զսպիչներ՝ երկկուսակցական համակարգ, կուսակցություններում թեկնածուների ոչ պատահական առաջադրում, ընտրական կոլեգիա և այլն: Հայաստանում, քանի դեռ ֆինանսատնտեսական վերնախավն օլիգարխիկ է, օխլոսը մեծամասնություն է, իսկ սոցիալական միջին դասը լիարժեքորեն չի ձևավորված, ապա ազգային հոգեմտածողություն ունեցողները կամ քաղաքական *ազգային* մտավորականությունը չեն կարող ունենալ լուրջ (առնվազն 25%) հենարան հասարակության մեջ: Օխլոսի հոգեբանությունը՝ «Որտեղ հաց՝ էնտեղ կաց», «Եղունգ ունես գլուխդ քորի» մոտեցումները, տարածական են ու կարող են ներառել թե՛ օլիգարխիան, թե՛ մտավորականին կամ «չինովնիկին»: Եվ ուրեմն, ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կառուցվածքը և բարձր պաշտոնատար անձանց ընտրությունը, ինչպես նաև *իշխանության թևերի հակակշիռների ու զսպումների մեխանիզմները* պետք է լինեն այնպիսին, որ բացառեն վերոնշյալ կառավարման «բռնապետություն», «օլիգարխիա» և «օխլոկրատիա» ձևերը:

⁴⁸ Օլիգարխիա բառը ծագել է հունարեն oligos (որը նշանակում է «քիչ») և arkhein (որը նշանակում է «իշխանություն») բառերից:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 50-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կայացման համար նախ և առաջ անհրաժեշտ է ազգային գաղափարաբանությամբ և դրան համապատասխան տնտեսական կացության ձևերի հիմքով ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ համար ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ օրենքները և կանոնները պետք է լինեն անբեկանելի և գործեն անմիջականորեն:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 51-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ պարագայում ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԸ՝ որպես ֆինանսատնտեսական կարևորագույն գործիք, իսկ ՉՈՐՐՈՐԴ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ՝ որպես հասարակության հավաքական գիտակցության կոփման լծակ, չեն կարող անտեսվել և չհամարվել իշխանության թևեր:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ պարագայում ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ պետք է ամրագրվի, որ իշխանության թևերը հինգն են ու դրանք իրար նկատմամբ պետք է հարաբերվեն հակակշիռների և զսպումների մեխանիզմներով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 52-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ համակարգում անհրաժեշտ է, որ իշխանության երեք թևերի ղեկավարները՝ թե՛ երկրի գործադիր իշխանության ղեկավարը՝ երկրի ՆԱԽԱԳԱՀԸ, թե՛ երկրի նարձրագույն ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ՝ Ազգային ժողովը և թե՛ ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ 11 դատավորները, ուղիղ ընտրությունների ձևաչափով ընտրված լինեն ժողովրդի կողմից, քանի որ այդ ձևաչափը նրանց օժտում է ժողովրդի վստահության բարձրագույն հանձնագրով (մանդատ) և ապահովում է իշխանության երեք թևերի անկախությունն ու իրարից տարանջատումը: Իսկ իշխանության մյուս երկու թևերի՝ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ և ՉՈՐՐՈՐԴ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ՝ «Լրատվության և հանրային կապերի խորհրդի» ղեկավարները պետք է հաստատվեն ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԻ կողմից:

Վարչապետական աթոռն անիմաստ ու հավելյալ ծախս է փոքր երկրի համար:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 53-րդ

Հակակշիռների և զսպումների մեխանիզմների առումով խորհրդարանական և կիսանախագահական կառավարման ձևաչափերն իրականում չհիմնավորված և միջանկյալ մոտեցումներ են: ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ համատեսքում անհրաժեշտ է *սահմանափակ լիազորություններով* կառավարման ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳ, որտեղ *հակակշիռների և զսպումների* մեխանիզմները էականորեն կսահմանափակեն երկրի նախագահի լիազորություններն ու իշխանությունը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 54-րդ

Իրավական ժողովրդավարական հասարակության ներդաշնակ գոյությունը հրնարավոր է նրա անդամների իրավունքների և պարտավորությունների հավասարությամբ, և այդ հասարակությունը կազմող դասերի ու սոցիալական խավերի շահերի պաշտպանությամբ, ինչը ենթադրում է այդ խավերի ներկայացուցչություն պետության քաղաքականության մշակման բարձրագույն օրենսդիր աստիճանում և տեղական ինքնակառավարման համակարգերում:

Այս սկզբունքը ենթադրում է՝ ՀՀ Ազգային ժողովի ընտրություններ և կազմ՝

- Ա) ՀՀ համայնքների ներկայացուցիչներից՝ ամբողջի 1/3 մասով,
- Բ) ՀՀ արհեստակցական միությունների ներկայացուցիչներից՝ 1/3 մասով,
- Գ) ՀՀ կուսակցությունների ներկայացուցիչներից՝ ամբողջի 1/3 մասով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 55-րդ

Անկախ և ինքնիշխան պետության մեջ ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԸ չի կարող լինել պետական վերահսկողությունից դուրս կամ արտաքին՝ միջազգային կամ տեղական մասնավոր ֆինանսաբանկային որևէ համակարգին ենթակա կամ հաշվետու: ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԸ պետք է լինի պետական ու հանդես գա որպես պետության ֆինանսական գործակալ: *Հակակշռության ու զսպումների մեխանիզմների* համաձայն ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԸ իր գործողություններում պետք է հաշվետու լինի ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԻ:

Առաջարկվող տարբերակում ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ղեկավարի թեկնածությունն առաջադրում է երկրի ՆԱԽԱԳԱՀԸ, իսկ ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ հաստատում է, սակայն միայն ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ իրավունք ունի անվստահություն հայտնել և պաշտոնանկ անել նրան՝ ձայների 2/3-ով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 56-րդ

Չորրորդ իշխանությունը՝ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ անկախ է և ենթարկվում է միայն Սահմանադրությանը: ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ձևավորվում է լրատվական դաշտում գրանցված ԶԼՄ-ների, արհեստակցական մասնագիտական միությունների ներկայացուցիչներից, և եռամյա ընտրություններով ձևավորում է իր վարչության կազմն ու նախագահությունը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 57-րդ

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ պետք է ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ ամրագրվի որպես անկախ մարմին: ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ձևավորվում է հասարակության կող-

մից հարգված, մեծահամբավ և իրենց մասնագիտական ոլորտներում մեծ ներդրումներ ու հաջողություններ գրանցած 40 ազգային նվիրյալներից: Երկրի իմաստուն ծերակույտը՝ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒԴԴՆ, պետք է ունենա խորհրդակցական ձայն, սակայն կառավարության և օրենդիր մարմնի կողմից ներկայացված պետական-քաղաքական բացառիկ կարևորության ծրագրերին փորձագիտական կարծիք և առաջարկություն անելու իրավունք:

Իշխանության թևերի հակակշռության ու զսպումների մեխանիզմների համաձայն՝ քառասուն նվիրյալների միաձայն որոշմամբ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒԴԴՆ իրավասու է ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ և ՕՐԵՆՄԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻ բացառիկ կարևորության որոշումների կամ միջազգային պայմանագրերի վրա արգելք դնել, եթե այդ որոշումներն ապագային են կամ ոտնահարում են պետության կամ ժողովրդի շահերը:

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ընտրությունը (*անժամկետ՝ ցմահ*) պետք է լինի հասարակության հանրային կարծիքի հիմքով և *արհեստավարժ մտավորական միություններից* առաջադրվելու և ընտրվելու ձևաչափով (*ՀՀ Գիտությունների Ակադեմիա, ՀՀ Ճարտարապետների միություն, ՀՀ գրողների միություն և այլն*): ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԻ անդամներից ակնկալվող բնութագրիչները՝ գիտական մասնագիտացում, անկուսակցական կարգավիճակ, մասնավոր կամ պետական ծրագրի շրջանակներում թիմային աշխատանքի փորձ, անաչառություն և հասարակության կողմից ընդունելի նկարագիր:

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒԴԴՆ պետք է բաղկացած լինի չորս մասնագիտացված փորձագիտական խորհուրդներից.

- 1) Տնտեսական փորձագիտական խորհուրդ,
- 2) զինվորական փորձագիտական խորհուրդ,
- 3) մշակույթի, գիտության և կրթության փորձագիտական խորհուրդ,
- 4) միջազգային հարաբերությունների փորձագիտական խորհուրդ:

Փորձագետների խորհուրդների ակնկալվող գործառույթները պետք է լինեն՝

- 1) պետական ծրագրերի փորձաքննություն, 2) կառավարության ծրագրում ամրագրված գերակայությունների իրագործման մեխանիզմների մշակում, 3) հասարակական հնչեղության խնդիրների ուսումնասիրություն և խորհրդատվություն:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆ 58-րդ

Ա) Երկրում ընտրական և նշանակովի բարձրագույն պաշտոնների թեկնածուները պետք է ունենան մասնագիտական փորձառություն և աստեստորվեն:

Բ) Ընտրական պաշտոններում կարող են ընտրվել միայն Հայաստանում ծնված և վերջին հինգ տարում Հայաստանի Հանրապետությունում մշտական բնակվող քաղաքացիները:

Գ) Սփյուռքի մասնագիտական ներուժն օգտագործելու առումով երկրի բարձրագույն նշանակովի պաշտոններում կարող են նշանակվել նաև արտերկրում ապրող ազգությամբ հայ և ՀՀ քաղաքացիություն ունեցողները:

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՆԳ ԹԵՎԵՐԸ

Իշխանությունների տարանջատումն ու դրանց հակակշռությամբ հավասարակշռության ապահովման հեղինակը 18-րդ դարի ֆրանսիացի իրավագետ-փիլիսոփա Շառլ Լուի Մոնտեսքյուն է և այն հնարավորինս դրականորեն օգտագործվեց ԱՄՆ Սահմանադրության հեղինակների՝ հիմնադիր հայրերի կողմից: Մակայն այդ գաղափարը շատ ավելի հին է. գաղափարի հիմքում առկա է բնության օրինաչափություններից բխող ԹԵԶ-ԱՆՏԻԹԵԶ-ՄԻՆԹԵԶ բանաձևը, որը ներկայանում է գերմանական դասականների՝ Հեգելի, Կանտի, Ֆիխտեի և Շելլինգի աշխատություններում, սակայն, որպես *հակակշռությամբ հավասարակշռություն* ապահովելու գաղափար, այն հայտնի էր թե՛ հնդ-արիական՝ վեդայական, թե՛ հնագույն հայկական՝ «Սասնա Ծռեր» աշխարհաճանաչողական համակարգերում, և թե՛ հին հունական փիլիսոփայության մեջ՝ ՊԼԱՏՈՆԱԿԱՆ ՍՈՒԴԻՆԵՐ անունով, որոնք բնորոշում էին նյութի՝ կարծր, հեղուկ, հրային և գազային իրար հակադիր չորս վիճակները, իսկ *եթերը*՝ որպես Աստծո կամ այդ չորսի վիճակների կոմպոզիցիա⁴⁹:

Բնության մեջ գոյություն ունեն չկրկնվող հինգ հիմնական ծավալաձևեր, որոնց եզրերը և դրանց ներքին անկյունները հավասար են: Հնում դրանք կոչվել են «Պլատոնական սոլիդներ»՝ տետրահեդրոնը՝ 4 նիստ - հուր, խորանարդը՝ 6 նիստ - հող, օկտահեդրոնը՝ 8 նիստ - օդ, իկոսահեդրոնը՝ 20 նիստ - ջուր, և դոդեկահեդրոնը՝ 12 նիստ - եթեր կամ ըստ հայկական անվանման՝ ԱՐՓ⁵⁰ (*Վանի հայկական թագավորությունում՝ մ.թ.ա. IX-VII դարերում, լայնորեն օգտագործվել են սրբազան համարվող թաքնագիտական երկրաչափության մեթոդները*)⁵¹:

Մեր ժամանակներում պետության մեջ իշխանությունն ունի ոչ թե երեք, այլ

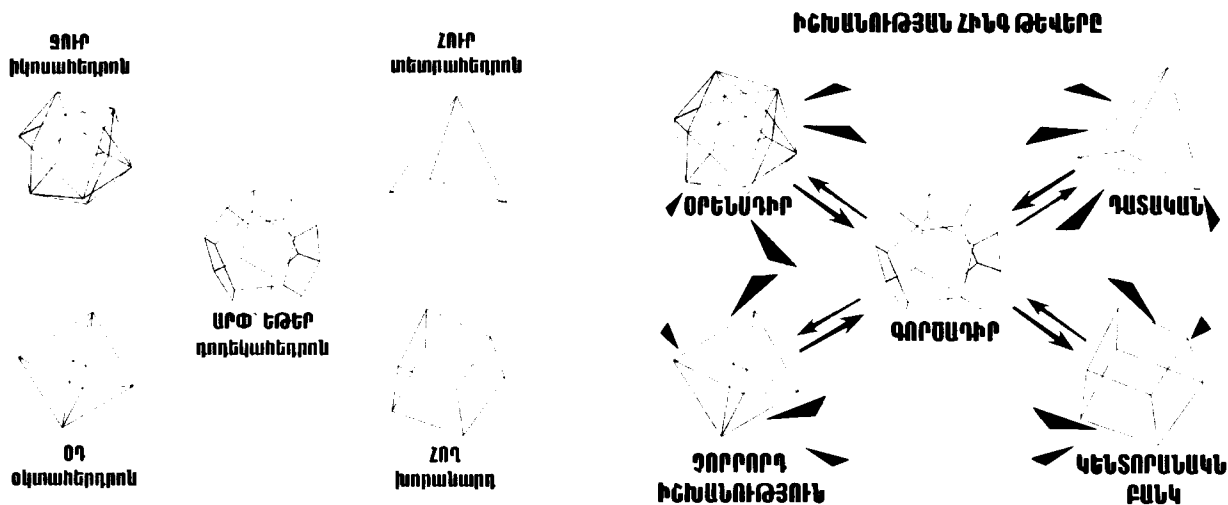
⁴⁹ Պլատոնից հազարամյակներ առաջ հին Հայաստանում *ջուր, հուր, օդ, հող և արփ-եթեր* էլեմենտներն արդեն օգտագործվում էին կենդանակերպի կարգինալ աստեղատների պարագայում՝ որպես տարվա գարուն-աշուն, ամառ-ձմեռ չորս եղանակների սկիզբ՝ ընդգրծելով իրար նկատմամբ հակադրորեն ամրագրված զարնանային և աշնանային գիշերահավասարների, ձմեռային և ամառային արևադարձերի ժամանակ ԱՐՓԻ-արևի դիրքը ՑՈՒԼ և ԿԱՐԻՃ (հող և օդ), ՋՐՀՈՍ և ԱՌՅՈՒԾ (ջուր և հուր) իրար հակադիր աստեղատներում: Տե՛ս Արթուր Արմին, «Հալդիի դարպասներ», Երևան, 2020 թ.:

⁵⁰ Տե՛ս Հրաչյա Աճառյան, «Հայերեն արմատական բառարան», Երևան, 1926թ., էջ 345:

⁵¹ Տե՛ս Արթուր Արմին, «Հալդիի դարպասներ», Երևան, 2020 թ.:

հինգ թևեր. դրանք են՝ ՕՐԵՆՍԴԻՐ, ԳՈՐԾԱԴԻՐ, ԴԱՏԱԿԱՆ, ՉՈՐՐՈՐԴ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ՝ զանգվածային լրատվական և հեռուստատեսային միջոցներն ու նրանց ազդեցությունը սոցիումի վրա և ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԸ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կառուցվածքում՝ *օրենսդիր, գործադիր, դատական, չորրորդ իշխանություն և Կենտրոնական բանկ*՝ իշխանության հինգ թևերը *պարզ ու պատկերավոր ներկայացնելու համար* կօգտագործենք նեոլիթյան ժամանակներից «Պլատոնական սոլիդներ»⁵² անունով հայտնի ծավալաձևերի սիմվոլները:

Ստորև ներկայացված ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կառուցվածքի և իշխանության թևերի *հակակշիռների և զսպումների համակարգի* առաջարկվող տարբերակում, հաշվի են առնվել աշխարհում գործող ու հայտնի համակարգերի դրական և բացասական կողմերը, հայոց ավանդական պատմական փորձը և բնության օրինաչափություններից բխող հետևյալ սկզբունքային մեթոդաբանությունները՝

- 1) «Կառուցվածքային ֆունկցիոնալիզմ»-ի տեսությունը, որը հասարակությունը դիտարկում է որպես բարդ համակարգ, որի մասերը համերաշխություն և կայունություն խթանելու համար համագործակցում են⁵³,
- 2) բնության մեջ գոյություն ունեցող հավասարակշռության օրինաչափությունը,
- 3) *Թեզ-անտիթեզ-սինթեզ* մեթոդաբանությունը, որն առաջարկված համակարգում ներկայացվում է որպես հիբրիդային կոմբինացիոն առաջարկով հակադիր կողմերի և շահերի փոխհամաձայնեցման մեթոդ,

⁵² Օքսֆորդի Աշմոլիսի թանգարանում պահվում են նեոլիթյան ժամանակներում քարից պատրաստված հինգ «Պլատոնական սոլիդներ» անունով կոչված ծավալաձևերը:

⁵³ John J Macionis; Linda M Gerber, "Sociology", Toronto, 2011.

4) Ջոն Նեշի «Հավասարակշռության միավորներ N թվով անձերի խաղերում»⁵⁴ թեորեմը՝ որպես տարբեր խավերի հավաքական շահերի համադրման մեթոդ:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 59-րդ

Ազգային պետության ՀԱԿԱԿՇԻՌՆԵՐԻ ԵՎ ԶՍՊՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ կարող են լինել հետևյալ մեխանիզմները.

Ա) ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻ իրավասությունն է ընդունել օրենքներ, բայց գործադիր իշխանության ղեկավարը՝ ՆԱԽԱԳԱՀԸ, իրավունք ունի վետո դնել դրանց վրա, սակայն ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ կարող է վերացնել ՆԱԽԱԳԱՀԻ վետոն ձայների 2/3-րդով:

Բ) ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ անդամներին նշանակում է երկրի ՆԱԽԱԳԱՀԸ, բայց նրանց հաստատում է ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ՝ ձայների պարզ մեծամասնությամբ: ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ կարող է երկրի ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ հայտնել անվստահություն և պաշտոնանկ անել ձայների 2/3-ով:

Գ) ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ՝ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ, հաշվետու է ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻՆ, սակայն ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ սահմանված դեպքերում և կարգով, կարող է անգործության կամ ժողովրդական շահերին ընդդիմանալու հիմքով նախաձեռնել ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆՆ արձակելու գործընթաց՝ դիմելով ժողովրդին, խնդրել սատարել իրեն ու Ազգային Ժողովն ընտրողների 1/2-ի համաձայնությամբ՝ ստորագրահավաքով, ժամանակից շուտ արձակել:

Դ) ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆՆ իրավասու է չհաստատել ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ հնգամյա ռազմավարական ծրագիրը կամ ամենամյա պետբյուջեի նախագծը, սակայն ԳՈՐԾԱԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆՆ իրավունք ունի չհամաձայնել ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻ հետ և իր առաջադրված ծրագիրը՝ վերախմբագրված, երեք անգամ ներկայացնել ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻՆ՝ այն հաստատելու համար: Երրորդ անգամ հավանության չարժանանալու դեպքում ՆԱԽԱԳԱՀԸ ներկայացնում է իր և կառավարության հրաժարականը:

Ե) ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻ եռաշերտ կառուցվածքը՝ համայնքներից, արհիմություններից և կուսակցություններից հավասարաչափ պատգամավորների քանակը, նախ հասարակության հնարավոր բոլոր սոցիալական խավերի ներկայացուցչություն է, երկրորդ՝ բացառում է իշխանության որևէ թևի գերիշխանությունը մյուսների նկատմամբ, երրորդ՝ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆՈՒՄ ստեղծում է հակակշռությամբ հավասարակշռություն, իսկ որևէ պատգամավորի թերի աշխատանքի դեպքում ունի նրան ժամանակից շուտ հետ կանչելու մեխանիզմներ (*դրույթներ 61, 62, 63*):

⁵⁴ Ջոն Ֆորբս Նեշ՝ Նոբելյան մրցանակակիր, հիմնարար ներդրում է ունեցել դիֆերենցիալ երկրաչափության և մասնակի դիֆերենցիալ հավասարումների ուսումնասիրության մեջ:

Չ) Պատերազմական իրավիճակում **ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ** ձայների 2/3-ով իրավասու է երկրի **ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ** գրկել երկրի գլխավոր հրամանատարի կարգավիճակից և նշանակել ժամանակավոր գլխավոր հրամանատար, եթե նա ի վիճակի չէ կամ թերի է կատարում իր պարտականությունները:

Է) **ԸՆՏՐՈՂՆԵՐԸ** կարող են ինքնուրույն կազմակերպվել և ժամկետից շուտ հեռացնել երկրի **ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ**, եթե հավաքեն ընտրազանգվածի ձայների 1/2-րդը:

Ը) **ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ**՝ 11 բարձրագույն մասնագետ-դատավորներով, որոնք 7 տարի ժամկետով ընտրվում են ժողովրդի կողմից՝ ուղիղ ընտրությամբ, Սահմանադրական արդարադատության բարձրագույն մարմինն է, որն ապահովում է Սահմանադրության գերակայությունը: **ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ** անկախ է և ենթարկվում է միայն Սահմանադրությանը:

Թ) **ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ** կարող է **ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԻ** ընդունած օրենքները ճանաչել հակասահմանադրական, սակայն **ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ** դատավորները կարող են պաշտոնանկ արվել **ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԻ** կողմից:

Ժ) **ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ** իրականացնում է սահմանադրական վերահսկողություն, ինչպես նաև քննում և տալիս է եզրակացություն երկրի անունից կնքված միջազգային պայմանագրերին՝ երկրի **ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ** համապատասխանելու վերաբերյալ:

ԺԱ) **ԳԼԽԱՎՈՐ ԴԱՏԱՆԱԶԻՆ** նշանակում է **ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ** երկրի **ՆԱԽԱԳԱՀԻ** ներկայացմամբ:

ԺԲ) Մինչ դատական քրեական վարույթ իրականացնող մարմիններն անկախ են.

1. Քննչական մարմիններն օրենքով սահմանված դեպքերում և կարգով կազմակերպում և իրականացնում են մինչդատական քրեական վարույթը:

2. Քննչական մարմինների կարգավիճակը, լիազորությունները, կազմավորման և գործունեության կարգը սահմանվում են օրենքով:

ԺԳ) **ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅԱՆ և ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅԱՆ** ղեկավարներին նշանակում է երկրի **ՆԱԽԱԳԱՀԸ**, սակայն նրանք հաշվետու են **ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ**:

ԺԴ) **ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԸ** պետական մարմին է և իր գործողություններում պետք է հաշվետու լինի **ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ**:

ԺԵ) **ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ** ղեկավարի թեկնածությունն առաջադրում է **ՆԱԽԱԳԱՀԸ**, իսկ **ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ** հաստատում է, բայց իրավունք ունի անվստահություն հայտնել և պաշտոնանկ անել՝ ձայների 2/3-ով:

ԺԶ) Չորրորդ իշխանությունը՝ **ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ** անկախ է և ենթարկվում է միայն Սահմանադրությանը: Պատերազմա-

կան կամ արտակարգ դրության պայմաններում օրենքով կարող է սահմանափակվել **ՉՈՐՐՈՐԴ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ** լիազորությունները:

ԺԷ) **ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԸ** (*ազգային 40 նվիրյալները*) անկախ է և ենթարկվում է միայն Սահմանադրությանը: **ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԸ** թեև ունի միայն խորհրդակցական իրավասություն՝ կառավարությանն ու օրենդիր մարմնին ծրագրեր և օրենքներ առաջարկելու իրավունք, սակայն ձայների միաձայնությամբ իրավասու է **ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ** բացառիկ կարևորության որոշումների կամ միջազգային պայմանագրերի վրա արգելք դնել, եթե դրանք ապագային են կամ ոտնահարում են պետության կամ ժողովրդի շահերը:

ԺԸ) Եթե երկրի նախագահը կամ կառավարությունը խախտում են **ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ**, որի մասին հայտարարում է երկրի **ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ** կամ երկրի **ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ**՝ ձայների 2/3-ով և կամ **ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ**՝ միաձայն, ապա ըստ **ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ՝ ԲԱՆԱԿԸ**, **ՈՍՏԻԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ** և **ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆԸ** պետք է անցնեն **ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ** վերահսկողության ներքո և **ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ** դառնում է երկրի գերագույն գլխավոր հրամանատար:

ՕՐԵՆՍԴԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նախաբան և տեղեկատվություն:

«Ավագների ժողով է հիշատակվում Հայաստանի առաջին՝ Արատտա պետությունում Ք. Ա. XXVIII-XXVII դարերում», Հայասա-Ազի թագավորությունում՝ Ք. Ա. XV- XIII դարերում, Վանի թագավորությունում՝ Ք. Ա. IX-VII դարերում»: «Ավագների ժողովի զարգացմամբ ստեղծված Աշխարհաժողովն արդեն որակապես նոր երևույթ էր: Այն գոյություն է ունեցել Արտաշեսյան և Արշակունյաց ժամանակաշրջաններում, ունեցել է բացառիկ մեծ ընդգրկում՝ ներառելով հասարակության բոլոր խավերի ներկայացուցիչներին»⁵⁵: «Այս ամենի համատեքստում, ճիշտ կլինի, որ այսօր ոչ թե կրկնօրինակեինք Արևմուտքին, այլ հիմք ընդունելով մեր պատմության իրականությունը՝ ՀՀ խորհրդարանը «Ազգային ժողով»-ի փոխարեն

⁵⁵ Արտակ Մովսիսյան, «Աշխարհաժողով. Հին Հայաստանի բարձրագույն խորհրդատվական ժողովը՝ երկրի դասային համերաշխության երաշխավոր», 21 ԴԱԲ, թիվ 3(13), 2006 թ.: ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՎԸ հայոց հեթանոսական շրջանում հրավիրվում էր ամենամյա՝ Նավասարդյան տոներին, Բագավան գավառի Վանատուր տաճարի սրբավայրում, որը գտնվում էր Նպատ լեռան ստորոտին, իսկ քրիստոնեության շրջանում՝ Հայոց թագավորի բանակատեղիում: **ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՎԸ** այնքան հզոր և կարևորություն ունեցող ինստիտուտ էր, որ կարող էր գահագրկել թագավորին կամ ընտրել Ամենայն հայոց հայրապետ:

կոչելինք Աշխարհածոդով»⁵⁶: Պատմական անվանումից բացի, իմաստաբանորեն և ըստ էության դա նույնպես ճիշտ կլիներ, քանի որ Հայաստանի բարձրագույն ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ պետք է ընդգրկի ներկայացություն՝ հասարակության հրնարավորինս բոլոր սոցիալական խավերից:

Երկրի բարձրագույն ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ պետք է ձևավորել ոչ թե կամային մոտեցումով կամ իբրև թե տարբերաբեռ գաղափարական քաղաքական կուսակցությունների հիմքով, որն իրականում չի համապատասխանում իրականությանը և միայն խոշոր կապիտալին ձեռնտու արևմտյան մոդել է, այլ հիմնավորված օրինաչափություններով պայմանավորված սկզբունքների հիմքով:

ՄԿՋԲՈՒՆՔ ԱՌԱՋԻՆՆԵՐ

Իրավական ժողովրդավարական հասարակության ներդաշնակ գոյությունը հրնարավոր է նրա անդամների իրավունքների և պարտավորությունների հավասարությամբ, և այդ հասարակությունը կազմող դասերի ու սոցիալական խավերի շահերի պաշտպանությամբ, ինչը ենթադրում է այդ խավերի ներկայացուցչություն պետության քաղաքականության մշակման բարձրագույն օրենսդիր աստիճանում և տեղական ինքնակառավարման համակարգերում:

ՄԿՋԲՈՒՆՔ ԵՐԿՐՈՐԴ

Երկրի բարձրագույն ՕՐԵՆՍԴԻՐ իշխանության՝ ԱՇԽԱՐՀԱԾՈՂՈՎԻ ներկայացուցչական կառուցվածքը պետք է խաբսիված լինի հիմնարար օրինաչափության վրա: Եվ այդ օրինաչափությունը՝ հասարակության սոցիալական դասերի ու խավերի ընդհանրական շահերն ու նրանց համար ընդհանուր հանդիսացող սեփականությունն է:

Այս հիմնարար օրինաչափության հիմքով են հանդես գալիս՝ թե՛ համայնքները, թե՛ արհմիութենական կառույցները և թե՛ խոշոր կապիտալի կողմից սատարվող քաղաքական կուսակցությունները:

Բացատրություն:

Ա) Համայնքներն ունեն ընդհանուր սեփականություններ, իսկ համայնքներում ապրող բնակչությունն ունի իր բնակավայրի հետ կապված ընդհանրական՝ համայնքային շահեր:

Բ) Արհեստակցական միությունները (համքարությունները) ոչ թե տեղայնա-

կան՝ համայնքային, այլ համաերկրային՝ որոշակի ոլորտի աշխատողների արհեստակցական հիմքով կազմակերպված միավորումներ են, որոնք ստեղծված են արհեստավարժ միության անդամների ընդհանուր շահերի հիմքով (*վարձատրության, աշխատանքային պայմանների, սոցիալական երաշխիքների և քաղաքական ստատուսի բարելավման*): Անհրաժեշտ է ՀՀ-ում, օրենքի և պետական սատարման տարբեր միջոցներով բարձրացնել արհմիությունների դերը երկրի ներքաղաքական կյանքում: *Առանց արհեստակցական միությունների զարգացման, որոնք հանդիսանում են գործատուների՝ խոշոր կապիտալի շահերի միակ զսպող ուժը, որն է հասարակություն ի վիճակի չէ ձևավորել սոցիալական արդարություն և բազմաբեռն ներքաղաքական կյանք:*

ՀՀ-ում այսօր կան գրանցված շուրջ 19 ճյուղային՝ ոլորտային արհեստակցական միություններ՝ 170 հազար անդամներով, սակայն պետք է ընդգծել, որ «Գրողների միությունը», «Ճարտարապետների միությունը», «Ժուռնալիստների միությունը», «Նկարիչների միությունը» ինչպես նաև տասնյակ այլ սեկտորալ միություններ, ըստ էության, նույնպես արհեստակցական միություններ են, որոնք ունեն իրենց սեփականությունը՝ մասնաշենքեր, տարածքներ և այլն, և *ունեն խմբային ընդհանուր շահեր*: Որոշ անգեսներ շփոթում և նույնացնում են պրոլետարիատն ու արհեստակցական միությունները, սակայն դրանք լիովին տարբեր բաներ են: Ի տարբերություն պրոլետարիատի, արհեստակցական միությունները պրոֆեսիոնալ միություններ են, ունեն *մասնագիտական և մտավորական ներուժ, ընդհանուր շահեր և սեփականություն*: Ժամանակակից աշխարհում արհմիությունները քաղաքականության ամբաժանելի մասն են կազմում: Կենտրոնական Եվրոպայի երկրներում արհեստակցական միությունները ոչ միայն իրականացնում են իրենց խմբային շահերի պաշտպանությունը, այլ նաև ընդլայնակի ընդգրկված են երկրի քաղաքականության մշակման պրոցեսին:

(*Արհեստակցական միությունների ներկայությունը երկրի բարձրագույն օրենսդիր աստիճանում շահեկան է նաև նրանով, որ նրանք փայլուն տեղեկացված են իրենց ոլորտների կարիքներից ու պահանջներից*):

Գ) Օրենսդիր իշխանության կառուցվածքի վերոնշված բաժանման պարագայում կուսակցությունները, որպես քաղաքական ինստիտուտներ, ձեռք են բերում ֆունկցիոնալ բովանդակություն և դիրք: Քաղաքական դաշտում նրանք կա՛մ ներկայացնելու են գործատուների՝ կապիտալի ընդհանրական շահերը, կա՛մ հանդես են գալու որպես քաղաքական ազատ մասնագետ-գաղափարականների (freelancer) խումբ-կուսակցություններ, որն ՕՐԵՆՍԴԻՐ կառույցի համար անհրաժեշտ է ձկուսության և թարմ գաղափարների շրջանառության համար:

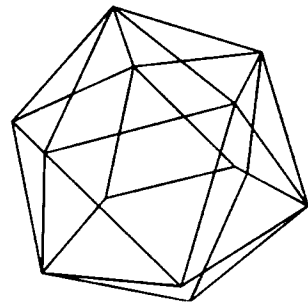
⁵⁶ Արտակ Մովսիսյան, նույն տեղում:

ՄԿՋԲՈՒՆՔ ԵՐՐՈՐԴ՝

Ազգային ժողովի կառուցվածքը պետք է նպաստի հակակշիռներով հավասարակշռություն ստեղծելու՝ հակադիր ուժերի հարաբերություններում թեզի և անտի-թեզի հակադրությամբ սինթեզի արդյունքով ընդունելի առաջարկություն ստեղծելու հնարավորություն:

Երկրի բարձրագույն օրենսդիր ատյանի՝ ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՎԻ առաջարկվող կառուցվածքը (*որտեղ որոշումները պետք է ընդունվեն ձայների մեծամասնությամբ*) հնարավորություն է տալիս կիրառել բնության օրինաչափությունից բխող հավասարակշռության (*բալանսի*) օրինաչափությունը, որը հիմքում ունի հակակշիռների բանաձևը: Այսինքն, եթե նույն կառույց-միջավայրում՝ ՕՐԵՆՄԴԻՐ ԱՅՅԱՆՈՒՄ կամ «խառն համադրված» տնտեսական համակարգում, հավասարաչափորեն տեղադրվում են իրար հակակշռող շահերով պայմանավորված սուբյեկտներ, և չկա «փախուստ» այդ կառուցվածքային միջավայրից, ապա նրանց շահերի թեզ-անտի-թեզ հակադրությունն ի վերջո պետք է ունենա միայն փոխզիջումային՝ սինթեզի արդյունքը: Եվ առաջարկված տարբերակում՝ Ջոն Նեշի մշակված բանաձևի կիրառման համաձայն,- եթե հասարակության յուրաքանչյուր սոցիալական խավ կարողանա ներկայացնել իր շահերը պետության քաղաքականության մշակման բարձրագույն օրենսդիր ատյանում, և նրանցից յուրաքանչյուրն ըստ խաղի խիստ կանոնների նախօրոք իմանա մնացածների ռազմավարությունը, ապա արդյունքում իր ներդրմանը համապատասխան կշահի յուրաքանչյուրը՝ առանց հավասարության պարտադրանքի⁵⁷:

ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՎ (Ազգային ժողով)

ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՎ
(Ազգային ժողով)

Բկոսահեղրոնն ունի հավասարաչափ անկյուններով եռանկյունաձև 20 նիստ:

ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՎԸ՝ Ազգային ժողովը, պետք է բաղկացած լինի 108 պատգամավորներից, լինի եռաշերտ՝ 1/3 հավասարաչափ բաժանումներով՝ 3 x 36:

ՕՐԵՆՄԴԻՐ ՄԱՐՄԸ պետք է ունենա 20 աշխատանքային մըշտական հանձնաժողովներ:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 60-րդ

ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՎԻ ընտրությունները և կազմը պետք է լինի եռաշերտ՝ Ա) համայնքների ներկայացուցիչներից՝ ամբողջի 1/3 մասով,

Բ) արհեստակցական միությունների ներկայացուցիչներից՝ 1/3 մասով,

Գ) կուսակցությունների ներկայացուցիչներից՝ ամբողջի 1/3 մասով:

Խորհրդարանի այս եռաշերտ կառուցվածքը ԲԱՅԱՌՈՒՄ է գործադիր իշխանության և նրա ղեկավարի՝ երկրի նախագահի, կուսակցական, արհմիութենական կամ համայնքային մեծամասնություն ունենալու հնարավորությունը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 61-րդ

(ՀԱՄԱՅՆՔԱՅԻՆ ԵՎ ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ներկայացուցչություն)

Համայնքների բնակիչներն ընտրում են թե՛ իրենց համայնքների ավագանուն, թե՛ համայնքապետ, թե՛ մեծամասնական ընտրական ձևաչափով՝ շրջանային խորհրդի պատգամավոր, որի շնորհիվ նաև ձևավորվում են երկրի 36 ՇՐՋԱՆԵՐԻ խորհուրդները: ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ խորհուրդների ընտրված ներկայացուցիչներն ընտրում են պատգամավոր երկրի բարձրագույն օրենսդիր մարմնի՝ ԱՇԽԱՀԱԺՈՂՈՎԻ համար: Արդյունքում, Հայաստանի Հանարպետության շրջաններից՝ 36 պատգամավոր (*յուրաքանչյուր շրջան պետք է ներկայացնի մեկ պատգամավոր*): Համայնքները ներկայացնող ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ խորհուրդներն իրենց խորհրդում, ձայների 2/3-ով, կարող են անվստահություն հայտնել ու երկրի ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՅ հետ կանչել իրենց կողմից ընտրված պատգամավորին ու առաջադրել նոր պատգամավոր, եթե նա թերանում կամ չի պաշտպանում իր համայնքի և շրջանի շահերը:

Համայնքներում և վարչական շրջաններում իրականացվում է տեղական ինքնակառավարում: Տեղական ինքնակառավարման մարմինների ձևավորման և գործունեության կարգը սահմանվում է ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔՈՎ:

(*Համայնքների խոշորացման այսօրվա գործընթացը հակաժողովրդական է և ապագային: Այդ ծրագիրը փլուզում է համայնքային սեփականությունը և համայնքների ինքնակառավարման ժողովրդավարության սկզբունքը*):

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 62-րդ

(ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ներկայացուցչություն)

Երկրի արհեստակցական միությունների ընտրությունները ենթադրում են մեծամասնական ընտրությունների ձևաչափ:

Յուրաքանչյուր աշխատանքային միությունից (*Enterprise Union*) ընտրված ներկայացուցիչը ՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻԱՎՈՐՄԱՆ բարձրագույն խորհրդում ներկայացնում է իր կազմակերպությունը: ՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻԱՎՈՐՄԱՆ բարձրագույն խորհուրդն իր հերթին ընտրում է ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՎԻ համար պատգամավոր: Արդյունքում, յուրաքանչյուր ՈԼՈՐՏԱՅԻՆ

⁵⁷ Տե՛ս՝ John F. Nash, Jr., Equilibrium Points in N-Person Games, Nobel Seminar, 1994.

ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄԻՑ 2 պատգամավոր, ընդհանուրը՝ 36 պատգամավոր 18 ՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻՑ:

ՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐՆ Իրենց բարձրագույն խորհուրդներում ձայների 2/3-ով կարող են անվատահույություն հայտնել ու երկրի ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻՑ հետ կանչել իրենց կողմից ընտրված պատգամավորին ու առաջադրել նոր պատգամավոր, եթե նա թերանում կամ չի պաշտպանում իր ՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ԱՐՀԵՍՏԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻԱՎՈՐՄԱՆ շահերը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 63-րդ

(ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿԳՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ներկայացուցչություն)

Երկրի քաղաքական կուսակցություններն իրենց ներկայացուցիչներին ներկայացնում են տեղամասերում՝ ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՒՄ (*Ազգային Ժողովում*) 36 պատգամավորական տեղերի համար:

Քաղաքական կուսակցությունները մասնակցում են ընտրություններին համամասնական ձևաչափով՝ ներկայացնելով իրենց թեկնածուներին ՀՀ տարածքում: Անցումային նշաձողը 3% է: Տոկոսային հարաբերությամբ առաջին չորս տեղերը գրաված կուսակցություններն ու նրանց թեկնածուները կարող են համամասնորեն ներկայացնել ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՒՄ (ԱԺ-ի) 36 մանդատները: Խորհրդարանական յուրաքանչյուր կուսակցություն կարող է հետ կանչել իր պատգամավորին և առաջադրել նոր թեկնածու, եթե նա թերանում է կամ չի պաշտպանում կուսակցության շահերը:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 64-րդ

Հայաստանի Հանրապետությունում *տեղական ինքնակառավարման մարմինների, արհմիությունների և կուսակցությունների* ստեղծման և գործունեության կարգը սահմանվում է Սահմանադրական օրենքով:

Հայաստանի Հանրապետությունում ժողովրդի իշխանությունն իրականացվում է ընտրությունների հանրաքվեների միջոցով:

Պետական և ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 65-րդ

Օրենսդիր մարմնի՝ ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՒՄ եռաշերտությունը որոշում է նրա նախագահության ձևաչափը: Խորհրդարանի նախագահի երեք տեղակալներն առաջադրվում են և պետք է լինեն «Համայնքների», «Արհեստակցական միությունների» և

«Կուսակցությունների» ֆրակցիաներից, իսկ խորհրդարանի նախագահն ընտրվում է խորհրդարանի 2/3-րդ ձայների մեծամասնությամբ:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 66-րդ

Քանի որ ՕՐԵՆԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻ աշխատանքները սերտորեն փոխկապակցված են ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ աշխատանքների ու ծրագրերի հետ, ապա նպատակահարմար է, որ ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՒՄ ունենա ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ 12 նախարարություններին և 8 համապետական ու համահայկական կառույցներին համապատասխան մշտական աշխատանքային խմբեր ու հանձնաժողովներ, որոնք ՕՐԵՆՄԴԻՐ և ԳՈՐԾԱԴԻՐ կառույցների միջև կստեղծեն թե՛ դիրքային հակակշռություն, թե՛ անընդհատական աշխատանքային փոխհարաբերություն:

Ութ համապետական ու համահայկական կառույցներն են՝ «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը», «Գյուղկոոպերացիան», «Պետաիրավական հարցերի հանձնաժողովը», «Հաշվիչ հանձնախումբը», «Համահայկական Ազգային բաժնետիրություն» կառույցը, «Սփյուռքի ներկայացուցչական պալատը», «Ազգային զարգացման համահայկական բանկիր» և «Չորրորդ իշխանությանն» առնչվող հանձնաժողովները (*12 նախարարություններին համապատասխան հանձնաժողովները՝ տե՛ս ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ բաժնում ներկայացված 12 նախարարությունների ցանկը*):

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 67-րդ

Երկրի բարձրագույն օրենսդիր ատյանում օրենքներն ընդունվում են ձայների պարզ մեծամասնությամբ, իսկ Սահմանադրական օրենքները՝ ձայների 2/3-րդ մեծամասնությամբ: ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂԻ լիազորությունները սահմանվում են ՄԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 68-րդ

Երկրի ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ պատգամավոր ընտրվելու իրավունք ունեն բոլոր այն ՀՀ քաղաքացիները, նաև երկքաղաքացիություն ունեցողները, որոնք վերջին հինգ տարիների ընթացքում, որպես հիմնական բնակության վայր, ապրում են Հայաստանի Հանրապետությունում և կատարել են իրենց քաղաքացիական պարտականությունները:

ՀՀ Ազգային Ժողովի պատգամավորը ընտրվում է 4 տարի ժամկետով:

ՀՀ Ազգային Ժողովի՝ ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՒՄ պատգամավորական բոլոր թեկնածուները պետք է անցնեն ատեստացիա.

— լինեն առնվազն 30 տարեկան,

- ունենան բարձրագույն կրթություն,
- ավարտած լինեն հայկական դպրոց կամ ԲՈՒՀ, որպեսզի լինեն հայ մշակույթի կրող,
- ծառայած լինեն ՀՀ բանակում,
- ունենան առնվազն 7 տարվա աշխատանքային կամ բիզնես փորձառություն,
- արդյունավետության գործակցով անցնեն ամենամյա ատեստացիա (*հաշվի է առնվում՝ բացակայությունների թվաքանակը, ընտրողների հետ հանդիպումների և նրանց բարձրացրած հարցերին ընթացք տալու քանակը, ԱՇԽԱՐԱՀԱԺՈՂՈՎՈՒՄ պատգամավորի կողմից կատարված ծրագրային առաջարկությունների քանակը, հանձնաժողովների աշխատանքներում պատգամավորի ներկայությունն ու քննարկումներում նրա աշխատանքի գրադրվածությունը և այլն*):

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 69-րդ

Ա) Ընտովի պաշտոնյաներին ժողովրդական անվստահություն հայտնելու և ժամանակից շուտ հետ կանչելու ինստիտուցիոնալ մեխանիզմների մասին տե՛ս ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐ՝ 59, 61, 62, 63:

Բ) Երկրի պետական համակարգում, ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ պատգամավորների կամ իշխանության ամենաբարձր պաշտոնյայի աշխատավարձը պետք է չգերազանցի երկրում ամենացածր աշխատավարձի 8 անգամը⁵⁸:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 70-րդ

«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ պետք է ամրագրվի որպես անկախ մարմին, որի իրավունքներն ու լիազորությունները սահմանվում են ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ և սահմանադրական օրենքներով: ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ հաշվետու է երկրի ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻՆ:

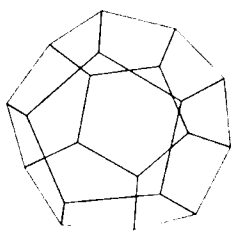
ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ հիմքով ձևավորված և պետական վերահսկմամբ աշխատող *հանրային-կոպերատիվ, հանրային-մասնավոր* տնտեսական խառն-համադրված ձևաչափերով բաց բաժնետիրական միավորները պետք է հաշվետու լինեն երկրի ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻՆ:

⁵⁸ ՀՀ-ում գործող բազային աշխատավարձը՝ մոտ 66 հազար դրամ է, ՀՀ նախագահինը՝ 20 անգամ ավելի է, վարչապետինը՝ 19 անգամ, պատգամավորինը՝ 10-ն անգամ: 1/8 համամասնությունը և ոսկե հարաբերակցությունը՝ $1.618 = \{(a+b)/a = a/b\}$, մաթեմատիկական յուրահատուկ հարաբերակցություններ են, սովորաբար հանդիպում են բնության մեջ և օգտագործվում են արվեստում: Աշխատավարձերի աստիճանական սանդղակում ուսուցչի, զինվորական սպայի, մտավորականի և գիտնականի աշխատավարձերը պետք է լինեն առաջնային տեղերում:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 71-րդ

Օրենսդիր մարմնի՝ **ԱՇԽԱՐՀԱԺՈՂՈՎԻ** ներքո պետք է գործի **ՍՓՅՈՒՌՔԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ**, որը տարեկան երկու անգամ կարող է հրավիրել համասփյուռքյան համագումար, ընդունել ծրագրեր ու ստանձնել պատասխանատրվություն դրանք իրագործելու համար և հանդես գալ կատարողականի հաշվետվությամբ:

ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԳՈՐԾԱԴԻՐ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Դողեկահեղրոն ձավալաձևն ունի հնգանկյուն 12 նիստեր: Գործադիր իշխանությունը պետք է բաղկացած լինի 12 նախարարություններից. Ա) Մշակույթի, գաղափարախոսության և հանրային կապերի նախարարություն, Բ) Գիտության, կրթության և սպորտի նախարարություն, Գ) Պաշտպանության նախարարություն,

- Դ) Արտաքին գործերի նախարարություն,
- Ե) Սփյուռքի նախարարություն,
- Չ) Էկոնոմիկայի նախարարություն,
- Է) Ֆինանսների նախարարություն,
- Ը) Բնապահպանության և շրջակա միջավայրի նախարարություն,
- Թ) Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն,
- Ճ) Աշխատանքի և սոցիալական հարցերի նախարարություն,
- ՃԱ) Արտակարգ իրավիճակների նախարարություն,
- ՃԲ) Առողջապահության նախարարություն:

Իշխանության թևերի հակակշռության ու զսպումների մեխանիզմների համաձայն՝ ՕՐԵՆՍԴԻՐ, ԴԱՏԱԿԱՆ իշխանության թևերը, ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ, ինչպես նաև ընտրողների ձայների 1/2-ով հետ կանչելու մեխանիզմը հակակշռում ու սահմանափակում են ԳՈՐԾԱԴԻՐԻ ղեկավարի լիազորությունները:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 72-րդ

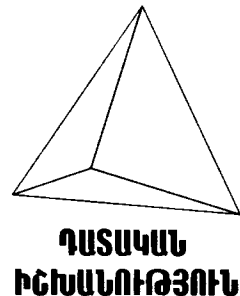
Գործադիր իշխանության ղեկավարը երկրի ՆԱԽԱԳԱՀՆ է, որը ձևավորում է երկրի ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ:

Երկրի նախագահն ընտրվում է 5 տարի ժամկետով, համաժողովրդական ուղիղ

ընտրություններով: Երկրի Նախագահի լիազորությունները սահմանվում են Սահմանադրությամբ ու սահմանադրական օրենքներով:

- Երկրի նախագահ ընտրվելու իրավունք ունեն բոլոր այն ՀՀ քաղաքացիները՝
- ովքեր ծնվել են Հայաստանի Հանրապետությունում,
 - առնվազն 40 տարեկան են և ունեն բարձրագույն կրթություն,
 - դպրոցը կամ բուհն ավարտել են Հայաստանի Հանրապետությունում, որպեսզի լինեն հայ մշակույթի կրողը,
 - ծառայել են բանակում և առնվազն ունեն կրտսեր սպայի աստիճան, (Մոտ ապագայում այս պահանջը պետք է լինի հետևյալ կերպ՝ ծառայել են Հայաստանի Հանրապետության բանակում),
 - ունեն պետական կամ մասնավոր հիմնարկ կառավարելու աշխատանքային առնվազն 10 տարվա փորձառություն:

ԴԱՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Տեւրահեղրոն ծավալաձևն ունի հավասար անկյուններով եռանկյունաձև չորս նիստեր:

Դատական համակարգի առաջարկվող տարբերակը քառաշերտ է՝

- 1) Բարձրագույն դատական խորհուրդ (Սահմանադրական),
- 2) Վճռաբեկ, 3) Վերահսկիչ, 4) Առաջին ատյանի դատարան:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 73-րդ

Դատական իշխանությունը պետք է լիարժեք անկախ լինի թե՛ օրենսդիր, թե՛ գործադիր իշխանություններից, որը ենթադրում է ժողովրդական ուղիղ ընտրությունների արդյունքում ժողովրդի վստահության բարձրագույն հանձնագրի (մանդատ) ձեռքբերում:

ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒԴԸ՝ թվով 11 բարձրակարգ ատեստավորում ունեցող դատավորներ, պետք է ընտրվեն ժողովրդական ուղիղ ընտրությունների արդյունքում՝ 7 տարի ժամկետով:

Բարձրագույն Դատական Խորհուրդը Սահմանադրական արդարադատության բարձրագույն մարմինն է, որն ապահովում է ՀՀ Սահմանադրության գերակայությունը: **ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒԴԸ** կարող է **ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻ** ընդունած օրենքները ճանաչել հակասահմանադրական: **ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒԴԸ** իրականացնում է սահմանադրական վերահսկողություն, ինչպես նաև քննում և տալիս է եզրակացություն երկրի անունից կնքված մի-

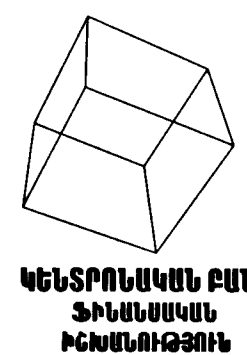
ջազգային պայմանագրերին՝ երկրի **ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ** համապատասխանելու վերաբերյալ: **ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒԴԸ** դատավորները կարող են պաշտոնանկ արվել **ՕՐԵՆՍԴԻՐ ՄԱՐՄՆԻ** կողմից՝ **ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ** սահմանված դեպքերում և կարգով:

Արդարադատություն իրականացնելիս **ԲԱՐՁՐԱԳՈՒՅՆ ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒԴԸ** անկախ է և ենթարկվում է միայն Սահմանադրությանը:

Բարձրագույն Դատական Խորհուրդը նշանակում է դատավորներին՝

- * Առաջին ատյանի՝ 3 տարի ժամկետով,
- * Վերաքննիչ ատյանի՝ 4 տարի ժամկետով,
- * Վճռաբեկ դատարան՝ 5 տարի ժամկետով:

* Անհրաժեշտ է ստեղծել 12 երդվյալ քաղաքացիական ատենակալների անկողմնակալ դատարան (ինստիտուտ), առավել ծանր հանցագործությունների դատավարությունների համար:

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿ (ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ)

Կենտրոնական բանկի ներկայացված սիմվոլը՝ խարանարդ ծավալաձևն ունի 6 նիստ:

Կենտրոնական բանկն իրականում հանդիսանում է իշխանության հինգ թևերից մեկը: Անկախ և ինքնիշխան պետության մեջ **ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿ** չի կարող լինել պետական վերահսկողությունից դուրս՝ միջազգային կամ տեղական մասնավոր ֆինանսաբանկային որևէ համակարգին ենթակա կամ հաշվետու:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 74-րդ

ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԸ պետք է լինի պետական ու հանդես գա որպես պետության ֆինանսական գործակալ հետևյալ հիմնական 6 ֆունկցիաներով.

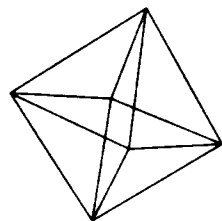
- 1) Ապահովել և կանոնակարգել փողի և վարկի մատակարարումը, մատչելիությունը և արժեքը,
- 2) Կառնակարգել և կառավարել երկրի միջազգային պահուստները,
- 3) Լիցենզավորել և վերահսկել մասնավոր բանկերին, կարգավորել տոկոսադրույթները, ինչպես նաև պահպանել առևտրային բանկերի պահուստները:
- 4) Հարկային եկամուտների հավաքագրում,
- 5) Կառավարության միջոցների ապահովում և վարկերի տրամադրում,

6) Բանկի մասնաճյուղային ցանցի միջոցով պետական ավանդների փոխանցում և կառավարության հաշիվների վճարում:

Կենտրոնական բանկի վերոնշյալ 6 ֆունկցիաները բացառիկ կարևոր են և հրատակ ցուցում են, որ ԱԶԳԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ վեց ուղղություններով աշխատանքը (*տես հիմնադրույթներ՝ 43, 44, 45, 46, 47*), որը պետք է ապահովի «Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամի», «Հանրային-Մասնավոր» տիպի ձեռնարկությունների, «Համապետական գյուղկոոպերացիայի», «Համահայկական ազգային բաժնետիրություն» ակցիոներական կառույցի և «Տարածքային զարգացման ներդրումային հիմնադրամի» ֆինասական կարգավորումներն ու սպասարկումը, հնարավոր չէ՝ եթե ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԸ երկրի կառավարման համակարգից լինի դուրս և անկախ:

Հակակշռության ու զսպումների մեխանիզմների համաձայն ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ իր գործողություններում պետք է հաշվետու լինի ՕՐԵՆՄԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆ: ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ղեկավարի թեկնածությունն առաջադրում է երկրի ՆԱԽԱԳԱՀԸ, իսկ ՕՐԵՆՄԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ հաստատում է, սակայն միայն ՕՐԵՆՄԴԻՐ ՄԱՐՄԻՆԸ իրավունք ունի անվատահություն հայտնել և պաշտոնանկ անել նրան՝ ձայների 2/3-ով:

ՉՈՐՐՈՐԴ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ⁵⁹

Օկտահեդրոն ծավալաձևն ունի հավասար անկյուններով եռանկյունաձև ութ նիստեր:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 75-րդ

ՉՈՐՐՈՐԴ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ Չորրորդ իշխանությունը՝ ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆ անկախ է և ենթարկվում է միայն Սահմանադրությանը: ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՊԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ձևավորվում է լրատվական դաշտում գրանցված ԶԼՄ-ների, արհեստակցական մասնագիտական միությունների ներկայացուցիչներից, և եռամյա ընտրություններով ձևավորում է իր վարչության կազմն ու նախագահությունը:

Հայաստանի Հանրապետությունում, հիմնականում, չկա ազատ լրատվություն, քանի որ Հայաստանի փոքրիկ շուկան չի կարող ապահովել ինքնաբավ ու անկախ

հեռուստալիքների և թերթերի գոյությունը: Հեռուստատեսային ալիքները, ինչպես նաև թերթերը, հասարակական կարծիք կոփելու լծակներ են և հիմնականում ունեն կա՛մ օլիգարխիկ պատկանելություն, կա՛մ սնվում են օտարերկրյա կազմակերպություններից: Եվ ուրեմն՝ ազատ և օբյեկտիվ լրատվության ԲԱՑԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ հարվածի տակ է դնում ժողովրդավարությունը և ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կայունությունը: Անհրաժեշտ է, որ լրատվությունը լինի լիովին անկախ ու քննադատի թե՛ պետությանն ու օրվա իշխանություններին, թե՛ ազատ լրատվությամբ ու մեկնաբանությամբ հասարակությանը ներկայացնի երկրում առկա քաղաքական խընդիրները, բայց Հայաստանի փոքրիկ շուկան չի կարող ապահովել ազատ լրատվական միջոցների ֆինանսական ինքնաբավությունն ու ապահովությունը, և մեղիա դաշտն ի վերջո անցնում է խոշոր կապիտալի վերահսկողության ներքո: Այսպիսի երկրնտրանքային «գորղյան հանգույցը» լուծելու համար առաջարկում ենք «Հանրային հասանելի հեռուստատեսություն» (Public-access television) ԱՄՆ-ում գործարկվող մեթոդի տեղայնացումը: «Հանրային հասանելի հեռուստատեսությունը» ոչ առևտրային, սակայն զանգվածային լրատվության միջոց է, որտեղ լայն հասարակությունը կարող է ստեղծել բովանդակային հեռուստատեսային հաղորդումներ, որոնք պետք է հեռարձակվեն ամբողջ երկրի տարածքով: Պետությունը պետք է երկու կամ երեք հեռուստատեսային 24-ժամյա ալիքներ, որոնք կտրոհվեն մեկ ժամանոց տևողությամբ, տրամադրի հանրային հաղորդումների համար: Պետական ռեգիստրում որպես ԶԼՄ գրանցված անհատներն ու ընկերությունները կարող են անվճար գրանցվել ու պայմանագրային հարաբերություններով զբաղեցնել որևէ ժամ՝ իրենց հաղորդումների տեսագրությունները հեռարձակելու համար: Պետությունը պետք է ստեղծի և ապահովի հեռուստատեսային ալիքների տաղավարների տեխնիկական գործիքակազմը և սպասարկող աշխատակազմի ֆինանսավորումը:

Հեռարձակման չափորոշիչները պետք է լինեն՝ հակապետական ու ապազգային քարոզների արգելում, ապատեղեկատվության և զրպարտության դեպքում՝ գործունեության արգելում և քրեական պատասխանատվություն:

Թերթերի և ամսագրերի առումով նույնպես անհրաժեշտ է պետական ֆինանսավորմամբ կազմակերպել ազատ լրատվական կառույցներ:

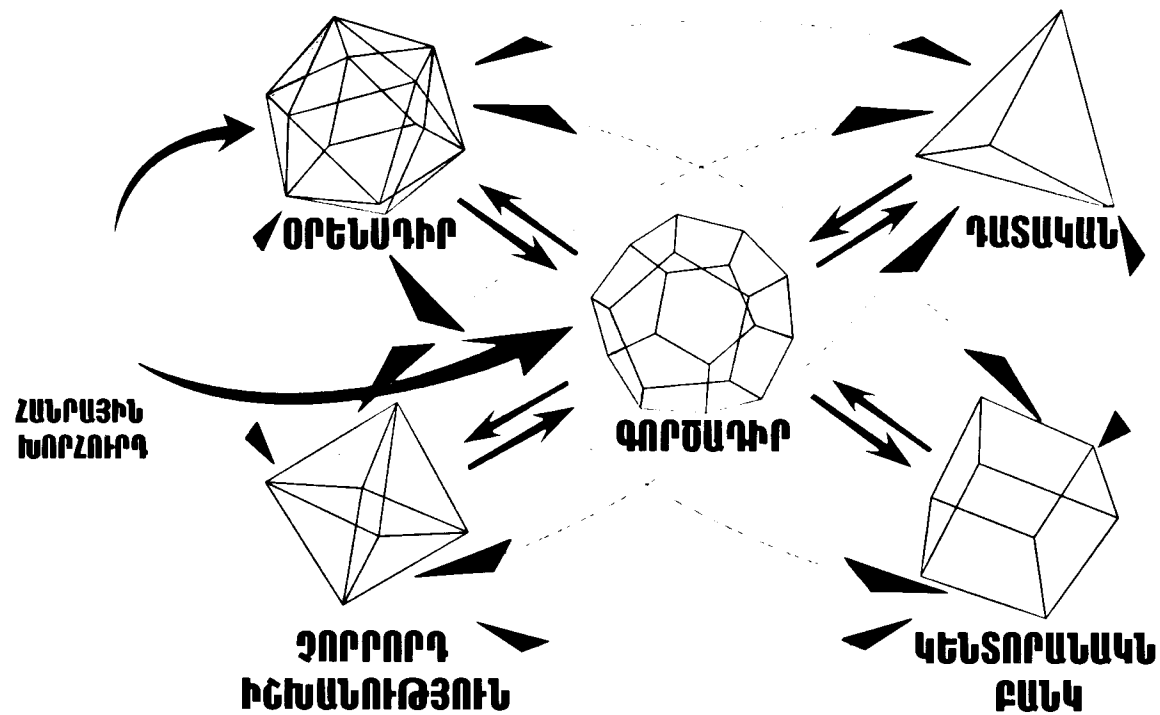
Անհրաժեշտ է նաև պետական սատարումով ստեղծել «Հասարակական հեռուստատեսային ալիքներ», որոնք ուղիղ եթերով, օրական 24 ժամ, վերահսկման գործառույթի տրամաբանությամբ, կներկայացնեն օրենսդիր մարմնի, կառավարության, տեղական ինքնակառավարվող մարմինների նիստերը և դատարաններում դատավարության ընթացքները:

⁵⁹ Նախօրոք ընդգծենք, որ ՉՈՐՐՈՐԴ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ համակարգային կառուցվածքը հավելյալ և հիմնավոր մշակումների կարիք ունի:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 76-րդ

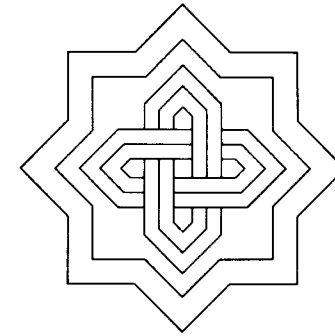
ՄԱՀՄՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ պետք է ամրագրել, որ ընտրությունների համար տար-վող քարոզչությունը բոլոր թեկնածուների համար պետք է լինի հավասար ժամա-միավորներով և նյութական միջոցների ծախսման հավասարությամբ՝ բոլոր հե-ռուստատեսությունների և ռադիոհաղորդումների ամբողջական տիրույթի հաշ-վառմամբ՝ ընտրություններին նախորդող 60 օրվա ընթացքում:

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԹԵՎԵՐԻ ՓՈԽՂԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ 2

**ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ԵՎ ՄԻԶԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ**

Դեռևս 1990-ական թվականներից Հայաստանի Հանրապետության իշխանությունները կատարեցին աններելի սխալեր.

- 1) հրաժարվեցին ազգային գաղափարաբանությունը որպես պետական գաղափարախոսություն որդեգրելուց,
- 2) Հայաստանի Հանրապետությունը Հայաստանի առաջին հանրապետության (1918-1920թթ) իրավահաջորդ հռչակելու փոխարեն *(որն իր սահմաններով ճանաչվել էր 1920 թ օգոստոսի 10-ին Սևրի պայմանագրով՝ 18 երկրների կողմից⁶⁰)*, միջազգային նորմերի ոտնահարումով հայտարարեցին, որ Հայաստանի Հանրապետությունը ՀԽՍՀ-ի իրավահաջորդն է այն դեպքում, երբ ՀԽՍՀ-ը միջազգային իրավունքի նորմերով չի եղել միջազգային իրավունքի սուբյեկտ,
- 3) ազատագրված Արցախը չճանաչեցին Հայաստանի Հանրապետության մաս,
- 4) ավելին՝ մինչև 2000 թվականը Հայաստանի իշխանությունները նույնիսկ շրջանցում էին Թուրքիայի կողմից իրականացրած 1915-1920թթ. հայոց ցեղասպանությունը ճանաչելու հարցը միջազգային ատյաններում պետականորեն հետապնդելու հայեցակարգը:

Ջարմանալին այն է, որ հայ քաղաքական միտքը և հասարակությունը, հիմնականում, իբր «ըմբռնումով» են վերաբերում իշխանությունների կողմից տարվող քաղաքականությանը: Հարց է առաջանում՝ ո՞րն է խնդիրը. եթե Ադրբեջանը կարող է հռչակվել 1918-1920թթ. Ադրբեջանի Դեմոկրատական Հանրապետության իրավահաջորդ, ապա ինչո՞ւ Հայաստանը չէր կարող իրեն հռչակել առաջին հանրապետության իրավահաջորդ: Եթե 2000 թվականներից Հայաստանի Հանրապետությունը պետականորեն որդեգրեց հայոց ցեղասպանության ճանաչման հարցը միջազգային ատյաններում պետականորեն հետապնդելու քաղաքականությունը, ապա ինչո՞ւ դա չէին անում մինչ այդ: Կամ՝ եթե ԽՍՀՄ-ի տարիներին՝ 1989 թվականին, ՀԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը և ԼՂ ազգային խորհուրդն իրենց համատեղ նիստում միաձայն ընդունեցին ՀԽՍՀ և ԼՂԻՄ վերամիավորման մասին որոշումը, ապա ինչո՞ւ հետագայում հրաժարվեցին և այլն:

Այս հարցադրումներին Հայաստանի Հանրապետության բոլոր իշխանությունները փորձել են պատասխանել հիմնականում սուբյեկտիվ փաստարկներով՝ իրենց

⁶⁰ Լոզանի պայմանագիրը չաղյալ չի հայտարարել Սևրի պայմանագիրը: Նաև՝ Լոզանի պայմանագրի 16-րդ հոդվածը հայտարարում է, որ Թուրքիան հրաժարվում է բոլոր այն տարածքներից, որոնց վրա Լոզանի պայմանագիրը չի ճանաչել Թուրքիայի իշխանությունը, իսկ *Վիլսոնի իրավարար վճռով* Հայաստանին հատկացված տարածքների վրա Լոզանի պայմանագիրը չի ճանաչել թուրքական ինքնիշխանությունը, հետևաբար Թուրքիան, ըստ Լոզանի պայմանագրի, հաստատել է վիլսոնյան Հայաստանից իր հրաժարումը:

պատասխանները «հիմնավորելով» ժամանակի կոնկրետ իրադրությամբ ու պայմաններով: Չցանկանալով մեկ առ մեկ անրադառնալ այդ «փաստարկներին», անհրաժեշտ էմ համարում ընդգծել կարևորը՝ որևէ մեկը չի կարող բացառել, որ պատճառների հիմքում առկա է նաև մեր հասարակության հավաքական հոգեբանության մեջ գոյություն ունեցող արտաքին ուժի նկատմամբ իռացիոնալ հոգեբանական բարդույթը *(կլինի դա Ռուսաստան թե Արևմուտք)*: Այսինքն, մեզանում՝ հայ հասարակության հավաքական հոգեբանության խորքում կա արտաքին ուժի նրկատմամբ *հիվանդագին* երկու իռացիոնալ ու վտանգավոր մոտեցում՝ «հույս» և «վախ»: Հասարակությունն ու նրա քաղաքական վերնախավը կամ հույսը դնում է, որ արտաքին ուժն իրեն կփրկի և իր փոխարեն ու իր համար պատմական արդարություն կհաստատի, կամ վախենում է իր իրավունքներն ու պատմական արդարությունը հաստատել, քանի որ նախապես վախով մտածում է, որ արտաքին ուժը դրա համար կարող է համաձայնություն *(«դաբրո»)* չտալ: Ավելին, նույնիսկ ողջ հասարակության և նրա քաղաքական վերնախավի համար ընդունելի ու ցանկալի հավաքական նպատակներն անէանում են, երբ նախօրոք ոչ թե մտածում ենք դրանց հասնելու հնարավորությունների, այլ արտաքին ուժի վերաբերմունքի մասին: Եվ Հայաստանի Հանրապետության ղեկավարները, լինելով այդ հիվանդագին հոգեբանության առավել ցայտուն կրողները, չեն հասկացել այդ հավաքական հոգեբանության սարսափելի վնասների ու դրանից ձերբազատվելու անհրաժեշտության մասին: Չցանկանալով խորանալ պատմական օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով պայմանավորված մեր հավաքական հոգեբանության մեջ առկա դրական ու բացասական կողմերի մանրամասներում՝ անհրաժեշտ է ընդգծել, որ ազգը չի կարող լիարժեք ապրել ու արարել, եթե նա հոգեպես ազատ չէ պետականորեն ՀԱՅՏԱՐԱՐԵԼՈՒ իր պատմական արդարությունը, նույնիսկ եթե կոնկրետ ժամանակում այն իրականացնելու ռեսուրսներն անբավարար են: Այսօր շատ երկրներ համագործակցելով տնտեսական հարթությունում, չեն վախենում ու չեն զլանում միջազգային ատյաններում իրենց տարածքային վեճերի և անհամաձայնությունների մասին հանդես գալ: Իշխանական կամ քաղաքական վերնախավի հայեցողությամբ ազգին «քաղաքական հարմարվողականություն» պարտադրելը նրա մեջ խորացնում է այդ հոգեբանական բարդույթը: ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ կայացումը պետք է նաև լուծի հասարակության հավաքական հոգեբանության վնասարար բարդույթներից ազատագրվելու խնդիրը:

Հուսանք, որ մոտ ապագայում հայ ժողովուրդը կստեղծի ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ, որը միջազգային ատյաններում կբարձրաձայնի իր իրավունքների մասին:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 77-րդ

Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է ստանձնի կազմակերպել հայ դատի միջազգային դատավարությունը: Հայաստանի Հանրապետությունը, հայ եկեղեցին՝ իր բոլոր թեմերով, և Սփյուռքում գրանցված բոլոր կառույցները միասին, պետք է դիմեն ՄԱԿ-ին առընթեր Արդարադատության միջազգային դատարան՝ **հայոց ցեղասպանության ճանաչման և փոխհատուցման պահանջատիրությամբ:**

- Միայն դատարանի որոշումն է ճանաչում հանցագործին և նրա նկատմամբ սահմանում պատիժ:

- Փոխհատուցում նշանակում է՝ ցեղասպանության ենթարկված էթնոսի վերակազմվելու համար միջոցների և տնտեսական պայմանների տրամադրում:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 78-րդ

Հայաստանի Հանրապետությունը միջազգային աստիճաններում Արցախյան խնդիրը պետք է ներկայացնի որպես թուրքալեզու երկու պետությունների (*Թուրքիա, Ադրբեջան*) կողմից 1915-1920թթ. ցեղասպանության շարունակություն, որի նպատակը Թուրքիայի կողմից դեպի արևելք տարածվելու աշխարհաքաղաքական հարյուրամյա ռազմավարությունն է՝ ձևավորել սահմանակից թուրքալեզու պետությունների աշխարհաքաղաքական միավորում:

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 79-րդ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ունենալու պարագայում Հայաստանի Հանրապետությունը պետք է հայտարարի Հայաստանի առաջին հանրապետության իրավահաջորդը լինելու և «Վիլսոնյան իրավարար վճռի» ճանաչման մասին:

(2018 թվականին ԱՄՆ-ի և Մեծ Բրիտանիայի կողմից Հայաստանի Հանրապետության անկախության ոչ թե 27-ամյակի, այլ 100-ամյակի շնորհավորանքը խոսում էր Հայաստանի առաջին հանրապետության իրավահաջորդության և Մոսկվայի (16.03.1921թ.) ու Կարսի (13.10.1921թ.) պայմանագրերից ազատվելու անհրաժեշտության մասին):

ՀԻՄՆԱԴՐՈՒՅԹ 80-րդ

Անհրաժեշտ է Հայաստանի Հանրապետության կողմից Մոսկվայի (16.03.1921թ.) և Կարսի (13.10.1921թ.) պայմանագրերի չեղարկում, հայտարարելով, որ դրանք անօրինական են ու հակաիրավական, քանի որ դրանք հակասել են միջազգային իրավունքի անբեկանելի հիմնադրույթներին:

**ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՉԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ
Չարժման մասին**

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ԽՈՍՔ ԿԱՄ՝ ՎԵՐՉԱԲԱՆԻ ՓՈԽԱՐԵՆ

Սույն աշխատությունը երկար տարիների խոկանքի, ուսումնասիրությունների, կենսափորձի ու վերլուծումների արդյունք է: Դեռևս 2011 թվականին հրապարակված «Արևի լեռան տիեզերական գաղափարաբանությունը» և «Ինչպիսի՞ հայրենիք կունենանք վաղը» աշխատություններում ներկայացվեց մարդկային քաղաքակրթության զարգացման մեջ ազգի ու ազգային մշակույթի կարևորության ու դերի, ազգային պետության մեջ հասարակության հավաքական գիտակցության ազդեցությունների և պետականամետության կարևորության մասին: Այս աշխատությունում ընդհանուր ուրվագծերով ներկայացված է ազգային գաղափարաբանությամբ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ հիմնադրույթները, որոնք ամբողջացան դեռևս 2017 թվականին, սակայն լրացվեցին, մշակվեցին և հիմնավորվեցին հետագա տարիների ընթացքում:

Ազգային գաղափարախոսության մասին նույնիսկ թերթերում կարելի է կարդալ հետևյալ մեջբերման նման ձևակերպումներ. «Ազգային գաղափարախոսությունն ազգի առաջընթացն ու բարգավաճումը երաշխավորող, ազգի ավանդական նկարագրից բխող, նրա վարքը, գործունեությունը, իդեալներն ու նպատակները սահմանող գաղափարների ամբողջությունն է»: Ձևակերպումը լիովին ճիշտ է, սակայն որքանո՞վ է այս ձևակերպումն ընդունելի և կիրառելի հայ հասարակության վարքագծում: Նույն հարցադրումը կարող եմ անել տարբեր կերպ. եթե երկրում առկա է սոցիալական կապիտալի դեֆիցիտ ու **անհավասարաչափ բաշխում** և սոցիալական տարբեր խավերի միջև անտագոնիզմ, ապա որքանո՞վ է հնարավոր ողջ հասարակության համար ազգային գաղափարախոսության այս ձևակերպումը դարձնել կիրառելի: Կամ՝ արևմտյան սպառողական հասարակության ապագային և ուլտրալիբերալ գաղափարաբանության տարածականության ու ազդեցության պայմաններում ի՞նչ անել, որ ազգային գաղափարաբանությունը, որն ազգային պետության և մեր պետականության անվտանգության համար առանցքային է, հասարակության համար դառնա ընդհանրական վարքագիծ: Պատասխանը մեկն է՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ մեջ ազգային գաղափարախոսությունը պետք է ունենա համապատասխան հենարան՝ **տնտեսական նոր կացութաձև ու դրանից բխող կառավարման նոր համակարգ**:

Հայաստանում շատերը՝ թե՛ անհատներ, թե՛ քաղաքական կառույցներ, «Ալյասկայի քաղաքացիական հիմնադրամի» մոդելը բարձրախոսելով չեն հասկանում, որ Ալյասկայում գործող այդ մոդելը, որքան էլ այն առաջավոր է, սակայն **տնտեսական նոր կացութաձևի** հետ որևէ առնչություն չունի: Զարմանալին այն էր,

որ «Ալյասկայի հիմնադրամ» մոդելն ինչ-ինչ փոփոխություններով Հայաստանում ներդնելու ջատագովները նույնիսկ չգիտեն բնավճարի՝ ռոյալտիի տոկոսը, չգիտեն հարևան Իրանում այդ մոդելի տեղայնացված տարբերակի ու Ալյասկայի մոդելի նկատմամբ դրա առավելությունների մասին, չեն մտածել, թե Հայաստանում ո՞րը պետք է լինի հիմնադրամի **գլխավոր** նպատակը՝ բաշխումն ու փոշիացո՞ւմը, թե՞ երկրում տնտեսական ենթակառույցների ձևավորումը, կամ եթե ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ միջոցները շրջանառու են ու ներդրվում են տեղական արտադրություններ կազմակերպելու գործում, ապա ինչպե՞ս ապահովել շուկայի ընդլայնում, ո՞վ է կազմակերպելու այդ արտադրությունները և ինչպիսի՞ն պետք է լինեն դրանց հակակշիռների ու զսպումների մեխանիզմները, որպեսզի ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ չդառնա կոռուպցիոն մի նոր համակարգ:

Ռուսաստանի Դաշնության Գիտությունների Ակադեմիայի ակադեմիկոս Վլադիկ Ներեսյանցի **«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամի»** անվանումը և առաջարկած մոդելն իրոք տնտեսական նոր կացութաձևի մասին է. **«Բոլորին քաղաքացիական սեփականությամբ օժտելն արմատապես փոխում է բոլոր գույքային հարաբերությունները և բուն սոցիալական և պետական-իրավական համակարգի տեսակը»**⁶¹, սակայն հարգարժան ակադեմիկոսը բնականաբար լինելով ոչ թե տնտեսագետ, այլ իրավունքի փիլիսոփայության մասնագետ, իր աշխատություններում չի ներկայացրել՝ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ կառուցվածքի, հակակշիռների ու զսպումների մեխանիզմների ու դրանց օրինաչափությունների, ինչպես նաև գործնականում մասնավոր ու հանրային հատվածների ներդաշնակ հարաբերությունների՝ բիզնես-միավորներում նրանց հնարավոր համագործակցության, քաղաքացիական բաց բաժնետիրության ու դրանց մեխանիզմների մասին և այլն:

Այս աշխատությունում ընդհանուր ուրվագծերով ներկայացված է ազգային գաղափարաբանությամբ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ու դրան համապատասխան տրնտեսական կացութաձևի տարբերակ, որտեղ **«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամը»** ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ պետք է ամրագրվի որպես անկախ մարմին, որի իրավունքներն ու լիազորությունները սահմանվում են ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՄԲ և սահմանադրական օրենքներով: ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԸ հաշվետու է երկրի ՕԲԵՆՄԴԻԲ ՄԱՐՄՆԻՆ ու համագործակցությամբ պետք է աշխատի պետության հետ՝ պետպատվերով աշխատող «Խառն-համադրված ձևաչափով ձեռնարկությունների» ստեղծման ու գործունեության եզրով, որոնք ներկրումների կրթաձատման հաշվին ընդլայնված շուկայում ունեն համագործակցելու՝ շահերի հակակշռությամբ հավասարակշռություն ապահովելու մեխանիզմ:

⁶¹ Нерсесянц В. С., «Манифест о цивилизме». М., 2000. С. 22.

Առաջարկվող ազգային գաղափարաբանությամբ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ տընտեսական նոր կացութաձևում, որտեղ *«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամ»* ունի առանցքային կարևորություն, ազգային սեփականություն պետք է լինեն ոչ միայն երկրի հողը՝ ջուրը և բնական ռեսուրսները, որի շահագործման դիմաց մասնավոր սեկտորը պետք է ժողովրդին՝ իրական տիրոջը, վճարի բնավճար՝ ռոյալտի, այլ նաև ազգային սեփականություն պետք է լինեն ռազմավարական բացառիկ նշանակության տնտեսական միավորներն առնվազն 51%-ով, քանի որ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ չի կարող կայանալ, եթե դրանք լինեն տեղական կամ օտարերկրյա օլիգարխիաների սեփականություն⁶²:

Առաջարկվող ազգային գաղափարաբանությամբ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ տընտեսական նոր կացութաձևում *«Քաղաքացիական շրջանառու ներդրումային հիմնադրամ»* միջոցների բաշխումը կատարվում է՝ համայնքներին՝ 10%, ազգ-բանակ համակարգին՝ 40% և բնակչությանը՝ 50% - *«Բուհական կրթաթոշակ»*, *«Առաջին բնակարանը գնելու»* և *«Կենսաթոշակի հավելում»* սոցիալական փաթեթներով:

Անկախությունից ի վեր՝ 30 տարի շարուակ, մենք «կառուցում» ենք պետություն, չունենալով դրա կառուցման հետ առնչվող նախագծեր: Ցավոք Հայաստանում չկան պետության կողմից ֆինանսավորվող ու սատարվող՝ գաղափարաբանական, տնտեսական, քաղաքական, սոցիոլոգիական, դիվանագիտական և այլ տեսաբանական դպրոցներ ու սերնդե-սերունդ փոխանցման համակարգեր: Ըստ իս, մեր դժբախտությունների առաջնային պատճառներից է տեսաբանական դրայրոցների բացակայությունը: Ես կցանկանայի, որ շատերը, թեկուզ անհատ մասնագետներ, լծված լինեին մեր երկրի զարգացման համար համապարփակ ծրագրեր մշակելու գործին, և թեկուզ իրարամերժ հայեցակարգերով փորձեին լուծումներ առաջադրել ու պատասխանել՝ *ինչպիսի պետություն է ցանկանում ունենալ հավաքական հայ ժողովուրդը, ի՞նչ կլինի ազգի և մեր պետականության հետ աշխարհաքաղաքական մեծ փոփոխությունների դեպքում և ի՞նչ անել* հարցադրումներին:

⁶² Դրանք ազգայնացնելու համար կան տարբեր օրինական միջոցներ, որոնք լավագույնս գործում են կենտրոնական Եվրոպայի երկրներում՝ արբիտրաժային և դատական ձևաչափ, պայմանագրերի դրույթների չկատարման համար պայմանագրերի լուծարում, մասնավոր սեկտորից տնտեսական միավորի հետգնում և այլն:

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ Չարժման մասին

2017 թվականին ԱՄՆ-ից վերադառնալով և մշտական բնակությամբ հաստատվելով Հայաստանում, ես մտածում էի Հայաստանի քաղաքական դաշտում որպես ընդդիմություն գործող արդեն պատրաստի որևէ քաղաքական կառույցի տրամադրել տեսաբանական այն հիմնադրույթները, որոնք ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ կառուցելու համար կարող են լինել ուղեցույցային: Մակայն, ինձ համար պարզ դարձավ, որ նույնիսկ ընդդիմադիրները հիմնականում տառապում են միմիայն իշխանության հասնելու մարմաջով՝ չհասկանալով, որ նույնիսկ իշխանության գալու պարագայում, եթե չունեն հիմնարար հայեցակարգային գաղափարաբանություն, ապա գործող տնտեսաքաղաքական համակարգի մեջ ինտեգրվելով, աստիճանաբար կդառնան ժողովրդի կողմից մերժելի հաջորդ իշխանությունը: 2018 թվականի բեմադրված հեղափոխությունը, ի տարբերություն համաժողովրդական ցնծության, ինձ մոտ տագնապ առաջացրեց: Նույն տագնապը կար իմ ընկերների՝ լեզվաբան Հրաչիկ Հակոբջանյանի, հուշարձանագետ Սամվել Կարապետյանի⁶³, ազատամարտիկ Խաչատուր Խաչատրյանի⁶⁴, պատմաբան Արտակ Մովսիսյանի⁶⁵, շումերագետ Արմեն Դավթյանի և այլոց մոտ. մենք բոլորս ավագ սերնդի ներկայացուցիչներ էինք և հասկանում էինք, թե՛ այդ «հեղափոխության» պատվիրատուների, թե՛ դրա «անհրաժեշտության» նպատակները:

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ձևավորվեց 2018 թվականի ձմռանը, և առաջին նախաձեռնությունը մտավորականների խորհուրդի կազմակերպումն էր: ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ (*այսուհետ՝ ՀԱՀ*) անունը և խորհրդանշանն ունեն իմաստային նշանակություններ: ԱԶԳԱՅԻՆ բառն օգտագործվեց, քանի որ նպատակը՝ հիմնադրույթների շուրջ ազգային հոգեմտածողություն ունեցող մտավորականների ՀԱՄԱՁԱՅՆԵՑՎԱԾ համախմբումն էր և, քանի որ նախաձեռնությունը նաև պետք է ունենար իր ներկայացուցիչները Սփյուքում, ապա օգտագործվեց նաև ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ բառը: Նախաձեռնության զինանշանի համար ընտրվեց հին հայկական խորհրդանիշներից իմաստաբանա-

⁶³ 2020 թ. փետրվարի 27-ին ՀԱՀ-ն անդառնալի կորուստ ունեցավ. մահացավ հուշարձանագետ Սամվել Կարապետյանը:

⁶⁴ 2020 թվականի սեպտեմբերի 25-ին ՀԱՀ-ն ունեցավ անդառնալի կորուստ. սրտի կաթվածից մահացավ ազատամարտիկ Խաչատուր Խաչատրյանը:

⁶⁵ Մեր լավագույն պատմաբան Արտակ Մովսիսյանը անժամանակ մահացավ 2020 թվականի Հոկտեմբերի 3-ին՝ Կորոնավիրուսից:

կան և գունային տարրեր, և խորհրդանիշը վերջնական տեսքի բերեցին իմ պրոֆեսիոնալ դիզայներ ընկերները: ՀԱՀ-ի համար օրհներգն ընտրվեց Հովհաննես Միրզա-Վանանդեցու և կոմպոզիտոր Գաբրիել Երանյանի «Հայաստան երկիր դրախտավայր» հայտնի երգը, իսկ Մելիք Մավիսակալյանի կողմից գործիքավորված ու երգչախմբի համար մշակված փայլուն տարբերակն իմ ընկեր օպերային մեներգիչ Բարսեղ Թումանյանի առաջարկով ու միջնորդությամբ մեզ սիրով տրամադրեց Մելիք Մավիսակալյանը:

ՀԱՀ-ի մտավորականների խորհրդի կազմում հայտնի և իրենց ասպարեզում նշանակալի ավանդ ունեցող մարդկանց համախմբելու գործում բացառիկ ակտիվ էր ազատամարտիկ Խաչատուր Խաչատրյանը: Նրա հետ միասին մենք հանդիպումներ ունեցանք բազմաթիվ մարդկանց հետ:

ՀԱՀ-ի ընտրված մտավորականների խորհուրդը մի քանի քննարկումներով ընդունեց 64 հիմնադրույթները և, քաղաքական հայտարարություններ և ակիցաներ անելով, սկսեց իր ակտիվ գոծունեությունը 2015 թվականի ՀՀ Սահմանադրությունն անօրինական ու հակասական ճանաչելու, ինչպես նաև նոր իշխանությունների ապօրինի քայլերի դեմ: ՀԱՀ-ում ընդգրկված բոլոր մտավորականները քաղաքականությունից դուրս մարդիկ էին, որոնք երկրի քաղաքական վայրիվերումներին և պետականությանը սպառնացող վտանգները տեսելով՝ անհանգստացած մտել էին քաղաքական հարթակ:

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹՅԱՆ մի քանի անդամների կողմից եղավ առաջարկություն՝ հասարակության մեջ տարածել ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ կառուցելու ուղեցույցային հիմնադրույթները և ընդլայնվել՝ ներգրավելով համակիր անհատների, քաղաքական և հասարակական ազգային կառույցների և նախաձեռնությունների: Սակայն հիմնադրույթների ու դրանց հետ առնչվող մասնագիտական ծրագրային ծավալների մեծության, ժամանակի սղության ու քաղաքական և հասարակական կառույցների կողմից դրանք մարսելու բարդությունների պատճառներով որոշվեց միանալու ցանկություն ունեցող քաղաքական և հասարակական կառույցների համար առաջարկել միայն ութ գաղափարական հիմնադրույթներ, որոնք համառոտ ներառում էին թե՛ ազգային արժեհամակարգի ու գաղափարախոսության, թե՛ սեփականության իրավունքի, թե՛ իշխանության թևերի և թե՛ Սփյուռքի մասին մոտեցումներ, որոնց հիմքով պետք է ստեղծվեր միավորվելու համաձայնություն:

2019 թվականի Հունիսի 22-ին տեղի ունեցավ ՀԱՀԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹՅԱՆ անդրանիկ համագումարը Երևանում “DoubleTree by Hilton” հյուրանոցի մեծ սրահում:

Միավորման և ընթացիկ աշխատանքներում բացառիկ էր ազատամարտիկ Խա-

չատուր Խաչատրյանի, Բանասեր-լեզվաբան Հրաչիկ Հակոբջանյանի, «Նժդեհյան ցեղակրոն» կուսակցության ղեկավար Գևորգ Հովսեփյանի, «Ժողովրդի ձայն» նախաձեռնության ղեկավար, միջազգային սպորտի վարպետ Աշոտ Կոչկակարյանի, Մոսկվայում և Պրագայում մեր ներկայացուցիչներ՝ Հարություն Առաքելյանի և Արայիկ Գրիգորյանի ակտիվությունը, որի շնորհիվ ՀԱՀ-ին միացան բազմաթիվ քաղաքական և հասարակական կառույցներ ու անհատներ, ստեղծվեց ՀԱՀ-ի «Ազգային հայեցակարգ» համացանցային հեռուստահաղորդաշարը և այլն: ՀԱՀ-ն իր ողջ գործունեության ընթացքում գոյատևել է միայն իր անդամների կողմից ներդրած ֆինանսական միջոցների և աշխատանքի շնորհիվ:

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆ և իր գործունեության մոտ չորս տարվա ընթացքում կազմակերպել է բազմաթիվ նստացույցներ ու հրապարակային ակցիաներ, կատարել է բազմաթիվ հայտարարություններ, հանդես է եկել հողվածներով, դասախոսություններով, պատրաստել է ֆիլմեր, ստեղծել է «Ազգային հայեցակարգ» համացանցային հեռուստատեսությունն ու իր հայեցակարգային գաղափարախոսությունը շրջանառության մեջ է դրել հասարակության լայն շրջանակներում:

ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆ շարժումը քաղաքական դաշտում առկա ազգային մի շարք կազմակերպությունների և նախաձեռնությունների հետ ստորագրել է համագործակցության հուշագրեր, որոնց թվում առանձնակի պետք է նշել ազգային հայեցակարգ ունեցող ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ հասարակական կազմակերպությանը, ՀԱՅՔ և ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐԺԵՔ նախաձեռնություններին:

Այսօր ՀԱՄԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ունի հետևյալ կառուցվածքն ու կազմը.

ՄՏԱՎՈՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԳ

Արթուր Արմին (*Բնական գիտությունների Եվրոպական Ակադեմիայի անդամ, հայագետ, տնտեսագետ, «Այբերտ Շվայցեր» և «Մուրբ Գեորգի խաչ» մրցանակների մրցանակակիր*),

Հրաչիկ Հակոբջանյան (*Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ*),

Արամ Գաբրիելյան (*Բնապահպան, ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների թեկնածու*),

Աշոտ Գևորգյան (*Ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր*),

Թաթուլ Մանասերյան (*Տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր*),

Հակոբ Հարությունյան (*Տեխնիկական գիտությունների դոկտոր*),

Դավիթ Ստեփանյան (ճարտարապետ),
Հրայր Ադինյան (բիզնես կառավարում)
Գարիկ Գրիգորյան (պատմաբան),
Արզամ Անթանյան (տնտեսագետ),
Հեռակա մտավորական համակիրներ՝
Գրիգոր Բարսեղյան (ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Մարիա Կյուրիի մրցանակի մրցանակակիր),
Լևոն Բեզլարյան (ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Մոսկվա):

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

«Նժդեհյան ցեղակրոն կուսակցություն», նախագահ՝ Գևորգ Հովսեփյան,
«Հայք-հայկագունիներ կուսակցություն», նախագահ՝ Արտյոմ Խաչիկյան,
«Քրիստոնեա ժողովրդական վերածնունդ կուսակցություն», նախագահ՝
Սոս Գիմիշյան:

ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ ՆԱԽԱԶԵՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

«Վահագն ռազմահայրենասիրական» – ՀԿ, նախագահ՝ Կարո Կարապետյան և փոխարինող՝ Տարոն Վասիլյան,
«Ժողովրդի ձայն» - նախաձեռնություն, նախագահ՝ Աշոտ Կոչկակարյան,
«Քաղաքացիական միավորում» – ՀԿ, նախագահ՝ Ադասի Մանուկյան,
«Թերապևտների երիտասարդական գիտական միություն» – ՀԿ, նախագահ՝ Շմավոն Վեզիրյան,
«Մաշտոց միավորում» – ՀԿ, նախագահ՝ Նուրիսա Բեժանյան,
«Բասեն հայրենակցական միավորում» - նախաձեռնություն, նախագահ՝ Ալիկ Հակոբյան,
«ԼեոնաՀայաստան» - ՀԿ, նախագահ՝ Սարգիս Մելիք-Շահնազարյան,
«Մոլորակ» -ՀԿ, նախագահ՝ Ալիկ Սուքիասյան:

ՍՓՅՈՒՌՔԻ ՆԵՐԿԱՑԱՑՉՈՒԹՅՈՒՆ

Հարություն Առաքելյան – Պրագա, Չեխական Հանրապետություն,
Արայիկ Գրիգորյան – Մոսկվա, Ռուսաստանի Դաշնություն,
Թամար Գրիգորյան – Նյու Յորք, ԱՄՆ,
Արթուր Սահակյան, Լոս Անջելես, ԱՄՆ,
Տաթև Գրիգորյան, Լոս Անջելես, ԱՄՆ,
Հովհաննես Մակարյան – Փարիզ, Ֆրանսիա:

¹ Cudworth et al., 2007: p. 1. *The concept of statehood and the European Union - GUPEA*.
² Weber Max, *Economy and Society*.1978, Berkeley.
³ Article 1 of the Montevideo Convention. Montevideo convention on the rights and duties of states, <http://www.taiwandocuments.org/montevideo01.html>, (23.06.2016).
⁴ Общая теория права и государства: Учебник. Под ред. Лазарева В. В. - М., 1994. С.23.
⁵ Ա. Արմին, «Արևի լեռան տիեզերական զաղափարաբանությունը», Լոս Անջելես, 2011թ.:
⁶ Kenneth D. Allan, “Explorations in Classical Sociological Theory: Seeing the Social World”, 2005.
⁷ Antonio Gramsci, “Prison Notebooks”, Edited by J.A. Buttigieg, V. II. NY, 1992,
⁸ Թորգոմ Սարայդարյան, «Հինավուրց իմաստության հիմերը», ԱՄՆ, 1994թ.:
⁹ Durkheim, Emile. *The Division of Labour in Society*, translated by G. Simpson. NY, 1993.
¹⁰ Carroll Quigley, “Tragedy and Hope: A History of the World in Our Time”, NY, 1966.
¹¹ Թաթուլ Մանասերյան, «Տնտեսական անվտանգություն. ռազմավարության ուրվագծեր», Երևան, 2014թ.:
¹² P. Marshall, “Demanding the Impossible: A History of Anarchism”. London, 1992.
¹³ «Եղիցի Լոյս» ամսագիր, ԱՄՆ, 1997թ., #4:
¹⁴ R. H. Jackson, “Quasi-States. Sovereignty, International Relations and the Third World”, Cambridge, 1993.
¹⁵ Нерсесянц В. С., «Манифест о цивилизме». М., 2000.
¹⁶ Widerquist, Karl, Michael W. Howard, “Exporting the Alaska Model”, NY, 2012.
¹⁷ Այլասկա Նահանգի 27/07/2021թ. որոշումը. Սահմանադրության IX հոդված, XV բաժին:
¹⁸ Widerquist, Karl, Michael W. Howard, “Exporting the Alaska Model”, NY, 2012.
¹⁹ “Mining Royalties, A Global Study of Their Impact on Investors, Government, and Civil Society”, 2006, Washington DC, The International Bank for Reconstruction and Development.
²⁰ Котлер Ф., *Маркетинг менеджмент*. — Питер, 2004.
²¹ «Այլընտրանք» գիտական հանդես, Թ. Մանասերյան, «Մթերումների համակարգի ձևավորման հրամայականը», 2016թ., Դեկտեմբեր:
²² «Բանբեր» #1, (25), 2018թ., Երևան, Թ. Մանասերյան, «Ջարգացման բանկերի և համահայկական փոխառու միջոցների դերը տնտեսական առաջընթացի ապահովման գործում»:
²³ Давид Бен-Гурион и история становления государства Израиль, <https://jewish.ru/ru/stories/chronicles/4928/>, հասանելի՝ 25.11.2018:
²⁴ Արմեն Այվազյան, «Հիմնատարրեր՝ Հայաստանի ազգային անվտանգության հայեցակարգի», Երևան, 2004, 2-րդ հրատարակություն:
²⁵ Émile Durkheim, *The Division of Labour in Society*, translated by G. Simpson, NY, 1993.
²⁶ Արթուր Արմին, «Հաղիի դարպասներ», Երևան, 2020 թ.:
²⁷ John J Macionis; Linda M Gerber, “Sociology”, Toronto, 2011.
²⁸ Արտակ Մովսիսյան, «Աշխարհաժողով. Հին Հայաստանի բարձրագույն խորհրդատվական ժողովը՝ երկրի դասային համերաշխության երաշխավոր», 21 ԴԱԸ, թիվ 3(13), 2006 թ.:
²⁹ John F. Nash, Jr., *Equilibrium Points in N-Person Games*, Nobel Seminar, 1994.

Արթուր Արմին (Արթուր Լևոնի Բաբայան)

Ծնվել է 1958 թվականին, Երևանում: Ավարտել է Երևանի Խ. Աբովյանի անվան միջնակարգ դպրոցը 1975թ.-ին: Բարձրագույն կրթությունը՝ ԵՊՀ - Տնտեսագիտական ֆակուլտետ, ԵԺՏԻ՝ Ճյուղային էկոնոմիկաներ ֆակուլտետ՝ 1975-1980թթ:

1991թվականին տեղափոխվել է բնակության ԱՄՆ: 2017 թվականից վերադարձել ու ապրում է Երևանում:

Հրատարակված գրքերը՝

- «Նամակներ մենության հեռուներից» - 1989թ., Երևան,
- «Փոքր Միեր» - 1996, ԱՄՆ,
- «Բնագանցություն» (մետաֆիզիկա) - 2003թ., ԱՄՆ,
- «Հնագույն հեթանոսական Աստվածաշունչ՝ Սասնա Ծռեր Էպոսը» - (հայագիտություն, 2007թ., ԱՄՆ),
- «Միերի դուռ. հնագույն թվային համակարգը որպես տիեզերքի կառուցք» (հայագիտություն, 2008թ., ԱՄՆ),
- Noumenon – The Alternative Reality (2009թ., ԱՄՆ),
- «Արևի լեռան տիեզերական գաղափարաբանությունը» - (տեսաբանություն, 2011թ., ԱՄՆ),
- «Ինչպիսի՞ հայրենիք կունենանք վաղը» - (տեսաբանություն, 2012թ., ԱՄՆ),
- «Հալդիի դարպասներ. հնագույն դիցարանի աստղային և թվային կառույցը» (հայագիտություն, 2020թ., Երևան),
- «Ազգային պետություն. հիմնադրույթներ» - (տեսաբանություն, 2021թ., Երևան):

Գործունեություն.

- 1996-1998թթ., «Եղիցի Լույս» մշակութային ամսագրի հիմնադիր-խմբագիր:
- 1998-2000թթ. «Լույս» հեռուստաժամ, «Լույս» շաբաթաթերթ, հիմնադիր-խմբագիր:
- 1999-2017թթ. «Spurk-Diaspora Organization», նախագահ, ԱՄՆ:
- 2003-2004թթ. “Right to Exit”, ամերիկյան CBS հեռուստատեսության պատվերով, վավերագրական ֆիլմի սցենարի հեղինակ և համապրոդյուսեր:
- 2009թ. «Հայոց պատմության և մշակույթի կեղծարարների դեմ շարժում», հիմնադիր-համակարգող:
- 2018թ. «Համահայկական Ազգային Համաձայնություն» (ՀԱՀ) շարժում, հիմնադիր-համակարգող:

Մրցանակներ՝

- Jeanie Emerald Star Angel Award - 1998, (“Southern California Motion Picture Council”, Los Angeles),
- Bronze Halo Award – 2000, for outstanding contribution to the entertainment industry and journalism (“Southern California Motion Picture Council”, Los Angeles),
- “Cross of Saint George” (European Academy of Natural Sciences, 2007, Hannover),
- “Albert Schweitzer-Medaille” (European Academy of Natural Sciences, 2012, Hannover).